

Փ Ա Ռ Ա Վ Ո Ր Տ Ա Ս Ն Ա Մ Յ Ա Վ

338.1
Դ-24

ՄՅԱՆԻԿՅԱՆ ՌԱՅՈՆԱԿԱՆ „ԿՈՄՍՈՒՆԱՐ“ ԹԵՐԹԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

338.1
Կ-24

uc

ՓԱՌԱՎՈՐ ՏԱՍՆԱՄՅԱԿ

1010.4072
5581
41899

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ւ
Մ ՅԱՍՆԻԿԱՆ ՌԱՅՈՆԻ
ՏԱՍՆԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

ՄՅԱՍՆԻԿԱՆ ՌԱՅՈՆԱԿԱՆ
«ԿՈՍՄՈՍ» ԹԵՐԹԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
1937

28 AUG 2013

30.020

УДК 62-50:62-50:62-50

УДК 62-50:62-50:62-50
УДК 62-50:62-50:62-50
УДК 62-50:62-50:62-50

30.020

ՆԱՄԱԿ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻՆ

ԱԶՈՎ-ՍԵՎԵՐՈՎՅԱՆ ՅԵՐԿԻՐԱՄԱՍԻ ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆ ՌԱՅՈՆԻ
ԱՇԽԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

ՀԱՐԱՋԱՏ, ՍԻՐԵԼԻ ԻՈՍԻՖ ՎԻՍՏՐԻՈՆՈՎԻՉ

Ամբողջ խոհրդային յերկրին այժմ ուրախություն է պատել: Ամբողջ խոհրդային ժողովուրդը տոնում է նախնասիրտների հաստատումը, վորի ստեղծողը յեվ ներհնողը հանդիսացել էր դուք, Թանկագին ընկեր Ստալին: Ձեր ղեկավարությամբ նվաճել ենք սոցիալիզմի այն մեծասանկ հաղթանակները, վորոնք գրված են մեր Կոնստիտուցիայի եջերում, վորոնք մեր մեծ հայրենիքի ժողովուրդներին բերին յերջանկություն, ուրախ, հիանալի կյանք:

Պրոլետարական հեղափոխության մեծագույն հաղթանակներից մեկն այն է, վոր նա դարավոր ստեղծությունից ազատեց նկեված ազգություններին, ջարդուփռուր արեց դաբերով գոյություն ունեցած յեվ այժմ էլ կապիտալիզմի յերկրներում գոյություն ունեցող ցեղային յեվ ազգային անհավասարությունը, ազգամիջյան բեկումությունը յեվ յերկառակությունը, վոր հրահրում էին սիրող դասակարգերն իրենց շահագործական նպատակներով:

Պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակը նախկին հարսանաբված ժողովուրդներին դուրս բերեց ազգային ազատ զարգացման յուսավոր նախապահի վրա ժողովուրդների բարեկամական ընտանիքում, վորտեղ նրանք ստեղծում են մի ընդհանուր գործ, ստեղծում են նոր սոցիալիսական հասարակություն:

Մեծ են յենիկյան-ստալինյան ազգային բաղաձայնության հաջողությունները: Վիքիսարի յեն ազգային

հանրապետությունների, մարզերի յեվ ռայոնների սահմանադրական կուսակցության ղեկավարությամբ: Համաժողովրդական տնտեսության այս որերում Ազով-Սեվծովյան յերկրամասի Մյասնիկյան ռայոնի հայ բնակչությունը նույն է մի նշանավոր սարերիվ — իր ազգային ռայոնի կազմակերպման 10-ամյակը:

Ծանր յեվ ինչու է յեղել մեր անցյալը: Հայերը, ինչպես յեվ մյուս ազգությունները, խեղդվում էին ժողովուրդների բանտում — ցարական Ռուսաստանում: Յարիզվելով անտառական ֆառափականությունը դուրս փեց մեր նախնիներին Ղրիմի թերակղզուց, ուր նրանք Թուրքիայից դուրս մղվելով բնակվել էին, յեվ նրանց բնակեցրեց Դոնի անծայրածիր՝ այն ժամանակվա կուսական փառասաններում: Մեր անցյալը, մինչեվ Հոկտեմբերյան Մեծ հեղափոխությունը, լցված էր ազգային նեման, ռուս յեվ հայ կալվածատերերի, կապիտալիստների յեվ հոգեվորակա-նության արտառվոր շահագործության կոեմարային եղերով: Իրավագրությունը, իշխանությունների ծաղրը, ցուրտը, սովը, աղիքությունը յեվ անկույտնակա նությունը — մեր ինչու է կյանքի մեծական ուղեկիցներն էին:

Միայն Լենինի-Ստալինի կուսակցությունն իրականություն դարձրեց մեր դարավոր յերազր հողի մասին, միայն նա կարողացավ վերջ տալ մեր աշխատավոր գուղացիության մեծական կարիքին, ազատել նրան շրթաններից, կուլակային-կալվածատերական ստրկությունից: Նայեցե՛ք այժմ մեր Մյասնիկյան ռայոնին: Մեզ մոտ այլեվս չկա վոյ մի մեծանսեսն, մենք բոլորս — աշխատավոր գյուղացիությունը — միացել յեվ կազմել ենք կոլխոզներ, վորոնք հողն ստացել են առհավես յեվ ձրի ոգտագործման համար: Կուլակների յեվ կալվածատերերի նախկին հողերի վրա, մեր նախկին չնչին հողաբաժինների վրա, վորտեղ յուրաքանչյուր թիզ հողը վորոգված էր մեր ֆրիեմով յեվ արցունքով, այժմ ծաղկում են ունեվոր կոլխոզային տնտեսություններ: Տրակտորներն ու կոմբայները, կոլխոզային բարեխիղճ աշխատանքը, սարեցարի բարձրացում են մեր դաշերի բերեացվությունը: Նույնիսկ կլիմայական տեսակետից անբարենպաստ ներկա տարում մենք կարողացանք կրկնապատկել բերքն անցյալ տարվա համեմատությամբ, բոլոր

կույտնակներից միջին հաշվով ստանալով 11-ական ցեններ բերք ամեն մի հեկտարից: Ռայոնի կոլխոզային աշխատավոր բերքագիրներ՝ Կ. Յե. Գոսյանը, Պ. Չուվաչանը, Գաբրիել Սիլյանը յեվ ուրիշ շատերը հավաքեցին ամեն մի հեկտարից 25—28-ական ցեններ առնանալու, 15-ական ցեններ զարնանացորեն: Մեր ռայոնի կոլխոզները լիովին կատարելով իրենց պարտականությունները պետության առաջ, իրենց հացի ավելցուկից կոոպերացիային վանառեցին 140.000 փութ հաց: Մտացած ժողով կոլխոզներն արդեն ձեռք են բերել 19 բեռնակիր ավտոմեքենաներ յեվ ահագին ֆանակությամբ շինանյութեր:

Մենք հարուս ենք վոյ միայն հացով: Մեզանում յուրաքանչյուր կոլխոզ ունի կարենապարանային, վոյսարապահական, խոզապահական յեվ թռչնապահական ճեմաներ: Տարեց տարի մենք գերակատարում ենք անասնապահության զարգացման տարեկան պլանը: Մեզ մոտ չկան կովազուրկ կոլխոզնիկներ: Յուրաքանչյուր կոլխոզնիկ ունի վոյսարներ, խոզեր յեվ ճնային թռչուններ:

Ունեվոր ենք ապրում մենք, կոլխոզնիկներս: Հեծանիվներ, պատեճոններ, ժամացույցներ, կոեիկներ յեվ վոսնաժաններ՝ նախկին տրեխների փոխարեն, գեղեցիկ թանկարժեք զգեստներ, մեծախոտ շուրեր մեր կոլխոզային գյուղում դարձել են ամենուրյա գործածության առարկա:

Առաջ մեր ժողովուրդն անգրագետ յեվ անկույտնակա էր: Ուրիմակ, 1905 թվին, գյուղական ժողովում 640 ներկա գեմվողներից կարողացել են ստորագրել միայն 35 մարդ, իսկ մնացած 605 անգրագետների փոխարեն «ստորագրել է Համբարձում Բառաշյանը»: 20 հազար հայ բնակչությունն ուներ ընդամենը 5 յեղեղեցական-ծխական դպրոց ունեվոր բնակչության յերեխաների համար: Այժմ մեզ մոտ անգրագետներ համարյա չկան, 17 դպրոցներում սովորում են բոլոր դպրոցաձապակ յերեխաները, վորոնք հնարավորություն ունեն առանց ռայոնից դուրս գալու միջնակարգ կրթություն ստանալ:

Մեր ռայոնում, մինչեվ հեղափոխությունը, կար միայն յերկու բուժակետ: Այժմ մենք ունենք մի ռայոնական յեվ յերկու գյուղական հիվանդանոց, իսկ յուրաքանչյուր գյուղ ունի իր ամբուլատորիան:

Բոլոր գյուղերում կան սոցիալիստիկ սներ, կոլխոզային ակումբներ: Կառուցված է ռաշոնական յերկհարկանի ակումբ՝ հնչույն կինո թատրոնով, վորն իր գեղեցկությամբ յեվ ծավալով չի գիշում ֆաղափային շահ ակումբներին ու թատրոններին: Ավարսվում է 11 կոլխոզների յրիվ ելեկտրականացումը, իսկ 1937 — 1938 թվին ելեկտրականցվում են ռաշոնի մնացած 9 կոլխոզները:

Իսկ մեր ամենագլխավոր նվաճումը, մեր ամենաարժեքավոր կապիտալը, — դրանք կուսակցության անեցրած մարդիկն են՝ ստախանովականները, կոլխոզային գյուղացիության առաջավորներն ու ղեկավարները: Մեր փառապանծ սրակսորիսներ Անդրանիկ Կուռուզյանը, Ջաֆար Կուրբիֆյանը, բրիգադիր Մարտիրոս Սարաբալյանը պարգևատրված են Լենինի շքանշաններով. բացի դրանցից, կան գյուղատնտեսության սասնյակ իսկական ստախանովականներ, վորոնք սալիս են աշխատանքի ռեկոնստրուկցիան, բարձրացնում են բերքը:

Շարժային կոլխոզնիկների միջից անել են կոլխոզային կյանքի տաղանդավոր կազմակերպիչներ, կուսակցական յեվ անկուսակցական բոլեշևիկներ: Մենք ունենք մեր նոր ինստիտուցիան, վոր դուրս է յեկել գյուղացիական աշխատավորական միջավայրից յեվ այժմ աշխատում են մեզ մոտ վորպես բժիշկներ, ուսուցիչներ, գյուղատնտեսներ:

Անմահաշիրորեն բարձրացել յեվ կուլտուրայես ու ֆաղափականապես անել են յերբեմնի հնեված հետամնաց մեր կանայք: Կոլխոզային կանանց միջեվ շահ կան աշխատանքի իսկական հերոսուհիներ — սրակսորիսուհի Բառալյան Աղավնին, կոլխոզնիկուհի Սրբուհի Նոր-Արեվյանը, ողակավարներ Եգիգյան Աղավնին, Խայրաբալյան Մարգարիտը, կթվոր Վարսենիկ Խաթաբալյանը, ուսուցչուհի Վարսենիկ Խաչկինյանը, գյուղխորհրդի նախագահ Յեղիսաբեթ Սուխարյանը, կուսկազմակերպիչ Մարիամ Մարգարյանը յեվ շահ ուրիշներ: Մենք հպարտանում յեվ հիանում ենք այդ կանանցով, վորոնք կարող ելին ծնվել միայն խորհրդային հասարակակարգում, կոլխոզային կարգերում, միայն ձեր, հայրական հագասարությամբ յեվ ղեկավարությամբ, ընկեր Սալին:

Սոցիալիզմի կարգը մեր ամենամեծ նվաճումն է: Վոյվոնի թույլ չենք տա վաճառություն նրա դեմ: Չայրույթով յեվ աշխույթամբ են բարբոսվում մեր ժողովրդի սրերն իրենց սուր թեմալիներ՝ սոցիալիստական - գիւնովյեվյան բանդիսների խմբի, հետապալի: այդ գործակալների յեվ աջ հերձվածողների դեմ: Արմատալիլ անելով այդ հզվված սողունի բոլոր մնացորդները, մենք կուսակցության առաջին կոչին ամեն ռոպե պատրաստ ենք հետ մղել մեր խաղաղ շինարարությանը խանգարելու Ֆաշիսների ամեն սի փորձը: Դոնի յեվ Կուրանի կազակների հետ միասին, բոլոր աշխատավորների հետ սիասին մենք դուրս կգանք՝ կրծքով պաշտպանելու մեր գեղեցիկ, սիրելի հայրենիքը:

Շնորհակալություն Ձեզ, ընկեր Սալին, յերջանիկ, ազատ, ուրախ կյանքի համար, ժողովուրդների բարեկամության համար, նոր Կոնստիտուցիայի համար:

Թող ապրի՝ մեր հարազատ կոմունիստական կուսակցությունը, Ձեր — բոլոր աշխատավորների ամենասիրելի առաջնորդի, հոր յեվ բարեկամի — գլխավորությամբ:

ՆԱՄԱԿ ԸՆԿԵՐ ՍՏՈՐԱԳՐԵԼ ԵՆ ՌԱՅՈՆԻ
13.194 ԱՇԽԱՏԱՎՈՐՆԵՐ

ՀԱՄ Կ(Բ)Կ ԿԵՆՏԿՈՄ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻՆ

ՀԱՐԱԶԱՏ ՈՒՍՈՒՑԻԶ ՅԵՎ ՀԱՅՐ

Յերչանիկ եւ հաղորդելու, վոր Ձեզ իմ ական խոսուած
կատարեցի: Մինչեւ նոյեմբերի 19 յորաքանչյուր «ՄՏԶ»
տրակտորով իմ բրիգադը մշակեց 2100 հեկտար: Ընդա-
մենը մշակված ե 6.304 հեկտար յեւ սննետված ե 9
հազար կիլոգրամ վառելանյութ: Շարունակուծ ենք աւ-
տոմոբիլներով եւ քիմիկատներով:

Շնանեանակիր—սրահսորիս Կուլքիկայան Զաֆարնէս
բրիգադից այս սարի կանչված է Կարմիր բանակ յով
հաւվի յե առնված սավառնորդների մեր մեծ հայրենիքի
փառավոր բազեների շարքերում:

Մյանհեյմի ռադիոյի Միկայանի անվան ՄՏ կայանի
№ 16 տակնորային բրիգադի շեփուհի Բրիգադիր

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԱԲԱՇՅԱՆ

[illegible]

ԱԶՈՎ-ՍԵՎԾՈՎՅԱՆ ՅԵՐԿՐԱՄԱՍԻ ՄՅՍՍՆԻԿՅԱՆ ՌԱՅՈՆԻ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՅԵՎ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՌՍՖՖՆԶ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԳԻ ՎՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՌՍՖՖՆԶ Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդը վո-
րոշում է.

1. Նշել, Վոր Մյասնիկյան (հայկական) ռայոնը վեր-
ջին տարիներս մի շարք հաջողություններ է ձեռք բե-
րել տնտեսական և կուլտուրական շինարարության ասպա-
րեզում.

ա) ռայոնում ավարտված է համատարած կուլեկտիվա-
ցումը.

բ) գյուղատնտեսական աշխատանքների հիմնական տե-
սակների մեքենայացումը հասել է 79 տոկոսի.

գ) 1935 թվին «ՄՏԶ» մի արակտորը՝ վերածելով փա-
փուկ վարի, հերկել է 817 հեկտար, ամեն մի հոմբայն
հավաքել է 405 հեկտար բերք.

դ) ժամկետից առաջ է կատարված պետական հանձ-
նումների բոլոր տեսակների պլանը, Հաջողությամբ կա-
տարվել է անասնապահության դարգացման պլանը և վե-
րացված է կոլխոզնիկների կովազրկությունը.

ե) ծավալված է հասակավոր բնակիչների կիսազրա-
գիտության վերացման դպրոցների լայն ցանց, լավացել է
դպրոցների և հիվանդանոցների, նախադպրոցական հիմ-
նարկների աշխատանքը.

զ) անց է կացված 10 կոլխոզների, ՄՏ կայանի,
կաթնաապրանքային ֆերմաների և ռայոնական կենտրոնի
ելեկտրիֆիկացման հիմնական աշխատանքը.

2. Այս հաջողություններին զուգընթաց ռայգործկոմի
աշխատանքում կան խոշորագույն թերություններ.

ա) ցածր ե բերքատվությունը, առանձնապես յեզիպտացորենի, արևածաղկի և վարսակի բերքատվությունը.

բ) անբավարար ե անասունների տեսակները լավացնելու և անասնապահության մթերատվությունը բարձրացնելու աշխատանքը.

գ) միանգամայն անբավարար չափով ե զարգացած տեղական արդյունաբերությունը.

դ) անբավարար ե ռայոնում ֆինանսական բյուջետային աշխատանքի դրությունը.

յե) անբավարար ե ակումբների, խրճիթ-ընթերցարանների, գրադարանների և ռադիո-հանգույցի դրությունը և աշխատանքը.

զ) վատ ե բարեկարգված ռայոնական կենտրոնը, ինչպես նաև բացակայում ե ռայոնական կենտրոնի հեռախոսային կապը բոլոր գյուղական խորհուրդների հետ:

3. Պարտավորեցնել Մյասնիկյան ռայգործկոմին 1936 թվին ապահովել հետևյալը.

ա) ռայոնական ակումբի և խրճիթ-ընթերցարանի կառուցման ավարտումը և սարքավորումը՝ ծախսելով 40 հազար ռուբլի.

բ) ռայոնական գրադարանի և շարժական գրադարանի կազմակերպումը, ռադիո-հանգույցի և կուսակաթինետի սարքավորումը, ծախսելով 60 հազար ռուբլի.

գ) Չալթրում արտեզյան ջրհորի և բաղնիքի կառուցումը:

4. Առաջարկել Ազով-Սևծովյան Յերկրագործկոմին՝

ա) 1936 թվին ավարտել Մյասնիկյան ռայոնի բոլոր գյուղխորհուրդների հեռախոսացումը:

բ) ձեռնարկել ռայոնական կենտրոնում դպրոցի կառուցմանը՝ գյուղական դպրոցական շինարարության լիմիտի հաշվին:

5. Ըստ շինարարության և ռայոնական արդյունաբերության ձեռնարկությունների վերակառուցման լիմիտների, Մյասնիկյան ռայոնում աղյուսի, կղմինդրի, կերի արտադրությունը զարգացնելու համար հատկացնել 100 հազար ռուբլի, հանձնարարելով Ազով-Սևծովյան Յերկրագործկոմին, Մյասնիկյան ռայգործկոմի հետ միասին մի ամսվա ընթացքում մշակել տեղական շինանյութերի վերահիշյալ տեսակների արտադրության պլան:

6. Առաջարկել առողջապահական ժողկոմ ընկեր Կամինսկուն Առողջապահական ժողկոմատի ֆինդից Մյասնիկյան ռայոնին հատկացնել 50 հազար ռուբլի՝ հիվանդանոցի վարակիչ հիվանդությունների բաժանմունքի համար շենք հարմարեցնելու և սարքավորելու համար:

7. Մյասնիկյան ռայգործկոմի բյուջեյի համաձայն լրացուցիչ կերպով հատկացնել 100 հազար ռուբլի ռայոնական կենտրոնի և ռայոնի լավագույն գյուղխորհուրդների բարեկարգության համար:

Առաջարկել ֆինժողկոմատին շրջանառության հարկի տոկոս սահմանելիս այդ գումարը զեղչել Ազով-Սևծովյան յերկրամասին:

8. 1936 թվին Մյասնիկյան ռայգործկոմին հատկացնել 1 բեռնատար ավտոմեքենա, 1 մեքենա շտապ օգնություն կազմակերպելու համար և մի մարդատար ավտոմեքենա:

9. Առաջարկել Մյասնիկյան ռայգործկոմին վճարականապես լավացնել ռայոնում ֆինանսական-բյուջետային աշխատանքը ղեկավարելու գործը, ապահովելով բնակչության և պետական յեկամուսների միջոցների մոբիլիզացիան, ինչպես նաև ֆինանսական-բյուջետային դիսպիլինայի խստագույն պահպանումը:

10. Պարտավորեցնել Մյասնիկյան ռայգործկոմին ուժեղացնել ռայգործկոմի և գյուղխորհուրդների աշխատանքը՝ բերքատվությունը բարձրացնելու, անասնապահության մթերատվությունն աճեցնելու, ռայոնի կոլխոզնիկների և աշխատավորների կուլտուրական-կենցաղային կարիքներն սպասարկող հիմնարկների աշխատանքը լավացնելու համար, հայկական ազգային ռայոնի կազմակերպման առաջիկա տասնամյակն ոգտագործելով ռայոնի տնտեսական և կուլտուրական շինարարության ասպարիզում ավելի լավ ցուցանիշներ նվաճելու համար:

ՌԱՅԵՆԻ ԺՈՂԱՌՄԻՈՐԶԻ ՆԱԽԱԳԱՆԻ ԵՆՊԱԿԱՅ՝

ՌԱՅԵՆԻ ԺՈՂԱՌՄԻՈՐԶԻ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ՝
Ի. ԳԵՐԱՍԻՄՈՎ.

ՊԱՅՔԱՐԻ ՅԵՎ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ՏԱՍ ՏԱՐԻՆ

Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության հաղթանակից հետո 19 տարվա ընթացքում և Ալեքսանդր Ֆյոդորովիչ Մյասնիկյանի անվան հայկական ռայոնի կազմակերպման 10 տարվա ընթացքում ռայոնի բնակչության անտեսական կենցաղաձևում և կյանքում այնպիսի պատմական փոփոխություններ են կատարվել և այնպիսի հաղթանակներ են ձեռք բերվել, վերոնք իրավունք են տալիս կոխողներին և ամբողջ բնակչությանը ռայոնի կազմակերպման պոնակատարություն:

Առաջին խոսքը և կոխողային շնորհակալությունը ռայոնի բնակչությանն արտահայտում է սոցիալիստական հաղթանակների մեծ կազմակերպիչ, հայր, բարեկամ և ուսուցիչ ժողովուրդների առաջնորդ ընկեր Ստալինին, նրան գրած նամակում: Ռայոնի՝ անցյալում հարստահարված հայ աշխատավորները, ինչպես և մեր մեծ սոցիալիստական հայրենիքի բոլոր աշխատավորները, սոցիալիզմի շինարարության մեծագույն հաղթանակի համար պարտական են նրան — յերջանիկ, ունեվոր կյանքի ճարտարապետին:

Այժմ, յերբ լինինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականությունը հաղթանակ տալով, յերբ «Խորհրդային Միության ժողովուրդների միջև յերբեմնի անվստահությանը վաղուց արդեն վերջ է տրված, յերբ անվստահությանը փոխարինել է լիակատար փոխադարձ վստահությունը, յերբ Խորհրդային Միության ժողովուրդների միջև յեղած բարեկամությունն աճում և ամրանում է» (Ստալին), հենց այժմ, յերբ հայերը, կազակները և ռայոնի ուրիշ բնակիչները, վորպես միասնական ընտանիք, հաղթողության միևնույն զգացմունքով տոնում են ազգային ռայոնի կազմակերպման տասնամյակը — հետադարձ հայացք ձգելով՝ նրանք հիշում են հայ աշխատավոր գյուղացու կյանքի անիծված ան-

ցյալի մղձավանջային եջերը ցարական Ռուսաստանում — ժողովուրդների այդ մռայլ բանտում:

* * *

Ռայոնում այժմ բնակություն հաստատած հայերի նախնիքները, հալածվելով թուրքական ֆեոդալներից, հայտնվեցին Ղրիմի թերակղզում, յերբ թուրքերը 13—14 դարերում ջախջախեցին հայկական ֆեոդալական պետությունը:

Միապետական Ռուսաստանը Ղրիմի թերակղզին նվաճելու նպատակով, վորպեսզի իրեն ամրացնի այդ հիանալի բնական և ռազմավարական անկյունը, դիմեց աշխատավոր բնակչությանը՝ հայերին, հույներին, վրացիներին և այլ ժողովուրդներին Ղրիմի թերակղզուց վտարելու քաղաքականությանը: Այդպես, Յեկատերինա 2-րդի «վոդոբած հլահանգով» 1779 թվին հայերը Ղրիմի թերակղզուց տեղափոխվեցին Դոնի կուսական տափաստանները: Ներկա Ռուստով քաղաքի շուրջը կազմվեցին հայկական հինգ գյուղեր՝ Չալթր, Թոփտի (Ղրիմ), Մեծ-Սալա, Սուլթան-Սալա, Նիվիթա. բնակավայրերի մի մասն ել հաստատվեց Ռուստովի մոտը (Նոր Նախիջևանը և հայկական վանքը):

Հայ հոգեվորականությունը և կալվածատերերը, Յեկատերինայից նվեր ստանալով ահագին հողամասեր, արտահայտելով իրենց հավատարիմ հպատակության ստրկամտությունը ռուսական միապետությանը, դաժանորեն շահագործում էին հայ աշխատավոր գյուղացիությունը, վորպեսզի հարստանան և հարստացնեն ցարական գանձարանը:

Մերունիններն ատելությունը են հիշում Խալիբի անունը, վորն իր դաժան շահագործությամբ առաջացրել էր ազրաբային ալեկոծումներ հայ գյուղացիության միջև: Նրան — Խալիբին, վորը հանդիսանում էր ցարական Ռուսաստանի հայ կալվածատերերի և հոգեվորականության ներկայացուցիչը հայ աշխատավոր ժողովրդի հարստահարման գործում, պատկանում են հետևյալ թեվավոր խոսքերը. «Ձեզանից կքամեմ ամեն բան, վորպեսզի հնաբավորություն չտամ ձեզ լուսննալու նույնիսկ սոխի ցողունից հյուսած գոտի»:

Ավելի հեղափոխականորեն տրամադրված գյուղացիները միանում և կազմում էին կտրիճների խմբակներ. Մեծ-Սալայում, Թոփտիում, Չալթրում և այլ գյուղերում մի քանի տասնյակ ձիավորներ — կտրիճներ, հարձակումներ էին կատարում կալվա-

փոխակալները, վորոնք կարողացել էին թափանցել մեր կուսակցության մեջ, գրավել պատասխանատու պաշտոններ և խմբակ կազմել, նպատակ ունենալով կողոպտել, անկյունից սպանել հասարակական աշխատող գյուղթղթակիցներին և ամեն կերպ արգելել կյանքում կիրառելու լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականությունը:

1925 թվի սեպտեմբերի 11-ին Ս. Գաճյանը ՀԿ(բ)Կ Աքսայի ուսկոմի բյուրոյում անց է կացնում հետևյալ վորոշումը.

«Հայկական հատուկ ուսյունի առանձնացման վերաբերյալ հարցի առաջադրումը համարել աննպատակահարմար: Այդ վորոշումով ՀԿ(բ)Կ ուսկոմը խնդրում է կուսակցության Դոնի կոմիտեին փոխել Դոնի Գործկոմի ոգոտոսի 26-ի վորոշումը, պատճառաբանելով, վոր ազգային ուսյունի կազմակերպման հարցը դրվում է հակառակ գյուղական կազմակերպությունների և իրեն բնակչության կամքի ու ցանկություն»:

1925 թվի հոկտեմբերի 3-ին Գաճյանների հակահեղափոխական խմբակը հավաքեց հայկական գյուղերի կոմունիստների և կոմյերիտականների միացյալ ժողով, վորտեղ ներկա էին 94 մարդ (ի դեպ ասած այդ կոմունիստների և կոմյերիտականների մեծամասնությունը դեռ 1921 թվից սկսած կազմել եր քրեական և քաղաքական բանդիտների խմբակ) և վորտեղ կայացրած վորոշումով հավանություն էր տալիս հայկական ուսյունի կազմակերպման դեմ բողոքող ՀԿ(բ)Կ Աքսայի ուսկոմի վորոշմանը:

Անցավ ելի 6 ամիս և այդ ժամանակամիջոցում հայկական գյուղերում դասակարգային պայքարի սրման հետևանքով (գյուղթղթակից Բայան Դրիգորի, կոմունիստ հասարակական աշխատող Բողախյան Հակոբի սպանությունը Գաճյանների կողմից, մի շարք կողոպուտներ և անասունների գողացումներ, դարձյալ Գաճյանների կողմից կատարված), միացյալ Պետքաղվարչության մարմինները հայտարարեցին, սերկացրին, վերացրին և վոչնչացրին գաճիյեվչինան, վորպես քաղաքական բանդիտիզմի խմբակ:

Ազատվելով Գաճյանների ավազակախմբի ազդեցությունից և սպառնալիքներից, բնակչությունն ազատորեն խոսեց և իր պահանջը ներկայացրեց ազգային ուսյունի կազմակերպման անհրաժեշտության մասին, դպրոցական ցանցի, հիվանդանոցների, ակումբների, խրճիթ-ընթերցարանների լայնացման մասին և ամբողջ կուլտուրական-մասսայական աշխատանքը հայերեն լեզվով անցկացնելու մասին:

1926 թվի մայիսին Համառուսական Կենտգործկոմը հաստատեց հայկական ինքնուրույն ուսյունի կազմակերպումը: Խորհուրդների ուսյունական առաջին համագումարը միահամուռ վորոշում ընդունեց իր նոր կազմակերպված ազգային ուսյունին տալ բոցավառ բոլշևիկ Ա. Ֆ. Մյասնիկյանի անունը:

* * *

Կուսակցության և կառավարության ցույց տված տնտեսական ոգնությունն աշխատավոր գյուղական բնակչությանը, դպրոցական ցանցի ընդլայնումը, բոլոր գյուղերում խրճիթ-ընթերցարանների կազմակերպումը և կուլտուրական-մասսայական անցկացվող ուրիշ աշխատանքները, ձևով ազգային, բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրայի մուտքը, կյանքի կոչեցին չքավորներին և միջակների մասսայական շարժումը՝ միասնալ և կազմել կոլեկտիվ տնտեսություն և այդ հիման վրա վերացնել կուլակությունը վորպես դասակարգ:

Մեր ուսյունի կոլխոզները դուրս չձնացին դասակարգային կատաղի պայքարի ասպարեզից:

Մինչև վերջ չձախախված կուլակային տարրերը, մտնելով կոլխոզները, ոգտվելով կոլխոզների, խորհուրդների և ուսյունի դեկավարության գլխին կանգնած մի շարք կոմունիստների դասակարգային կուրուլթյունից, անց էին կացնում իրենց քայքայիչ աշխատանքը կոլխոզի ներսում, ֆասարարությունը անողորմաբար վոչնչացնելով լծկանը, գործիքները, հացը:

Բավական է ասել, վոր 1931 թվից մինչև 1933 թվի փետրվարը ուսյունի կոլխոզներում վոչնչացվեց 2162 ձի, 2360 յեզ: Մնացած լծկանն աշխատող ուժասպառ եր յեզել, վոր կեսից ավելին չեր մասնակցում դարնանացանի անցկացմանը, իսկ կոլխոզներում յեղած սերմացույի քանակը բավարարում եր 1933 թվի դարնանացանի պլանի միայն 17 տոկոսը:

Կուլակության կողմից կազմակերպված սաբոտաժի հետևանքով կոլխոզները զրկվեցին սպասվելիք առատ բերքից:

Ընկեր Ստալինի նախաձեռնությամբ ՄՏ կայաններին կից ստեղծված քաղաքիկները կարողացան արագորեն բոլշևիկաբար իրենց շուրջը համախմբել կոմունիստներին, կոմյերիտականներին և կոլխոզային անկուսակցական ախտիվին, սերել նրանց դասակարգային դասակարգային քաղաքականությանը համար:

Վճռահանորեն մաքրելով կոլխոզները դասակարգային անհարգատ տարրերից, քաղբաժնի աշխատողները կոլխոզներում ծավալեցին մասսայական ահազին աշխատանք, կոլխոզնիկների դիտակցութեանը հասցնելով կուսակցութեան առաջնորդ ընկեր Ստալինի լողունքը՝ «բոլոր կոլխոզները դարձնել բոլորիկյան, իսկ կոլխոզնիկներին ունեւոր»:

Կուսակցութեան և կառավարութեան ցույց տված ահազին ոգնութիւնը տրակտորներով, սերմացուցով և պարենեղենով հնարավորութիւն տվեց կազմակերպել կոլխոզնիկներին, հաջող կերպով անցկացնել բոլոր գյուղատնտեսական աշխատանքները և ժամկետից առաջ կատարել հացամթերումների պետական պարտավորութիւնները 1933 թվին և հետագա տարիներին:

Կուսակցութեան կողմից կազմակերպած սարսուռի ջախջախումից հետո, 1933 թվից ռալոնի կոլխոզներն սկսեցին անշեղ կերպով կազմակերպչորեն և տնտեսապես ամրանալ:

* * *

Դաշտավարութիւնը հանդիսանում է ռալոնի տնտեսութեան առաջատար ճյուղը՝ Ներքևում բերվող թվերը բնորոշում են, թե ռալոնի կոլխոզներն ինչպես են կատարում կառավարութեան և կուսակցութեան առաջադրած կենտրոնական խնդիրը՝ գյուղատնտեսութեան ասպարեզում, բերքատվութեան բարձրացման խնդիրը:

Մյասնիկյան ռալոնի հիմնական գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվութիւնը (ցեմենտով Վի հեկտարից)

	1926 թ.	1929 թ.	1933 թ.	1934 թ.	1935 թ.	1936 թ.
Աշնանացան հաճար	4,4	5,9	7,5	8,2	6,7	11,2
» ցորեն	5,9	4,4	5,8	5,7	7,0	20,6
Գարնանացան ցորեն	5,9	5,9	7,5	5,4	6,5	9,1
» զարի	5,9	8,1	11,0	5,2	8,6	9,9
Վարակ	6,9	7,4	2,3	6,6	7,9	12,8
Կորեկ	7,4	6,9	4,2	0,5	1,5	2,0
Յեղիպտապորեն	8,1	3,8	10,7	5,8	2,6	8,7
Արևածաղիկ	5,1	4,4	5,0	4,0	3,0	9,2

Հայտնի չէ, վոր 1934, 1935 և 1936 թվականները կլիմայական տեսակետից անբարենպաստ տարիներ էին բարձր բերք ստանալու համար, հատկապես 1936 թիվը (ապրիլի 20-ից մինչև հունիսի 12 ռալոնում բոլորովին անձրևներ չտեղացին), բայց և այնպես կոլխոզները տարեցտարի ստանում են բարձր բերք:

Ռալոնի կոլխոզները բերքատվութեան անընդհատ բարձրացման հիմնական պայմանները հանդիսանում են՝ կոլեկտիվ աշխատանքի կազմակերպումը, մեքենացման աճումը, վորը կրճատում է գյուղատնտեսական աշխատանքների ժամկետները, ազդեցությունիկական միջոցառումների անցկացումը, սոցմրցման աճումը, հարվածայնութիւնը, ստալինականների շարքերի բազմապատկումը և կոլխոզնիկների նյութական դրութեան լավացումը:

Վերջինս իր հերթին չէր կարող չփոխել կոլխոզնիկների վերաբերմունքը դեպի կոլխոզային աշխատանքը և կոլխոզային սեփականութիւնը: Յուրաքանչյուր աշխատունակ կոլխոզնիկի աշխոքերի միջին քանակը կազմում էր 1931 թվին—102, 1932 թվին—125, 1933 թվին—160, 1934 թվին—186, 1935 թվին—231, իսկ 1936 թվի 9 ամիսների ընթացքում—230 որ:

* * *

Ընկեր Միկոյանի անվան ՄՏ կայանը, վորն սպառարկում է ռալոնի բոլոր 20 կոլխոզները, կազմակերպվել է 1931 թվին: Հաղիվ թե անհրաժեշտ լինի խոսել այն ահազին դերի մասին, վոր խաղաց ՄՏ կայանը մեր կոլխոզների կազմակերպչական-տնտեսական ամրացման գործում:

Ահա թվեր, վորոնք ցայտուն կերպով բնորոշում են տրակտորների, կոմբայնների և այլ մեքենաների արտադրողականութեան աճումը:

Թվականները	Տրակտորներ			Կոմբայններ			Պիկկերներ			Ավտոմեք.	
	Գանալը՝ վերածված 15 ուժանոց արակտ.	Ընդամենը կատարված է աշխատանք՝ վերածված գրավուկ հերթի	Յուրաքանչյուր տրակտորին հասնում է հեկտար	Գանալը	Ընդամենը կատարված է հեկտար բերք	Յուրաքանչյուր կոմբայնին հասնում է հեկտար	Գանալը	Ընդամենը կատարված է հեկտար բերք	Յուրաքանչյուր պիկկերին հասնում է հեկտ.	Ավտոմեք. քանակը՝ վերածված 1,5 տոնն	Կոլխոզներում աշխատել է տոննա-կիլոմ.
1931 թ.	48	10896	227	—	—	—	—	—	—	—	—
1932 թ.	32	20493	640	2	—	—	—	—	—	—	—
1933 թ.	45	24525	545	13	546	42	11	135	13	7,5	125262
1934 թ.	70	34709	550	13	1328	103	11	65	6,1	7,5	148564
1935 թ.	76	63438	834	16	6542	407	11	130	12	7 5	157539
1936 թվի 10 ամիս.	10	75000	735	24	12574	526	11	780	71	6 3	90635

Այդպիսով վեց տարվա ընթացքում ՄՏ կայանի տրակտորային պարկն աճել է ավելի քան յերկու անգամ և ներկայումս կոլխոզային գյուղացիական հատվածի ընդհանուր քաղող ուժի հաշվեկշռում կազմում է 50,3 տոկոս 1931 թվի 18 տոկոսի դիմաց:

Այս տարի տրակտորներով կատարած վարը կազմում է 98 տոկոս, գարնանացանը՝ 82 տոկոս, աշնանացանը՝ 100 տոկոս: Բերքահավաքը կոմբայներով կազմում է 50,5 տոկոս: Գյուղատնտեսական աշխատանքների ժամկետների կրճատման, հետևապես բերքատվության բարձրացման գործում վճռականը— դա տրակտորների, կոմբայների և ուրիշ մեքենաների արտադրողականության բարձրացումն է ըստ տարիների:

Այդ մասին պերճախոս կերպով ասում են յուրաքանչյուր տրակտորի կատարած աշխատանքի վերաբերվող թվերը: 1931 թվին— 227 հեկտար, 1935 թվին— 834 հեկտար: Յուրաքանչյուր կոմբայն 1933 թվին հավաքել է 42 հեկտար, իսկ 1936 թվին— 526 հեկտար: Պետք է նկատել, վոր տրակտորի և կոմբայնի միջին աշխատաչափը մեր ռայոնում բարձր է յերկրամասի և Միության միջին աշխատաչափից: 1935 թվի գյուղատնտեսական տարվա վերջում տրակտորիստները, կոմբայնավարները և ՄՏ կայանի բանվորները տոնելով ՄՏ կայանի կազմակերպման հնգամյակը, ընկեր Միկոյանից ստացան հետևյալ վող-շույնի հեռագիրը.

«Չալթր, Ազով-Սեվոստյան յերկրամասի Մյասնիկյան ռայոնի Միկոյանի անվան ՄՏ կայան.

Կոմբայնավարներին, տրակտորիստներին, Չալթրի ՄՏ կայանի վերանորոգիչ բանվորներին վողշույն և ցանկություններ, վոր 1936 թվին լինեք բերքատվության ստալինյան արշավի առաջին շարքերում: Ցանկանում եմ ձեզ բոլորիկորեն պայքարել կոլխոզային դաշտերում իրականացնելու համար կուսակցության առաջնորդ ընկ. Ստալինի լուզնդը՝ 7—8 միլիարդ փութ հացի մասին: Ա. Միկոյան:

Ագրոտեխնիկական միջոցառումներից, վորոնք ծառայել են վերջին չորս տարիները բարձր և կայուն բերք ստանալուն, պետք է ընդգծել այն փաստը, վոր ձենք 1934 թվից հաստատորեն մտցրինք ցանքաշրջանառությունը, դադարեցրինք ծանծաղ վարը, կրճատեցինք գյուղատնտեսական աշխատանքների ժամկետները, լուրջ պայքար տարանք մոլախոտերի դեմ, հերկեր արինք և լուրջ պայքար տարանք մոլախոտերի դեմ, հերկեր արինք և մշակեցինք, աշն. վարը հասցրինք այն չափին, վոր 1936

թվին ամբողջ գարնանացանը ցանեցինք աշնանավարի տարածություններում:

Այդ բոլոր ագրոտեխնիկական միջոցառումները հնարավորություն տվին մեզ տարեցտարի անշեղորեն բարձրացնել կոլխոզային գաշտերի բերքը:

Սակայն կուսուրանների միջին բերքը և աշնանացան ցորենի համեմատաբար բարձր բերքը 1936 թվին վերջին սահմանը չե և հետևաբար չի կարող մեզ բավարարել: Մեր ռայոնի կոլխոզներն ընկեր Ստալինի լուզնդը՝ 7—8 միլիարդ փութ հաց ստանալու մասին կյանքում կիրառելու համար 1937 թվին առնվազն պետք է ստանան 15—17 ցենտներ միջին բերք ամեն մի հեկտարից:

Այդ խնդիրը մենք կարող ենք գլուխ բերել, վորի լուծումով արդեն զբաղված են ռայոնի ամբողջ կուսակցական կազմակերպությունը, խորհուրդները և հասարակայնությունը: Դաշտավարության հետ զուգընթաց ռայոնում անհանապահությունը հանդիսանում է տնտեսության զարգացած ճյուղ:

Թե ռայոնն ինչպես եր պայքարում անասնապահության խընդիրը լուծելու համար, վորպեսզի «1934 թվի դառնա և կարող է դառնալ ամբողջ անասնապահական տնտեսության վերելքի բեկման տարի» (Ստալին), ցույց է տալիս ներքեվում բերվող աղյուսակը.

	1933 թվ		1934 թվ		1935 թվ		1936 թվ	
Անասունների տեսակները	Համայնացված	Կոլխոզներին անհատ. ոգ. տաքործման	Համայնացված	Կոլխոզներին անհատ. ոգ. տաքործման	Համայնացված	Կոլխոզներին անհատ. ոգ. տաքործման	Համայնացված	Կոլխոզներին անհատ. ոգ. տաքործման
Կովեր	1156	2757	1321	2825	1416	2961	1491	3088
Մանր չեղջերավոր անասուններ	1336	530	1796	2127	2624	2417	2880	4360
Ցեղենք	1129	—	1185	—	1846	—	1806	—
Ձիեր	696	—	779	—	957	—	1131	—
Գուռակներ	30	—	84	—	261	—	414	—
Վոլխարներ	3397	157	3908	402	5282	555	5546	3117
Խոզեր	362	33	303	301	585	716	977	1179
Բաշուններ	3922	—	7135	—	10163	—	16563	—

Աղյուսակից յերեվում է, թե ինչպես տարեցտարի անասունների բոլոր տեսակներն աճում են: Չորս տարվա ընթացքում չեղջերավոր անասունների աճումը կազմում է 96,9%, վոլխարների

րինը—150,8%, խողերինը—445,8%, ձիերինը—110,2% և հավերինը թռչնապրանքային ֆերմաներում—322,3% :

Չնայած ձիերի զգալի աճմանը, բայց և այնպես ձիերի վորակական և քանակային աճը շարունակում է մնալ անասնապահության հետ մնացող տեղերից մեկը:

Համայնացված սեկտորի անասունների քանակի աճման զուգընթաց աճել են անհատական ոգտագործման անասունները: Միայն 1935 թվին ռայոնում կովադրկությունը վերացնելու կարգով կոլխոզնիկներին տրված է 319 գլուխ հորթ ու կով, 220 վոշխար, 96 խոզ և այլն: 1936 թվի ընթացքում տրված է 276 հորթ ու կով, 2182 վոշխար, 607 խոզ:

Ռայոնն իր տասնամյակին զալիս է վոչ միայն կոլխոզնիկների կովադրկությունը վերացրած, այլ և նրանով, վոր կոլխոզնիկները ձեռք են բերել մանր անասուններ և մեծ քանակությամբ թռչուններ:

Քիչ աշխատանք չէ կատարված անասունների տեսակները լավացնելու և կաթնատվությունը բարձրացնելու համար: «Ազատություն», Միկոյանի անվան, «Հեղ-ալիք» և «Աշխատանք» կոլխոզների անասունների մինչև 80 տոկոսը կազմում են գերմանական կարմիր ցեղի կովերը և մատղաշները: Վոշխարների տեղական պակաս արժեքավոր տեսակներն արագորեն դուրս են մղվում պրեկոս ցեղի կողմից:

Միայն այս տարի ռայոն է բերված 1000 գլուխ դտարյուն պրեկոս: Ձվաբեր հավերը (լեքհորն), վորոնք ստացվում են ռայոնի սեփական ինկուբացիոն կայանում, կոլխոզային թռչնաֆերմաներում և կոլխոզնիկների մոտ, դուրս են մղել հավերի նվազարժեք տեսակներին:

Անասնապահության զարգացման պետական պլանի կատարման զուգընթաց, անասունների բոլոր տեսակները հետադադում ավելի լավացնելու, անասնապահությունն արդյունավետ հիմքերի վրա փոխադրելու հարցերը, կերի հենակետի լուծումը—հանդիսանում են որվա հրատապ հարցերը, վորոնց իրականացման համար մենք դեռ քիչ չպետք է աշխատենք:

* * *

Կոլխոզների տնտեսության մեջ բանջարանոցային տնտեսությունը դաշտավարությունից և անասնապահությունից հետո պակաս կարեվոր նշանակություն չունի: Բանջարանոցային տըն-

տնտեսության ընդհանուր բերքը 1936 թվին քանակի տեսակետից կազմում է 29.136 ցենտներ: Ռայոնի մոտիկությունը յերկրամասի մայրաքաղաքին անհրաժեշտ պահանջ է առաջացնում հետադադում լայնացնել բանջարանոցային տնտեսությունը:

Բանջարաբուծության զուգընթաց ակտուալ խնդիր է դառնում հատապտուղ կուլտուրաների արմատավորումը՝ յերազ, մորի, հաղարջ և այլն, պտղատու և խաղողի այգիների տնկումը: Այգեգործության այդ չափազանց արդյունավետ կուլտուրաները ռայոնում համարյա չկան: Մոտակա 2—3 տարում նրանք պետք է առատորեն լինեն և կլինեն: Դա իր հերթին կնպաստի մեղվաբուծության ուժեղ զարգացմանը: Հենց այդ տարիներում մենք կհասնենք մեղվաբուծության այնպիսի զարգացման, վոր մեր կոլխոզներում կլինի մեղրի առատություն:

* * *

Մենք անսպառ հնարավորություններ ունենք տեղական արդյունաբերության զարգացման համար, գլխավորապես շինանյութեր արտադրելու տեսակետից: Մինչդեռ 1935 թվին արտադրվել է միայն 240 հազար խորանարդ մետր ավազ, 10 հազար տոնն քար, 1000 տոնն կիր և մեկ ու կես միլիոն հատ աղյուս:

Ռայոնում կա 3 գլանավոր ալյուրադաղ, վորոնց որակն արտադրողականությունը 6500 ցենտներ հասցահատիկ է. կատարան և այլ ձեռնարկություններ:

Չնայած ՌԽՖՍՀ Ժողկոմիտեի հատուկ վորոշմանը մեր ռայոնի մասին, մենք դեռ լուրջ առաջխաղացում չունենք տեղական արդյունաբերության զարգացման գործում:

Արժեք արդյոք ապացուցել, վոր մեր հնարավորությունները և պահանջները հրամայողաբար թելադրում են ամեն կերպ արագացնել տեղական արդյունաբերության զարգացումը:

* * *

Թե ռայոնն իր տասնամյակին ինչքան առաջ է քայլել, վոր պես ցուցանիշ կարող է ծառայել այն, վոր այժմ ավարտվում է 10 կոլխոզների լրիվ երկտրավորումը, բացի «Աշխատանք» կոլխոզից, վորն երկտրավորված է դեռ 1934 թվից: Երկտրավորված են ՄՏ կայանը, ՄՏ արհեստանոցը, տպարանը, ռայոնական հիվանդանոցը և բոլոր ռայոնական հիմնարկներն ու ձեռնարկությունները: Երկտրավորման ծախսերի ընդհանուր գումարը կազմում է ավելի քան 700 հազար ռուբլի:

* * *

Հնկեր Ստալինը դեռ 1920 թվին ազգային հանրապետություններին կոմունիստների առաջ խնդիր դրեց... «Կոմունիստները պետք է այնտեղ անցկացնեն ընդհանուր կրթութուն, անհրաժեշտ է զարգացնել տեղական ազգային դպրոցը, ազգային թատրոնը, ազգային լուսավորական հիմնարկները, բարձրացնել ծայրամասերի ժողովրդական մասսաների կուլտուրական մակարդակը, քանի վոր հազիվ կարիք լինի ապացուցել, վոր Խորհրդային Սովետական Միությունը—խորհրդային իշխանությունն ամենավաղաժամ թշնամիներն են»:

Առաջնորդի այդ ցուցմունքը կյանքում կիրառելու պայքարում մեր ազգային ռազմին իր առանձնապահի ունի հետևյալ ցուցանիշները.

Ժողովրդական կրթության ասպարեզում

Տարեթվերը	Դպրոցների քանակը	Դասարանների քանակը	Սովորողների քանակը	Նրանցից		Մանկավարժ. բանակը	Սովորել են անգլ. և կիսագր.
				Տղա	Աղջիկ		
9 26—27	9	65	2865	1600	1265	65	148
1935—36	17	136	4434	2052	2382	155	1928

Այդ թվերը փայլուն կերպով ցույց են տալիս, թե ինչպես անշեղորեն կյանքում կիրառվում է առաջնորդի ցուցմունքն ընդհանուր պարտադիր կրթության անցկացման մասին: Մենք արդեն դպրոցներում լիովին ընդգրկել ենք դպրոցահասակ յերեխաներին: Հստ վորում յթե մենք 1926—27 ուսումնական տարում ունեյինք միայն տարրական դպրոցներ, ապա ռազմին առանձնապահի մենք ունենք 11 թերի միջնակարգ դպրոցներ և մի միջնակարգ դպրոց. բացի այդ, կառուցվում է յերկրորդ առանձնապահ դպրոցը:

Յեթե մինչև հեղափոխութունն արական բնակչության միայն 23 տոկոսն էր գրագետ, իսկ կանանցից միայն յեղակի անհատներ էյին գրագետ, ապա ներկա ժամանակ մեզանում համարյա անգրագետներ չկան:

Միայն 1936 թվին ժողովրդական կրթության վրա ծախսվում է 970.300 ռուբլի, վորը կազմում է ռազմին ընդհանուր բյուջեյի 52,4 տոկոսը, այսինքն ժողովրդական կրթության ծախսերը 1926—27 տարվա հատկացումների համեմատությամբ աճել են 14 անգամ:

1936 թվին վերակառուցվեց ռազմական ակումբը (կառուցվեց ամբողջ յերկրորդ հարկը), վորի դահլիճն ունի 900 տեղ, 1695 քառ. մետր ընդհանուր ոգտակար տարածությամբ: Ակումբն իր ծավալով և ճարտարապետական ձևավորմամբ հետ չի մնում քաղաքային շատ ակումբներից: Ունենք գյուղական 7 և կոլխոզային 10 ակումբներ, մի հնչուն կինո, 2 շարժական կինո, մի ռազմական և 13 գյուղական ու դպրոցական գրադարաններ, չհաշվելով բրիգադային փոքրիկ գրադարանները, վորոնք կան համարյա բոլոր դաշտավարական, անասնապահական, տրակտորային և բանջարանոցային բրիգադներում:

Ռազմում արդեն վեցերորդ տարին է հայերեն լեզվով հրատարակվում է «Կոմունար» թերթը: Կան 136 պատի թերթեր, վորոնցից 85 հրատարակվում են կոլխոզներում և կոլխոզային բրիգադներում:

Կառուցված է ռազմական ռադիոհանգույց: Հեռախոս է անցկացված բոլոր գյուղխորհուրդներում և ռազմական կենտրոնում, հաստատված է կիսաավտոմատ հեռախոսակայան: Ռադիոն, պատեֆոնը, ջութակը և այլ յերաժշտական գործիքներ սովորական յերեւույթ են դարձել կոլխոզիկների մեծամասնության տներում:

Ճիշտ է, ռազմին ամբողջ բնակչութունը դեռ չի տիրապետում հայերեն գրական լեզվին, սակայն մենք այդ ասպարեզում ել ունենք ահագին առաջխաղացում: Ուսուցիչների բանակը կրթություն ստանալով մաքուր հայերեն լեզվով, այդ լեզուն արմատավորում է բնակչության միջեւ յերեխաներին սովորեցնելու միջոցով, մեծահասակների անգրագիտությունը և կիսագրագիտությունը վերացնելով և կուլտուրական դաստիարակչական աշխատանք անցկացնելով բնակչության միջեւ:

Գյուղատնտեսական աշխատանքների շրջանում յուրաքանչյուր տարի նախադպրոցական հասակի մինչեւ 2000 յերեխաներ ընդգրկվում են մանկապարտեզներում և մանկահրապարակներում: Ռազմում չկան անապաստան և անխնամ յերեխաներ:

Անցկացված գյուղական և ռազմական ոլիմպիադները ցույց տվին կոլխոզային մասսաների ինքնագործունեյության ահագին աճումը: Համարյա բոլոր կոլխոզներում և բրիգադներում կան կամ թատերական, կամ յերգեցիկ, կամ յերաժշտական և կամ ուրիշ խմբակներ: Պակաս հատկանշական չի հանդիսանում գրադրոցական յերեխաների ինքնագործունեյության աճումը:

Աճում են նայել կոլտոգային սկսնակ, յերիտասարդ գրողները, վորոնց աշխատանքների մի մասը հրատարակվում են ներկա ժողովածույում: Նրանք համարյա բոլորը հանդիսանում են սկսնակ գրողներ: Կարգալով նրանց առաջին և հետագա աշխատությունները, աչքի յե ընկնում յուրաքանչյուրի աճումը: Նրանց միջիվ առանձնապես նկատելի յեն Թեոդոր Ֆոնի (Սահակյանի), Յեդիսարեթ Հայկամաղյանի, յեվ ուրիշների աշխատանքները:

Ռայոնի տերիտորիայում մինչև նրա կազմակերպումը կային միայն 3 բուժակետեր, վորոնց ընդգրկումը և աշխատանքը բոլորովին չեր ապահովում բնակչության սպասարկումը բժշկությունում: Բժշկական յերկու շրջաններում (Չալթրի և Մեծ-Սալայի) կային միայն 5—6-ական մահճակալներ:

Ռայոնի կազմակերպմամբ առողջապահական գործին տրվեց անհրաժեշտ նշանակություն և աճում:

Միայն վերջին հինգ տարիների ընթացքում առողջապահության բյուջեն աճել և ավելի քան յերեք անգամ և 1936 թվին կազմում և 450 հազար ռուբլի կամ ռայոնի բյուջեյի 21,5 տոկոսը, այսինքն՝ բնակչության մի շնչին հասնում և 20 ռուբլի, 1931 թվի 2 ռուբլի 95 կոպեկի և 1917 թվի 49 կոպեկի դիմաց:

Ներկայումս մենք ունենք 1930 թվին կառուցված ռայոնական հիվանդանոց 40 մահճակալով, ռայոնական բուժարան, հինգ հատուկ կաբինետներով լաբորատորիա և նոր կազմակերպվող ռենտգենյան կաբինետ, ռայոնական վեներաբանական կետ, և այս տարի կառուցվում և ռայոնական հիվանդանոցի մի նոր բաժանմունք: Ունենք 2 յենթառայոնական հիվանդանոց 25 մահճակալներով, 2 կոնսուլտացիա կաթնախոհանոցներով՝ կանանց և յերեխաների համար, 6 բժշկական - ամբուլատորային տեղամասեր և 4 բուժակետեր:

Ռայոնի բուժական ցանցն սպասարկում են թվով 18 բժշկիկներ և 35 մարդ՝ բժշկական միջին անձնակազմին պատկանող:

Հայտնորեն ծավալված և մանկամսուրային ցանցը Յեթե մինչև ռայոնի կազմակերպումը մանկամսուրային հիմնարկներ առհասարակ չկային, իսկ առաջին մանկամսուրը 30 մահճակալով բացվեց 1926 թվին, ապա 1936 թվին գործող մանկամսուրները

Ռայոնում լավացել և մոր և մանկան հոգատարություն գործը: Կոլտոգային մայրն ախոր ուղտի և և յերջանիկ նկարիչ Մ. Յեդ-Սալայի: 26 կոմիտեի կողմից կազմակերպված: ԳՅՈՒՐՅՅԱՆ, ԼԻՉԱՆ, ԵՐ ՎԱՅԱ, աղջկա հետ:

25 էյին, վորոնք ընդգրկել էյին մանկամուրային հասակի յերեսներէ 81 տոկոսը:

Սանիտարական նախազգուշական աշխատանքի անցկացման հետեանքով՝ ռաշոնում զգալիորեն պակասել է սուր վարակիչ հիվանդութիւնների տոկոսը: Դաշտային բրիգադներում կապակերպված են 86 սանիտարական կետեր, վորտեղ աշխատում են հենց վարժված կոլտոգնիկներից 86 խինավորիչ-սանիտարական բանակայիներ:

Ռաշոնի դպրոցների, հիվանդանոցների, ակումբների շինարարութեան, երեկտրավորման թափը ևս ակներևորեն ցույց է տալիս, թե ինչպես է ընթանում քաղաքի և գյուղի հակադրութեան վերացման պրոցեսը: Բայց և այնպես այդ բոլորը հանդիսանում են կուլտուրական վերելքի միայն սկիզբը: Կոլտոգնիկներ, վորոնք իրենց աշխուրների դիմաց ստանում են բարձր յեկամոտ, ունեն իրենց կովը, մանր անասունները և անասնամանափակ քանակութեամբ թռչուններ, ներկայացնում են և ներկայացնելու յեն բարձր պահանջներ իրենց կուլտուրական կարիքները բավարարելու համար: Քիչ է ունենալ լավ ակումբներ, գրադարաններ և այլ կուլտուր կենցաղային հիմնարկներ: Հարկավոր է այնտեղ աշխատանքն այնպես կազմակերպել, վոր կարելի լինի բավարարել մասսաների աճող կուլտուրական պահանջները: Ժողովրդական կրթութեան ասպարեզում, նաև առողջապահութեան ասպարեզում ահազին աշխատանք է կատարված, բայց առաջիկայում պետք է կատարել ավելի մեծ աշխատանք:

Մեծ է կուլսակցութեան և խորհրդային իշխանութեան հոգատարութիւնն ազգային ռաշոնների, վորոնց թվում է Մյասնիկյան ռաշոնի նկատմամբ: Կուլսակցութիւնն ու կառավարութիւնը ձեռք են առնում ամեն մի միջոց՝ նախկինում հետամնաց ազգային ռաշոններն առաջ մղելու: Միութեան առաջավոր ռաշոնների շարքը: Հենց այդ նպատակն է հետապնդում ՌԽՅՍՀ Ժողկոմխորհի այս տարվա ապրիլի 11-ի վորոշումը՝ «Ազով-Սեմովյան յերկրամասի Մյասնիկյան ռաշոնի տնտեսական և կուլտուրական շինարարութեան մասին»:

Այդ վորոշումը, վորն ընդունված է ռաշոնի տնտեսական և կուլտուրական շինարարութեան հետագա վերելքի բոլոր պահանջների հաշվառումով, մի նոր խանգավառութիւնն առաջացրեց ռաշոնի աշխատավորութեան մեջ, վորի արդյունքներն արդեն իսկ նկատելի յեն:

կինայան Վարսենիկը, գյուղխորհրդի նախագահ Սուխարյան Յեղիսաբեթը, կոլխոզի նախագահ Զուգարայան Վարդուհին, կուսակազմակերպիչ Մարգարյան Մարիամը, ՀԿ (բ) Կ ուսկոմի հրահանգիչ Յեղիսաբեթ Պետրոսյանը։ Ռայոնի այդ և այլ շատ կանանց անուններն ու գործերն ուրախություն են առաջացնում և որինակելի հարվածային աշխատանքի որինակ են ծառայում։

Մենք ունենք ստախանովականների հարվածայինների հազարանոց բանակ։ Աճել են տնտեսավարների և կոլխոզային արտադրություն կազմակերպիչների հիանալի կադրեր՝ կոլխոզների նախագահներ, բրիգադիրներ և ողակավարներ։ Նրանցից շատերն ունեն 4—5 ամյա աշխատանքի փորձ։

Պակաս չեն մեզանում տաղանդավոր ուսուցիչներ—հասարակական աշխատողներ, բժիշկներ, գյուղատնտեսներ, հաշվապահներ, խորհուրդների նախագահներ, կոմյերիտական և կուսակցական կազմակերպիչներ։ Այդ նշանավոր մարդկանց անունների սոսկ թվաբեկումը մի ամբողջ գիրք կկազմեր։

Կադրերի ստեղծման և աճեցման ինդրի լուծման համար անխոնջ կերպով աշխատել և աշխատում ե ուսյոնի կուսակցական կազմակերպությունը, ղեկավարվելով ժողովուրդների առաջնորդ ընկեր Ստալինի ցուցմունքով այն մասին։ Թե «կադրերը վրձնում են ամեն ինչ»։

Զպետք ե մոռանալ, վոր մինչև ուսյոնի ստեղծումը կուսակցական կազմակերպությունը՝ վորպես այգպիսին՝ գոյություն չուներ։ Այն ժամանակվա «կուսակցական և կոմյերիտական կազմակերպությունները» բաղկացած էին կուլակային հակահեղափոխական բանդիտային տարրերից, վորոնք կարողացել էին թափանցել կուսակցություն և կոմյերիտություն՝ Գաճյանների գլխավորությամբ։

Նրանց գործունեությունը միմիայն այն եր, վոր ամեն կերպ արգելք հանդիսանալով աղգային ուսյոնի կազմակերպման, զբաղվեցին կողոպուտով, հասարակական աշխատողների սպանություններ, հետ մղեցին և կուսակցության ու կոմյերիտության շարքերը չընդունեցին չքավորներից ու միջակներից այն անձնավորություններին, վորոնք նվիրված էին կուսակցության և խորհրդային իշխանության գործին։

Կուսակցական կազմակերպությունն ստեղծվեց Գաճյանների ավազակախմբի ջախջախումից և ուսյոնի կազմակերպումից հետո։

Կոլեկտիվացման տարիներում կուսակցական կազմակերպությունը ղեկավարվելով իր առաջնորդ ընկեր Ստալինի ցուցմունքով այն մասին, թե «կուսակցությունն այժմ պետք է իր ձեռքն առնի կոլխոզների ղեկավարությունը, իր վրա պետք է առնի աշխատանքի պատասխանատվությունը և ոգնի կոլխոզնիկներին առաջ տանելու նրանց անտեսությունը պիտության և տեխնիկայի տվյալների հիման վրա» (Ստալին), ՀԿ (Բ) Կ Կենտկոմի և Յերկրկոմի ղեկավարությամբ ուղղելով թույլ տված սխալները, քաղաքապետների ոգնությամբ կարողացավ գլխավորել կոլխոզային մասսաներին և նրանց առաջ տանել:

Կոմունիստները և կոմյերիտականները զուլթանի, տրակտորի, շարքացանի, խուրձկապիչի վրա, դառնալով ողակավարներ, բրիգադիրներ և կոլխոզներն նախագահներ, իրենց համառ աշխատանքով անձուժը որինակ են ցույց տվել անկուսակցականներին, գլխավորելով նրանց, վորպեսզի «առաջ տանեն կոլխոզային տընտեսությունը գիտության և տեխնիկայի տվյալների հիման վրա»:

Լենինի շքանշաններով պարգևատրված Մ. Սարաջյանը, Զ. Կուլբիկայանը հանդիսանում են Լենինյան կոմյերիտականության անդամներ, Կոմբայնի աշխատանքի ամենամեծ չափը տվին կուսակցության թեկնածուներ Յավրույան Հակոբը, Ա. Բարաշյանը և Քիլաֆյան Արշակը:

Խաշտավարական բրիգադների օրցման և բարձր բերքի ստացման նախաձեռնող հանդիսացել է կուսակցության թեկնածու Փուգեյան Գրիգորը:

Ընկեր Ստալինի նախաձեռնությամբ անցկացված աշխատանքը կուսակցական փաստաթղթերի ստուգման և փոխանակման վերաբերյալ, ստեղծեցին բոլոր պայմանները կուսակցական լիարյուն կյանքի համար, ամրացրին ռալոնի կուսակցական կազմակերպության մարտունակությունն ու բուլշեիկյան զգաստությունը, ոկսեց աշխուժանալ կուսակցական կյանքը և կոմունիստը դարձավ կուսաշխատանքի կենտրոնը:

Ցարիզմի ժամանակ կապակների շրջապատում ռալոնի հայրնակչությունն առեն քայլափոխում իրեն խորթ երզում, չունենալով իր հայրենիքը, հալածված և դատապարտված երխավարի ու աղքատիկ գոյության: Պրուետարական մեծ հեղափոխությունը, Լենինի-Ստալինի կուսակցությունն աշխատավոր հայերին, ինչպես և բոլոր ազգային փոքրամասնություններին, դարձրին մեր

մեծ սոցիալիստական հայրենիքի իրավահավասար քաղաքացիներ: Ազգային թշնամությունը փոխարինվել է ժողովուրդների իրակական բարեկամությամբ: Այժմ մեր ռալոնի հայ աշխատավորությունն աննկարագրելիորեն ուրախ է և հպարտ, վոր համեքաշխորեն ապրում է և աշխատում Դոնյան կոլխոզային փառավոր կազակության հետ:

Ստալինյան Կոնստիտուցիայում, վորտեղ մեր մեծ աշխատավոր ժողովուրդը վեր է լուծում իր նվաճումների արդյունքները և սահմանում է սոցիալիստական համայնակեցության որենքը, հրե տառերով գրված է ժողովուրդների նվաճած բարեկամությունը և քաղաքացիների իրավահավասարությունը, անկախ ազգությունից ու ցեղից:

Յեթե Փաշիստական վոհմակը փորձի վոտնձգության յինթարկել մեր նվաճումները, մեր սահմանների անձեռնմխելիությունը, ապա մեր ռալոնի աշխատավորությունը, խորհրդային կազակության հետ միասին, բոլոր աշխատավորների հետ միասին պաշտպան կկանգնի մեր ջերմապին սիրելի հայրենիքին:

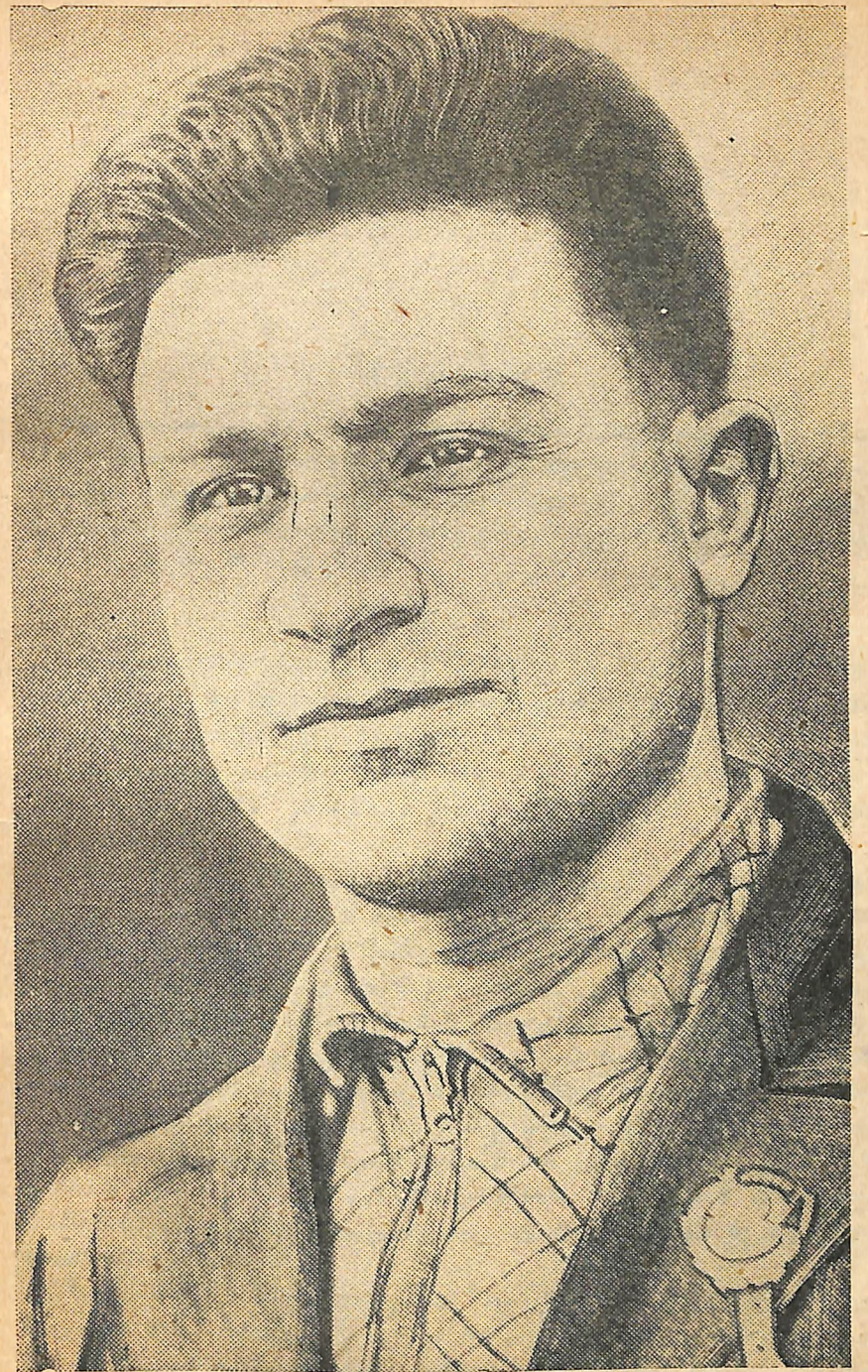
Ամբողջ աշխատավոր մարդկության առաջնորդ ընկեր Ստալինի ղեկավարությունը և հայրական հոգատարությունը ապահովեցին մեզ համար յերջանիկ, ունեվոր կյանք:

Ստալինը մեր պայքարի և հաղթանակների դրոշմ է:

Ստալինը մեզնից յուրաքանչյուրի սրտումն է:

Ստալինի հետ մենք անհաղթ ենք:

ՃԲԱՆՃԱՆԱԿԻՐՆԵՐ

Շքանշանակիր ընկեր ՍԱՐԱՐԱՇՅԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԸ

Մ Ա Ր Տ Ի Ն Շ

Վաղ օրավուտ եր: Ողբ սովորականից ավելի խաղաղ եր: Բաժի չկար: Խաղաղ հողերում կանաչին եյին տալիս գարնանային խոտի առաջին ծիլերը: Աշնանացանը մախմուլի պես փթթել ու փովել եր դաշտի վրա: Տեղ-տեղ վորպես դեռ չհալված ձյունի կտորներ՝ ժպտում եյին ձնծաղիկները:

* * *

Տրակտորիստների գիշերային հերթը, կատարելով վերջին հեր- կապուստը, կանգ առավ: Գիշերվա աշխատանքն ավելի դյուրին է, քիթ կապուստ ցերկնակամարը մոռացված չէ, և փայլում է կաթնափրփուր լուսինը: Բայց դժվար է ու անտանելի այդ աշ- խատանքը քիթ ցերկինքը խավար է, և փչում է արևելյան սառը քամին:

Յերբ գիշերային հերթը պառկեց հանգստի, հեռվից արդեն լսվում եր տրակտորների միալար փնչոցը: Բրիգադիւրը, վորին ուղղակի անունով եյին կանչում, մի լայնաթիկունք ցերիտա- սարդ եր: Խոսելու և հրամաններ տալու մեջ այնքան ել վար- պես չեր Մարտինը: Շատ հաճախ խոսքերի փոխարեն նա ուղ- դակի կատարում եր տվյալ գործն ու հետն ել ավելացնում միայն այսքանը. «Այո, եսպես պետք է անել»: Յերբ հարկավոր եր վորեւ տրակտորիստի գովասանական խոսք ասել, դրա փոխարեն նա ժողտալից կապուստ աչքերով նայում եր ուղղակի նրա դեմքին և վորպես վերջակետ իր գոհունակության, կոշտացած ձեռքերով թիթեակի խփում եր տրակտորիստի ուսին ու հետն ել ավելաց- նում՝ «կեցցես»:

Կոլխոզների կազմակերպման առաջին իսկ օրից Մարտինը վայր չի իջել տրակտորի ուսից: Իր աչքի լույսի չափ նա սիրում է տրակտորը: Ավելին, դեռ մանկությունից է նա սիրել տրակ- տորը: Շատ հաճախ է պատահել, վոր ցերկար գիշերներով նա

վոր: Չորանի լինչ գործն ե մաշինի վրա նստելը: Վտաղ յորդանի գյուղա պարզիւր:

Յեզ աշպետ միշտ ծաղրական նախադրանքով հեռու եյին հրում նրան իր ամենասիրելի գործից: «Հորդ ճանապարհով գնա», — ասում ե. «Չորանի լինչ գործն ե մաշինի վրա նստելը»... Պատանուն հատուկ դառնությամբ Մարտինը մտորում եր այն, ինչ ասել եր նրան տերը: «Բայց վիրն ե յեղի իր հոր ճանապարհը, — հաճախ հարցնում եր Մարտինն ինքն իրեն — «Է՞լ վճըր»: Յեզ այդ պահին, միշտ խնդության կարոտ նրա սիրտը լցվում եր յիրազանսան մանկության դառը հուշերով:

Մարտինի հայրը, Համբարձումը, յոթը յերեխա ուներ, բոլորն ել մանր, մերկ, կեղտոտ, բորիկ վոտքերով ու կիսաքաղց: Վնչ յեզ, վնչ գութան, վնչ կով, վնչ ել մի քոսոտ այծ: Նա իր կյանքի ե վնչ մի տարին սեփական հողի վրա մի կաթիլ քրտինք չեթափել: Միշտ ուրիշի դռներում, ուրիշի համար: Ուրիշ կերպ չեթ հասկանում Համբարձումն աշխարհի որենքը. «Ես աշխարհն ես պեհս յեկել, եսպես ել կերթա, — ասում եր նա, — «առանց հաբուստի քյասիւրն լինչպես կարող ե ապրել, ջանքմ»:

«Վոչինչ, Համբարձում, հույսդ մի կտրիր, ես ա հա, տղաներդ բոյ են քաշում, շուտով կհասնեն, են վախտին վոր յեզդ ել կլինի, գութանդ ել են վախտն ել քեֆիդ քեֆ չի հասնելու»: Յեզ միշտ այսպես դժվար բողբեններին հույս եր տալիս ինքն իրեն Համբարձումը:

Տարիներն անցան, աճեցին Համբարձումի տղաները: Տան աշխատող ձեռքն ավելացավ, բայց այստեղ ել բախտը չժպտաց նա:

Տարիների ծանր ու չարքաշ աշխատանքը Հայրամայանների դռներում մի կտոր չոր հաց վաստակելու համար, հատուցում եյին պահանջում: Համբարձումի մեջքը կորացել եր, աչքերը փոս եյին դնացել, դեմքը կնճռոտել ու վոսկրացել եր: Ձեռքերը դողում եյին, իսկ վոտքերումն ել ուժ չկային: Գործից ընկել եր Համբարձումը:

— Համբարձում, — դիմել եր մի որ նրան իր տերը, — բալամ, ել քու բանելու վախտն անց կացավ, գործ չես կարող անել: Լավ կլինի, վոր տանը նստես, յերեխեդ թող աշխատեն:

— Ձե, աղա, բայեքիդ արեւ սիրես, յերեքեքս դեռ փոքր են, քյուլֆաթս շատ ե, հալթաթ ինձ համար մի համապատասխան գործ կճարվի...

— Ձե, ել պրծավ, — ասաց տերն ու Համբարձումին հեռացընց գործից:

Կսկիծից ու մարմնական ցավերից Համբարձումն անկողին մտավ:

Ամուսնուց ավելի վատթար եր Վոսկեհատը: Ձյունի պես ճերմակ եյին նրա մազերը, հազն սկսել եր խեղդել: Դժվար եր շնչելը: Վոսկեհատն ել գործից բոլորովին ընկավ ու ամուսնու հետ անկողին մտան:

Յեզ ահա, դարնանային մի անձրևոտ որ, յերկու ջանել տղաներ մինչև ծնկները ցեխի մեջ թաղվելով, մի դիակ՝ առանց դագաղի, փաթաթած մի հին ու կեղտոտ սավանով, փայտերի վրա կապած, դերեզմանոց եյին տանում: Դա սովորական մի մեռելաթաղ եր, վոր վնչ մի ուղեկցող չուներ, բացի մի քանի մանր յերեխաներից, վորոնք բորիկ վոտքերով տրորելով ցեխը, փաթաթված ցնցոտիների մեջ, լուռ արտասովելով հետևում եյին դեպի գերեզմանոց:

Մի ամիս չանցած, նույն ճանապարհով, նույն գերեզմանոցում Համբարձումի գերեզմանաթմբի հենց կողքին, թաղեցին նրա սիրելի Վոսկեհատին:

Յերկար ե մտորում Մարտինն այս բոլորը ե դարձյալ նրա ականջին են հնչում տիրոջ սառը խոսքերը. «Դու հորդ ճամբով գնա»...

«Իսկ ռըր հասավ հայրս իր այդ ճանապարհով», — ակամայից հարցնում ե նա ինքն իրեն նույն պատենակական անմեղ միամտությամբ:

— «Գերեզմանոց», — ասում ե նրան հոր կյանքի դառն փորձը: Այս մտքից դող ե անցնում Մարտինի սրտով, վատեակն ընկած վարի թզուկնի նման ջղաձգվում ե նա ու խայթվածի պես ավելի ուժեղ ե սկսում ծեծել յեզներին, վորոնք շատ դանդաղ եյին շարժվում ու հաճախ համբերութունից հանում նրան:

«Վոչ, վոչ, աղա, — հաճախ մրմնջում եր Մարտինը, — «հորս ճամբով գնալու չեմ, հիմի աշխարհն ուրիշ ե: Ափսոս, շատ ափսոս, վոր հայրս մեռավ ու չհասկացավ աշխարհի իսկական որենքը»:

Որվա ծանր աշխատանքից հետո, յերբ բոլորը պառկում եյին քնելու, Մարտինը քնել չեթ կարողանում: Նա գաղտագաղտի բարձրանում եր իր խոտե անկողնից, նույն դպուշությամբ մտանում եր արակատորին ու կարոտած աչքերով յերկար նայում նրա վրա:

Առաջին որերը նա վախենում էր տրակտորին ձեռք տալ կամ բարձրա՛ւ նրա վրա, կարծում էր, թե հանկարծ մի ֆուտոկ հիասցի՛ ի:

Քանի գնում, այնքան ավելի յեր աճում Մարտինի սերը դեպի տրակտորը:

Յերը արդեն նա բոլորովին ընտելացել էր մեքենային և այլևս չէր վախենում վորեն ֆուտո հասցնելու, գիշերներն իր սովորական այցի ժամանակ նա բարձրանում էր տրակտորի ուսին, նըստում յերկաթյա նստելատեղը ձևացնելով, թե տրակտոր է քշում, ամուր բռնում էր նրա փայլուն դեկից և վոտքերով խաղում արգելակների հետ:

Մարտինի չափազանց հետաքրքրությունը դեպի տրակտորը նկատելի յեր դարձել բոլորի համար: Գուլթանավարների ավելի հասակավորներն սկսեցին խնդրել տիրոջ, վոր նա թույլ տա Մարտինին տրակտորի գործը սովորել:

— Վորք ե, խեղճ յերեխա յե, աղս, թող սովորի ելի, ի՞նչ կա վոր, արհեստ է, մի կտոր հացի տեք կդառնա, քո լավության տակիցն ել մի որ դուրս կգա հայրաթ...

— Չե, ջանքմ, դուք ել ի՞նչ եք կպել եդ անտեք տրակտորի յախիցը, ախր մաշին ե, հո մի փետե չութ չի, վոր ամեն մի յերեխայի վստահանաս:

Յեվ այսպես Մարտինի բոլոր ձգտումներն ու հույսերը ջուրն եյին ընկնում, բայց սերը դեպի մեքենան քանի գնում այնքան ավելի աճում էր:

Հայրամազյանների վեւջին և կտրական մերժումից հետո Մարտինը վորոշեց տիրոջ հետ չխոսել այդ մասին, այլ իրենց — տրակտորիստների միջոցով հասնել իր նպատակին:

Տրակտորի հետ կապված սև աշխատանքի բոլոր միջոցները նա աշխատում էր ոգտագործել՝ նրանից մի բան հասկանալու համար:

Հաճախ, յերը հանգստի ժամերին տրակտորիստները մեքենայի մոտորն եյին մաքրում կամ ինչ վոր մի բան սարքադրում, այդ պահերին Մարտինն անպայման այնտեղ պետք է լիներ:

— Արտաշես, ես ի՞նչ ե, սրա անունը վոնց ե, հ՞ը, — դիմում էր նա տրակտորիստին:

— Չու ու ցավ ե, շան վորդի, ինչու քիթդ ամեն ինչի մեջ ես կոխում, քո ի՞նչ գործն ե...

Սակայն այդ ել Մարտինի վրա չսր աղղում: Բացի դրանից, պատահում էր, վոր Արտաշեսը լավ էր տրամադրված լինում և

պատասխանելով Մարտինի հարցերին, բացատրում էր նրան մեքենայի մասերի նշանակությունը:

Սա այն այդ տեսակեփոց տրակտորիստ Լուսինենն աղվի լավ էր: Նա յերբեք չէր բարկանում Մարտինի վրա և, բացի այդ, թույլ էր տալիս նրան նստել տրակտորի վրա, իսկ հաճախ ել դեկավարել այն: Բայց այդ լինում էր միայն պիշերային աշխատանքի ժամանակ:

Այսպես, գարնանային աշխատանքները վերջացան և տրակտորը դնաց գյուղ:

Ամառային դաշտերում փոփել եյին վոսկենատիկ հասուն ցորենի արտերը: Շուտով սկսվեց բերքահավաքը, հետո կուլը և մինչև աշնանավարի սկսելը, Մարտինն ել տրակտորի յերեսը չտեսավ ու չլսեց նրա համաչափ փնչոցը:

Ամառն յերկար ու ձիգ շոգ որերը դանդաղ եյին ընթանում: Աշունը դեռ հոռու յեր: Կարոտից այրվում էր Մարտինի սիրտը: Իսկ այժմ, յերք տրակտորների մի ամբողջ շարան հանդիսավոր յերթով ընթանում էր համատարած կոլեկտիվացման դաշտերի վրայով, Մարտինի յերջանկությունը չափ ու սահման չկար: Նրան թվում էր, վոր մեքենաների միալար յերզը — դա նրա սրտի յերգն էր, վոր մեքենան և նրա սիրտը խփում են միևնույն համաչափությունը:

Սերը դեպի մեքենան — ահա այն բոլորը, ինչ ֆնացել էր, ինչ բերել էր նա իր հետ հեռու որերից, կիսամերկ աղոտ մանկությունից: Հայրամազյաններից մի մազ անգամ չի ֆնացել այս խառ դաշտերի կանաչների մեջ:

Աշխատավորների կոլեկտիվ ուժն ե հիմա տերն ու տիրականը: Աշխատիք, ազնիվ աշխատիր կոլեկտիվում, աչքիդ լույսի պես սեփիր աշխատանքը, տիրապետիր գործիդ և յերջանիկ կլինես:

Սա յե հիմա կյանքի այն սահմանը, վորտեղից սկսվում են նոր, աւրախ ու յերջանիկ կյանքի արեփաշող կանաչ արտերը:

* * *

Մարտինը նշանակված էր ըրիգադիր:

«282» սխտեմի յերեք տրակտորները վերանորոգված ու ամբողջովին պատրաստ եյին վարն սկսելու: Մարտ ամսի առաջին որերն եյին, ՄՏ կայանում նախապատրաստական աշխատանքները բոլորովին ավարտված եյին, բայց յեղանակների վատ լինելու պատճառով դաշտային աշխատանքները դեռ չեյին սկսվել:

Մարտին Սարաբաշյանի բրիգադն ստացել էր իր նշանակումը: Այս տարվա դաշտային աշխատանքներում նա բուքսի-բային բրիգադի ղեկը էր կատարելու: Ըստ ՄՏ կայանի նախնական պլանի, Մարտինի բրիգադը պարտավոր էր դաշտային աշխատանքների բոլոր տեսակներում ոգնության հասնել ութը կոլխոզի: Յե՛վ չնայած աշխատանքի այդպիսի ցրվածությանը, ամեն մի տրակտորի կատարելիք հերկի նորման մեծում էր նույնը: Ամբողջ տնտեսական տարվա ընթացքում, ամեն մի տրակտոր պետք է հերկեր 600 հեկտար հողամաս: Մարտի 24-ին Սարաբաշյանի բրիգադը դուրս յեկավ դաշտ:

Աշխատանքի առաջին իսկ օրը, յերբ ամեն մի տրակտոր արդեն պատրաստվում էր հերկամարտի մտնելու, բլրակի հեռեկեց յերևաց ՄՏ կայանի դիրեկտորի մեքենան:

Մեքենան կանգ առա՛յլ այն արտազլխում, ուր տրակտորին նստած — աշխատանքն սկսելու ազդանշանի յիր սպասում կուրբիկայան Ջաքարը: Մեքենայից վար իշան ՄՏ կայանի դիրեկտորը, կուսուսյո՛ւմի քարտուղարը և բրիգադիւրներ Շիրինյան Տիգրանն ու Խաթամաճյան Մարկոսը: Յիրբ բոլոր տրակտորիստները հավաքվեցին, հավաքի առաջին խոսքն ասաց ռայկոմի քարտուղարը: Նա համառոտ կերպով խոսեց այն մասին, թե ինչպիսի հավատարմություն է տա՞ծում մեր կուսակցությունը ղեկի կոլխոզային դաշտերի տրակտորիստները, ինչպիսի հույս է դրված նրանց վրա և ինչպես պետք է արդարացնել այն: Ավարտելով իր փոքրիկ յեկույթը, քարտուղարը մի անգամ ևս շեշտեց, Վոր լլի՛վ հաղթանակ տանելու համար խոշոր և վճռական նշանակություն ունի սոցմրցումը: Հետո յեկույթ ունեցավ ՄՏ կայանի դիրեկտորը, վորը խոստացավ ձեռք առնել բոլոր միջոցները բրիգադների նորմալ և անդադար աշխատանքի համար:

Այնուհետև խոսեցին իրենք բրիգադիւրները և սոցմրցման պայմանագիրն ընթերցեւոց հետո ստորագրեցին այն:

Տրակտորիստների հերթափոխության ժամն էր: Բրիգադիւրը յերեք տրակտորիստների հետ միասին ուղեւորվեց ղեկի արտազլուխ: Բրիգադիւրի փորձառության շնորհիվ աշխատանքի հերթափոխության ժամանակ տրակտորները սարքադրելու համար փոխանակ մի ամբողջ ժամ կորցնելու, սարքադրում եյին 15 րոպեյում: Դրա համար, յերբ տրակտորը հերկից դուրս է գալիս, նրա սարքադրման վրա սկսում են աշխատել մի քանի հոգի միանգամից: Աշխատող և փոխարինող հերթի տրակտորիստները

Ստախանովական տրակտորիստ ընկեր ՍՈՒԽԱՐՅԱՆ ՂՈՒԿԱՍԸ, վորը 1936 թվին «ՋՏԶ» տրակտորով իր հերթում վարել է 1920 հեկտար, տնտեսելով հազար կիլոգրամ վառելանյութ:

ախում են մարդիկ մոտորը, աչքի յեն անցկացնում բոլոր ժամերը— հատուկիւ, թե արդյոք վորեւե բան ֆլասված չի: Ոգնականներէց մեկը ջուր ե լցնում մեքենան, իսկ մյուսը նավթ: Այս աշխատանքին հաճախ մասնակցում ե ինքը բրիգադիրը ե նրա ոգնականը, վոր բրիգադում հաշվետարի դեր ե կատարում: Բացի այդ, սարքադրման աշխատանքները կատարվում են արտի մեջ կամ արտի գլխին: Անհրաժեշտ պիտույքներն ու նյութերը պատրաստում են նախորդ ե կարիք չի լինում սարքադրման ժամանակ արակտորը քշել մինչև կայան, վորի համար կորցվում ե վոչ պակաս, քան հինգ րոպե ժամանակ:

Այսպիսով, յերբ առաջին տրակտորի հետ գործը վերջացնում են ե նա անցնում ե աշխատանքի, այդ պահին սարքադրման ե անցնում յերկրորդ արակտորը, վորը մինչև այդ շարունակում եր աշխատել:

Տրակտորի սարքադրումը կատարել արտում, այդ նշանակում ե խնայել վոչ միայն ժամանակ, այլև բավականաչափ վառելանյութ:

Մի տրակտորը մի հերթի աշխատանքի ժամանակ պետք ե հերկեր 3,6 հեկտար հողամաս, վորի համար պետք եր ծախսել 84 կիլոգրամ վառելանյութ, իսկ Սարաբաշյանի բրիգադում մի տրակտորը մի հերթում հերկում եր 5—6 հեկտար հողամաս ե ծախսում եր միայն 75 կիլոգրամ վառելանյութ:

Սարաբաշյանի բրիգադի հաղթանակի խոշոր գրավականը— գու սոցմրցումն ե: Բոլոր տրակտորիստները մրցում են միմիանց հետ: Վորքան վոր նրանցից ամեն մեկն աշխատում ե ինքը լինել առաջինը, այնքան ել անկեղծ, ազնիվ ու հոգատար կերպով ոգնում ե իր ընկերոջը:

Յերբ հանգստացող հերթն անցնում եր աշխատանքի, տրակտորիստներից ամեն մեկի առաջին հարցը լինում եր այն, թե քանի հեկտար ե վարել իր նախորդը:

Այնուհետև աշխատանքի անցնող հերթը ջանում եր ինչ գնով ել վոր լինի հասնել իր ընկերոջը: Յիթն նախորդն իրենից շատ ե հերկել, ապա հնարավորին չափ անցնել նրան:

Աղավորն Սարաբաշյանի բրիգադում միակ տրակտորիստուէին ե: Տրակտորի հետ կապված մի շարք ծանր աշխատանքներ նրա ուժից վեր են, բայց այդ բոլորը վոչ մի նեղութուն չեն պատճառում Աղավորին, քանի վոր նա ունի այնպիսի ընկերներ, ինչպիսին Մաքտինն ե ու նրա տրակտորիստները:

Հետզհետե կողեկտիվ հաղթանակ տանելու ձգտումն աճում ու դառնում է տիրապետող: Նրանք բոլորն էլ մի ընդհանուր ձրգ-տումով ջանում էին, վորպեսզի բրիգադը բոլորովին հետ չմնա, վորպեսզի ՄՏ կայանի փոխանցիկ կարմիր դրոշը միշտ փողփողա նրանց վազոն-ննջարանի տանիքի վրա: Յանքսի ժամանակ յեվա հարկավոր էր առաջնութունը գրավել: Սակայն նախնական ռազմական միջոցառումները, վոր հանդիսանում էին Մաբաբաշ-յանի ու նրա տրակտորիստների մտքի ու ջանասիրության հե-տեվանք, արդեն մասսայական էին դարձել համաբայա բոլոր բրի-գադներին համար: Այժմ հարկավոր էր մի նոր միջոցառում, մտքի մի նոր թռիչք: Մաբաշինը մտահոգված է, նա փորձնական աշ-խատանքներ է կատարում: Յեվ ահա նա առաջինն է դարձյալ: Ձիերի հետեվից նա կապում է չորս ցանիչ՝ առաջվա յերեք ցա-նիչների փոխարեն:

— Հինգ ցանիչ էի ուզում կապել, — պատմում է Մաբաշինը, — բայց պարզվեց, վոր ծանր է, ձիերը չեն կարող քաշել: Բայց այս դեպքում էլ հարկավոր է հմտութուն: Մյուս կողմից էլ անհրա-ժեշտ է, վոր ձիերը շարունակ կուշտ լինեն, մաքուր, առողջ և ուժեղ՝ չորս ցանիչ քաշելու համար: Բացի դրանից, Մաբաշինն սկսում է իր տրակտորիստների հետ համառ ու սխտեմատիկ աշ-խատանք, ցանքսի տեխնիկան յուրացնելու համար: Յանելը ղժվար է, քան հերկելը: Լավ վորակի ցանքսի համար պահանջ-վում է շատ մեծ զգուշութուն: Կենց այդ պատճառով էլ ցանքսի վրա նա ուղարկում է աշխատելու ավելի վորակավոր տրակ-տորիստներին: Տրակտորիստ Խաչիկն ամենալավ ցանքս անողն է Մաբաբաշյանի բրիգադում: Նա որական մինչև 35—40 հեկտար ցանքս է անում: Նրա ցանած արտերը — հացահատիկ է այն, թե յեզիպտացորեն, արեվածադիկ է այն, թե դարի — միկնուլյն է հաշիվը, նրանք բոլորն էլ ծաղկել են և փթթել:

* * *

Նոյեմբեր ամիսն էր: Յեղանակները բավականին ցրտել էին, անտանելի յեր դարձել անընդհատ փչող արևելյան սառը քամին: Հաճախակի տեղացող աշնանային անձրևները թույլ չէին տալիս նորմալ աշխատել:

Ամպամած մի յերեկո յեր, յերը գիշերային հերթն անցավ աշխատանքի: Ինչպես միշտ, նույնպես և այսօր յերեկոյան պա-

Ուայոնի ստալանովական տրակտորիստուհի ԲՆՈՒՇՅԱՆ ԱՂԱՎՆԻՆ, վորը 1936 թվին «ՄՏ» տրակտորով իր հերթում վարել է 780 հեկտար:

— Ե՛ր, սատանան տանի, իսկ յես կարծեցի, թե նորից հալ-
վեցին*։

— Վոչ, հասկանա՞ւ ես,—մի տեսակ տրդարանալով ընդհատեց
նրան Աղավնին,—գարծի ժամանակ չգիտեմ, թե ինչպես արի,
մեկել խըռթ—մոտորը դադարեց աշխատել։ Դեհ, ի՞նչ անեմ, ուժս
չի պատում, չեմ կարող բանեցնել։

— Իսկ բենզինն ի՞նչպես ե, կա՞, թե վոչ...

— Պետք ե վոր լինի. հասկանա՞ւ ես, մուժն ե, չեմ կարող
ստուգել։

Մարտինը մի քանի անգամ պտտեց մոտորն աշխատեցնող
պտուտակը, բայց վոչինչ դուրս չեկավ։

— Լուցկի ունե՞ս։

— Վոչ, ծխող չեմ,—կատակով պատասխանեց Աղավնին։

Ժամանակը չի, հասկանա՞ւ ես, կատակը հետո... Հա, լսե՞ւ ես,
վաթիր լուսարձակը, ա՛յ, այդպես. դե հիմա բարձրացիր և նայիր
բենզինի անոթին։—Այս խոսքերի հետ Մարտինը շրջեց լուսար-
ձակը և նրա լույսը փռվեց տրակտորի վրա։

— Կա՞, —պատասխանեց Աղավնին։

— Ուրեմն բենզին տո՛ւր, թե չե մոտորը ստել ե։ Մի քանի
անգամ պտուտակը նորից շրջելուց հետո, տրակտորն սկսեց աղմկել։

— Դեհ, շարժվիր,—ավելացրեց Մարտինը։

— Իսկ դու յեկ կողքիս նստիր, մինչև արտագլուխը հաս-
նենք։

Մարտինը չհակաճառեց։ Տրակտորը ծանր ճռնչաց ու գեպի
առաջ շարժվեց։

Մարտինն որվա աշխատանքից սարսափելի հոգնած, վազոն-
նջարան մտավ։ Ուշ գիշեր էր։ Յերեկվա հերթն արդեն վաղուց
էր պառկել հանգստի և ննջարանում լսվում էր նրանց հանգիստ
մշտը։ Մարտինը նախքան քնելը մտնեցավ փոքրիկ գրասեղանի
վրա դրված ռադիո-ընդունիչին։ Հագնելով ականջափողերը, նա
ցանկացավ ստուգել, թե գիշերվա այս ժամին վոր քաղաքում
կյանքը դեռ քնած չի։ Առաջին իսկ պահին լսվեց ջութակի թավ
ձայնը։ Բուրդապետն ե, —մտածեց Մարտինը, բայց վորքան
ձանձրալի յե ջութակի այս մաղձոտ յերգը։

Անխնամ կերպով դեն շարժելով իր վերնահագուստը, նա
պտակեց քնելու։

* Խոսքը վերաբերում ե տրակտորի անվտանգության, վորը չստուգելու
կամ ուրիշ պատճառով ձուլվում ե։

* * *

Տրակտորակայարանում ամեն ինչ հավաքել, պատրաստել էյին
ՄՏ կայան սեկնելու։ Տրակտորներից յերկուսն արդեն ավարտել
էյին իրենց հողամասի հերկը և սպասում էյին յերրորդին։ Աղավ-
նին կատարելով իր վերջին հերկատույաը, թեքվեց դեպի վեր։
Նա արդեն արտի կեսը հասած կլիներ, յերբ անսպասելի կերպով
սկսվեց մի վառար անձրև։ Սակայն դեռ մինչև արտագլուխը
հինգհարուր քայլից ավելի տարածություն կար, հարկավոր էր
վերջացնել։ Դժվար էր առաջ շարժվելը։ Յեթե դութանի խոփերը
դուրս հանել հողից՝ անձրևից ավելի շուտով աղատվելու համար,
այդ դեպքում հարկավորն էս մի որ կորցնել դաշտում, վերադադր
մնացած մի քանի աղոսներն անձրևից հետո վերջացնեն։

Բայց դե ի՞նչ գիտես, աշխատային անձրևը կարող ե տևել
շատ յերկար, գուցե մի քանի օր։ «Վոչ, — լսելի ձայնով մրմնջաց
Աղավնին, — անձրևը դեռ նոր ե սկսվել, հողը դեռ այնքան ել
խմորված չի, կարելի յե վարել։ Նա ավելացրեց մեքենայի գազը։
Յերբ մեքենան կարգի յե և մարդու կամքը համառ, վճռական
տարերքին ել կարելի յե հաղթել առանց դժվարության։ Անձրևը
հեղհեղտե ուժեղանում եր։ Սակայն համառ էր Աղավնին, իսկ
Չելյաբինսկի տրակտորն առաջին փորձությունը չեր, վոր հաղ-
թահարում եր։

Դաշտային աշխատանքներից հետո, հանգստի մի քանի օրը
Սարաբաշյանն անցկացրեց ՄՏ կայանի հաշվատարական բաժ-
նում։ Նրա բերեցողի ամեն մի տրակտորն ամբողջ տնտեսական
տարվա ընթացքում հերկել էր 1476 հեկտար հողամաս։ Վեցհա-
րյուր հեկտար նորման ահագին գերակատարված էր։ Սրա մեջ էր
մտնում վոչ միայն հերկը, այլ և ցանքսը, քաղնանը, խոզանա-
վարը և մի շարք ուրիշ դաշտային աշխատանքներ։ Ամեն մի
տրակտորի հերկած 1476 հեկտար հողամասը, դա ապացույց էր,
վոր Մարտին Սարաբաշյանի բերեցողը գարձել էր ռայոնի ամենա-
առաջավոր բերեցողը և յերկրորդն ել ամբողջ յերկրամասի առա-
ջավորների շարքն էր դուրս յեկել։

1935 թվի դեկտեմբերի 1-ին, Մարտին Սարաբաշյանի բերեցողը
մյուս բերեցողների հետ միասին անցավ տրակտորների նորոգմանը։

Վերանորոգման հիմնական աշխատանքը կատարում էր ինքը՝
Մարտինը։ Կեսորին մոտ կլինեք, ամբողջ բերեցողն զբաղված էր
վերջին տրակտորի հավաքով, յերբ Սարաբաշյանին և Կուլբի-
կայան Զաքարին կանչեցին դիրեկտորի մոտ։

— Մատանան տանի, — գոչեց Մարտինը, — ինչ ժամանակ են գտել լարդ կանչելու:

— Ընկեր Սարաբաշյան, — սովորական ժպիտը դեմքին դիմեց նրան դիրեկտորը, — այժմ և յիթ գնացիք տուն, վերահագնվեք և ներկայացեք այստեղ — Մոսկվա յեք մեկնելու:—

Սակայն Մարտինն այդ բոլորը սիանգամից չհասկացավ:

— Ի՞նչպես թե տուն, իսկ տրակտորը... Ե՛հ, ընկեր դիրեկտոր, ախր տրակտորը կմնա ե՛, չե՞ վոր յերկու որից հանձնելու յեմ:

— Վոչինչ, — ընդհատեց նրան դիրեկտորը, — տրակտորն ուրիշները կհանձնեն. մենք կողոնք բրիգադի մյուս սղաներին:

— Այնուհետև այլևս վոչինչ չեմ հիշում, — պատմում է Մարտինը: Թե ինչպես գնացինք Մոսկվա, ինչպես վերադարձանք, կարծես թե յերազ լինի: Միայն շատ լավ եմ հիշում ընկեր Սեալինին և ընկեր Միկոյանին: Ցես խոսիցի ընկեր Միկոյանի հետ, բայց ընկեր Սեալինն այնքան ել ժամանակ չունեի բոլորիս հետ առանձին-առանձին խոսելու: Նա շարունակ ժպտում եր:

Այ, հենց հիմա յեղ, յերբ հետևում եմ տրակտորի աշխատանքին, յերբ հաճախ քայլում եմ խոր ակոսներով ու մաքուր հաշիվ անում, թե ինչքան ենք վարել ու ինչքան ելի պիտի վարենք, այդ պահերին ինձ թվում է, թե ակոսների ծայրից մեկը քայլում է դեպի ինձ: Նա բարձրանում է, ան կանաչ արտից ու ակոսներով զարիս է դեպի այս կողմը: Նա դարձյալ ժպտում է. հաճախ ել թվում է, թե նա մոտենում է ինձ, սեղմում է ձեռքս ու հետն ել ավելացնում:

— Հիշում եք, ընկեր բրիգադիր, դուք խոսք տվիք 2000 հեկտար վարել...:

— Այո, — ասում եմ, — այո, ընկեր Սեալին, յերկու հազար հեկտար...:

Ինչ է, չե՞ք հավատում, ան, կարող եք ստուգել... անա իմ հերկած հողերը, անա իմ հաշվեգրքը, նայեցեք, դեռ առաջին յերկու ամիսը չի անցել, դեռ մայիսի մեկն է և իմ բրիգադի ծամեն մի տրակտորը հերկել է 315 հեկտար:

— «Գեցցես» — ասում է նա ինձ, և դարձյալ իմ առաջ փրփում են ակոսները: Այո, — ավելի մոտահոգված շարունակում է Մարտինը, Լենինի շքանշանն ստանալը հեշտ բան չի, իսկ նրա պատիվը միշտ բարձր պահելն ավելի գովար է:

Առաջաճանաչող յնկեր ՍԵՂԱՆԻՆԵՆ ԿՈՆԸՐՈՆԵՐԱՆԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԿՈՒՈՒՅՑԱՆ

Արդեն կեսոր եր, յերբ Անդրանիկը գորոցից տուն վերադարձավ: Նա կայծակի արագ լթյամբ սեղանի վրա գցեց իր գրքերը, վերցրեց մի կտոր հաց ու պանիր, շտապ քայլերով գոլթս յեկավ տանից և ուղղվեց դեպի դաշտ:

— Ո՞ւր ես վազում, Անդրանիկ, — կանչեց մայրը, — մի քիչ հանգստանալիք, հետո...

— Վա՛չ, մայրիկ, ժամանակը չե՛ հանգստանալու, պետք է ոգնել հայրիկին, պետք է աշխատել:

Շատ եր ուղում մայրն իր վորդուն հանգիստ պահել, վորպեսզի նա չհոգնի աշխատանքից և լավ սով ընէ, շատ կարգաւ, վոր ճարգ գառնած, սակայն այդ նրան չեր հաջողվում: Անդրանիկը հանգիստ նստել չեր կարող, նա մեծ սեր ուներ դեպի աշխատանքը և իր որվա մօծ մասն անց եր կացնում գաղտնի աշխատելու:

Այդպես, որ որի վրա անցնում եր ժամանակը: Անդրանիկն ավելի ուժեղանում, դիրանում եր, ավելի յեր ընտելանում աշխատանքին և նրա գերը, վորպես աշխատող ձեռք, ավելի նշանակալից եր դառնում ընտանիքում:

Իրենց տնտեսության բոլոր աշխատանքներին մասնակցում եր Անդրանիկը, վորպես ոժանդակ ուժ: Յե՛վ վար եր անում, և՛ ցանում եր, և՛ հնձում եր ու դիզում, վերջապես կախում և՛ իրենց ազնիվ աշխատանքի առատ արդյունքն աշնան հենց առաջին որերից տուն փոխադրում:

Բացի աշխատանքից, Անդրանիկը շատ եր սիրում նաե՛ ձի նստել, բայց զժրախտաբար նրանք ձի չունեին: Յե՛վ յերբ մեկ-մեկ նրա ձեռքն եր ընկնում հարկանի ձին, նա այնքան ուրախ և գոհ եր զգում իրեն, վոր կարծես թե վողջ աշխարհը նրան ե՛ն տվել: Փռավոր սառնամյակ—4

Ամենայնը շանիկ որն Անդրանիկի կյանքում. մինչև կոլխոզ մտնելը, դա այն որն եր, յերբ նրա հայրը — Գեվորգ, տուն վերադարձավ ձիու սանձը բռնած: Անդրանիկը լսելով, վոր հայրը ձի յն գնել, գնդակի պես դուրս նետվեց տանից, փարվեց ձիու վզին և ուրախության բուռն դժգոհունքով սկսեց շոյել ու համբուրել ձիուն: — Ի՛նչ լավն ե: Սա իմս կլինի, չե՛, հայրիկ:

— Այո, քոնը կլինի, սիրելիս, — պատասխանեց հայրը:

Անդրանիկին ցնա սնիքի ուրախությամբ չափ ու սահման չկար, իսկ բոլորից ուրախն Սնդրանիկն էր, նա, վոր ճաշին միշտ յերկու ափսե յեր ուտում, այդ որն ուրախությունից վոչ մեկն ել չկարողացավ վերջացնել: Անդրանիկն արագորեն դուրս յեկավ տանից, դուռը իրենց ցածիկի դռը, շոյեց իր նոսրագին, մեջքը ծածկեց մի հնամաշ պարկով, հեծավ ու քշեց դեպի գյուղի կենտրոնը՝ ցույց տալու ընկերներին, թե իրենք ել ձի ունենա:

Տարիքավոր, սակայն կարմրաթուշ մայրը — ինչպես դու հասուն և գլուղացի կանանց — հավաքեց սեղանը, դուրս յեկավ բակ անասուններին կերակրելու և ապա ժպիտը դեմքին ներսմտավ, վերցրեց Անդրանիկի պատռված վարտիքն ու սկսեց կարգադրել: Իսկ հայրը սեծ գոհունակությամբ հանեց գրպանից իր ձիածորձը, լցրեց այն ծխախոտով, ծալապատիկ նստեց թախթի վրա ու սկսեց ծխել: Ծուխը քուլա-քուլա բարձրանում եր ծխամորձից և պողպատագույն ողակներ կազմելով տարածվում եր ողում: Գեվորգը միրթնդմերթ շրթունքները շարժելով ինչ վոր հաշիվներ եր անում մոքում և պանավորում իր անտեսության աշխատանքները, արդեն իր արամազրության տակն ունենալով բացի մի գույգ լծկանից, նաե մի ձի:

Արևն արդեն մայր եր ստել: Յերեկոն հետցնեալ գրավում եր գյուղը, կլանելով լույսի վերջին ճառագավորները: Ծարժումն ու աղմուկը փողոցներում սակավանում եր, իսկ դրա փոխարեն ավելի լսելի յեր դառնում գյուղի գափա շների հաջոցը: Գեվորգին քնտանիքն արդեն պատրաստվում եր գիշերային հանգստի:

— Իսկ ձու ե Անդրանիկը, ինչո՞ւ ուշացավ, — դիմեց ամուսնուն մահող մայրը:

— Յերեվի բան ե պատահել, — ասաց հայրը և մոտեցավ պատուհանին: Հեռվում յերևաց սի սև շուք, վորը հետզհետե ավելի մոտենում եր — դա Անդրանիկն եր իր ձիու հետ: Նա շատ եր հոգնել ձիով ման գալուց, իջել եր ձիուց և ձիու սանձը բռնած՝ հանդարտ քայլերով տուն եր վերադառնում:

Տեսնելով իրենց վորդուն, ծնողները հանգստացան և այսօրից քնելու: Անդրանիկը ձին տեղավորելուց հետո ներս մտավ և առանց շորերը հանելու ընկավ իր անկողնու վրա ու քնեց:

Գիշերը շատ անհանգիստ անցկացրեց Անդրանիկը. նա ամբողջ ժամանակ մտածում եր ձիու մասին և յերազում վոչ գիշերը ձիու հետ եր. մեկ՝ ձիով ողումն ե թռչում, մեկ՝ ժայռից գլորվում և անդունդը, սեկ ել տեսար՝ ձին նրան խփեց գետին ու կատաղի արագությամբ փախավ և այդպես մինչև լույս:

Առավոտյան սովորականից շուտ վեր կացավ Անդրանիկը, գնաց գոմ, կերակրեց ու ջրեց ձիուն և ապա ուղղվեց դպրոց: Այսօր նա չափից դուրս ուրախ եր, վորովհետև արդեն վոչ միայն իր ընկերները, այլ և ամբողջ գյուղը գիտե, վոր նրանք ձիու տեր են դարձել:

* * *

Աշնանային ցուրտ որերից մեկն եր. դրսում քամի յեր ու անձրև: Այդ միջոցին Անդրանիկին տանն ընտանեկան խորհրդակցություն եր տեղի ունենում և վորոշվում եր մի շատ կարեւոր հարց:

— Վոչ, կոլխոզ յես չեմ գնա, — ասում եր մայրը, — այնտեղ մեր վոչ ունեցվածքը կգրավեն, անգամ հավերն ել կտանեն, և մենք սոված կմնանք:

Գեվորգը նստած, չիբուխը ձեռքին նույնպես մտածում եր կոլխոզ գնալու մասին: Նա կոլխոզ մտնել ուզում եր, կոլխոզին դեմ չեր, բայց չեր ուզում իր ունեցվածքը համայնացնել, նամանավանդ նոր գնած ձին:

Իսկ Անդրանիկը վիճում եր մոր հետ, բացատրում նրան կոլխոզի բարիքների և առավելությունների մասին:

— Կոլխոզում լավ կ ինի կյանքը. միասին կաշխատենք, կոգնենք իրար, և, վոր գլխավորն ե, մեքենաներ ձեռք կբերենք:

— Վոչ, յես համաձայն չեմ, — հակաճառում եր մայրը:

— Իսկ դու, հայրիկ...

— Ինձ համար սեկ ե վորտեղ աշխատելը, միայն թե...

— Ել ի՛նչ միայն, հայրիկ, շուտ արեք, վորոշեցեք թե չե վաղն ուշ կլինի, բոլորը կոլխոզ կգրվեն, մենք միայն կմնանք մեկստանա:

Վեճը կոլխոզ մտնելու մասին ցուրտ դժգոհություն և անհանգստություն արթնացրեց Անդրանիկը կարողացավ համո-

դել իր ծնողներին, ունրանք, ինչպես և շատերը գյուղում, մտան հոլիտոգ:

Սկզբում ղժվար եր աշխատել կոլխոզում, մարդիկ դեռ չէին ընտելացել աշխատանքի այդ նոր ձևին — բացակայում եր կազմակերպվածութունը: Դեռ նոր կոլխոզնիկներից շատերը հույս չէին դնում կոլխոզի վրա. լինելով կոլխոզում, նրանք իրենց որվա մեծ մասն անց եյին կանցնում իրենց անձնական տնտեսության մեջ աշխատելով: Սակայն հետագայում, յերբ աշխատանքը կարգավորվեց, կոլխոզը ձեռք բերեց նոր գյուղատնտեսական գործիքներ, իսկ ՄՏ կայանը կոլխոզ ուղարկեց տրակտոր, կալիչ և ուրիշ մեքենաներ, ապա կոլխոզնիկներն ըմբռնեցին կոլխոզի շահավետութունը և սկսեցին աշխատել ամբողջ յեռանդով — այնպես, ինչպես իրենց սեփական տնտեսության մեջ:

Լավ եր աշխատում կոլխոզում նաև Դեվոբգի ընտանիքը, իսկ Անդրանիկն իր օրինակելի աշխատանքի շնորհիվ հենց առաջին օրերից խոշոր համբավ ձեռք բերեց կոլխոզում: Առաջին տարին նա վաստակեց 300 աշխոր, պարգևատրվեց կոլխոզի վարչության կողմից և ստացավ հարվածայինի գրքուկ:

Կոլխոզի այդ բարձր գնահատականն ավելի վողեորեց Անդրանիկին և հետևյալ տարին նա սկսեց աշխատել ավելի լավ ու նվիրված: Անդրանիկը վոչ մի աշխատանքից չեր հրաժարվում. նա և՛ վարում եր, և՛ ցանում եր, և՛ հնձում ու կալում և՛ վերջապես սոյլապանութուն եր անում հացը պետության ավելի շուտ հանձնելու համար: Նա բոլորից շատ եր աշխատում կոլխոզում և բոլորից շատ ել ստանում եր: 1933 թվին, կուլախային սարտափի ժամանակ, Անդրանիկենց կոլխոզը, վորը կրում եր «26 կոմիսսար» անունը, ժամկետից առաջ և լրիվ կատարեց պետության հացահանման պլանը, վորի համար ստացավ 5000 ռուբլի առաջավոր կոլխոզնիկներին պարգևատրելու համար: Առաջին պարգևն ստացավ Անդրանիկը, վորն օրական 900 փթի փոխարեն կալում եր 1100 փութ:

ՄՏ կայանի քաղբաժնում արդեն վաղուց գիտեյին Անդրանիկի մասին վորպես օրինակելի աշխատողի:

— Նրանից լավ տրակտորիստ դուրս կգա — ասում եր քաղբաժնի պետ Դոկուկինը: — Նրան պետք ե կուրսեր ուղարկել:

— Իսկ ավելի լավ չի՞ լինի, վոր նա շարունակի կոլխոզում աշխատել վորպես օրինակ ուրիշներին համար, — ասում եր մի ուրիշը:

— Վոչ, նա պետք ե տրակտորիստ դառնա, իսկ կաշխատի ելի իրենց կոլխոզում:

Այդպես ել վորոշվեց: Հետևյալ օրը քաղբաժնի պետի մեքենան Չալթրից Մեծ Սալա տանող փողոտ ճանապարհով ուղղվեց դեպի Անդրանիկենց տունը:

Կոլխոզնիկները լավ եյին ճանաչում քաղբաժնի պետի մեքենան, վորովհետև այդ մեքենան նրանց աչքերում պատկերավորվում եր ամեն օր և հենց վոր լսում եյին նրա ձայնը կամ նշմարում նույնիսկ հեռվում, իսկույն դուրս եյին գալիս տանից, կամ թողնում աշխատանքը և հետևում, թե վորտեղ կանգ կառնի իրենց սիրելի պետը, վորը միշտ նորութուններ ե բերում կոլխոզ:

Յերբ մեքենան դանդաղեցրեց իր ընթացքը և կանգ առավ Կուռուզյանենց դռանը, նրա շուրջը պատեցին կոլխոզնիկները, անհամբեր սպասելով պետի դուրս գալուն:

Պետն ըստ սովորականի արագորեն և ժպիտը դեմքին դուրս յեկավ մեքենայից, ընդհանուր բարև տվեց, ապա հանեց գրպանից ծխախոտի տուփը, հյուրասիրեց կոլխոզնիկներին ու գիմեց դեպի Անդրանիկենց դուռը: Սակայն առաջ շարժվել չկարողացավ. կոլխոզնիկների շղթան և բազմաթիվ հարցերն արգելք հանդիսացան նրան: Յեվ սկսվեց կենդանի զրույց պետի ու կոլխոզնիկների միջև.

— Ընկեր պետ, յե՞րբ մեր գյուղում ռադիո կլինի, — հարց ե տալիս մի յերիտասարդ կոլխոզնիկ:

— Շուտով... չուտով... — պատասխանում ե պետը, — այդ մասին արդեն կարգադրված ե:

— Յես անա 10 օր ե, վոր հիվանդ եմ, ընկեր պետ, աշխատանքի գնալ չեմ կարող, իսկ կոլխոզի վարչությունն ինձ, ոգնելու փոխարեն, սիմուլյանտ ե հաշվում և սև տախտակին ե բարձրացրել, — դիմում ե մի ուրիշ կոլխոզնիկ:

— Դա, իհարկե, սխալ ե: Յեթե դուք իրոք հիվանդ եք և ունեք տեղեկագիր բժշկից, ապա կոլխոզը պարտավոր ե ձեզ օգնել:

Սակայն պետը չի սահմանափակվում այդ պատասխանով. նա հանում ե իր գրպանից մի մեծ ծոցատետր և գրի յև առնում այդ կոլխոզնիկի բողոքը, հետագայում հարցն ավելի պարզելու և կոլխոզնիկին բավարարելու համար:

— Ընկեր պետ, — ունքերը կիտած առաջ ե գալիս մի կոլխոզնիկուհի, — բժիշկն ինձ արգելել ե սև հաց ուտել, ստամոքսի

հիվանդություն ունեմ, իսկ այստեղ հաշվի չեն առնում այդ հանգամանքը և սխիտ սև ալյուր են տալիս:

— Ծիջոտ ե, — հարցնում է պետր դիմելով կոլխոզի նախագահին:

— Այո, ճիշտ ե, ընկեր պետ: Սպիտակը չենք տալիս, վորովհետև այն պետք է մանկամուտերի համար, իսկ մեծահասակները սեն ել կմարսեն:

— Վոչ, սխալվում եք, ընկեր նախագահ: Յեթե բժիշկն աղբյուրի է սեր, ապա պետք է բաց թողնել սպիտակ ալյուր առանց ալյակալյության, հասկացա՞մր...

— Իսկ յեթե չբավականացնի մանկամուտերի համար...

— Այն ժամանակ կդիմես մեզ, մի բան կանենք:

— Կարելի՞ յե արդյոք կոլխոզի ձին ողտագործել անձնական տնտեսության կարիքների համար, — հարց է տալիս մի արժաթաներ ծերուկ:

— Յեթե այդ չի խանգարի կոլխոզի աշխատանքին, պարզ ե, վոր կարելի յե:

Ու այդպես հարցերը կարկուտի նման թափվում էին պետի ղլխին: հազար ու մի կարիք ունեն կոլխոզիկները, հազար ու մի ժուր հարցեր, վորոնք կարող էին պարզվել և պարզվում էին միայն գործնական աշխատանքի ընթացքում:

Քաղաքների պետն ինչպես միշտ, այնպես ել այսուր հանգիստ և առանց շփոթվելու հակիրճ ու գոհացուցիչ պատասխաններ եր տալիս կոլխոզիկների ըլոր հարցերին: Նա վոչ մի հարցմունք անպատասխան չեր թողնում և, յեթե լինում էին այնպիսի խնդիրներ, վորոնք տեղում լուծել չի կարելի, դրի յեր առնում, ապա խորհրդակցում կոլխոզի նախագահի ու կուսկազմակերպչի հետ և ցուցմունքներ տալիս նրանց, թե ինչպես լուծել այս կամ այն խնդիրը:

Այն միջոցին, յերբ պետը գրուցում եր կոլխոզիկներին հետ, կոլխոզի նախագահն իմացել եր, վոր Անդրանիկը տանը չի և կանչել տվել եր նրան:

Անդրանիկը համետորեն կանգնել եր կոլխոզիկներին շրջանակում, բոլոր կոլխոզիկներին հետևել և անհամբեր սպասում եր, թե ինչ պետք է ասի նրան քաղաքների պետը:

Յերբ կոլխոզիկներն ալարտեցին իրենց հարցերն ու կամաց-կամաց սկսեցին հետ քաշվել, Անդրանիկը մոտեցավ քաղաքների պետին, բարևեց ու հայտնեց, վոր ներկայացել է նրա կարգադրությամբ:

— Ուրեմն այդպես, Անդրանիկ, մենք վորոշել ենք քեզ տալ քաշի, — ժպտալով ասաց քաղաքների պետը:

— Իսկ ո՞ւր, ընկեր պետ, — հարցրեց Անդրանիկը:

— ՄՏ կայան, արակտորիստների կուրսեր:

Մի ուրախ ժպիտ անցավ Անդրանիկի դեմքով, իսկ հետո նա տխրեց՝ հիշելով այն դեպքը, յերբ նա առաջին անգամ տեսնելով արակտորը վախեցել եր, սակայն այդ այնքան արագ կատարվեց, վոր ներկա յեղողները չնկատեցին և Անդրանիկի մոտ մեկ րոպե տևող լուրթյունն ընդունեցին վորպես ուրախության նշան:

— Ի՞նչ ե, համաձայն չե՞ս...

— Լավ, համաձայն եմ, — ասաց Անդրանիկը և շնորհակալություն հայտնելով պետին, սեղմեց նրա ձեռքը:

— Ուրեմն պատրաստվիր և 10 օրից հետո կտեղափոխվես առյուծական կենտրոն, — ասաց քաղաքների պետն ու հրաժեշտ տալով կոլխոզիկներին, ուղղվեց դեպի մեքենան:

Կոլխոզիկները ճառագարն տալով մեքենային, համախմբվեցին Անդրանիկի շուրջը և շնորհավորեցին նրան տալիքաշման տոթիվ:

Այդ տասն օրերը շատ արագ անցան. 1934 թվի դեկտեմբերի մեկից սկսվելին ՄՏ կայանի արակտորիստների կուրսերը:

Սկզբում, յերբ դասավանդվում էին արակտորային գիտելիքների տեսական հարցերը, Անդրանիկն այնքան լավ չեր սովորում, դժվարանում եր, վորովհետև շատ ցածր եր նրա կրթությունը՝ ընդամենը 4 դասարան: Իսկ գործնական աշխատանքից հետո Անդրանիկն անցավ առաջավոր կուրսանտների շարքերը և մեծ յեռանդով լծվեց արակտորի տեխնիկայի տիրապետման գործին:

Յորեք ամսից հետո Անդրանիկը «լավ» և «գերազանց» գնահատականներով ավարտեց կուրսերն ու անցավ պլակատիկ աշխատանքի:

Մեկ ամիս արակտորի վրա աշխատելուց հետո Անդրանիկը զորակոչվեց Կարմիր բանակ:

* * *

Ամբողջովին փոխվեցին Անդրանիկի կյանքի շրջապատն ու պայմանները: Գարմիր բանակի կարգապահությունը և հատուկ պահանջները խնդիր դրեցին Անդրանիկի առաջ փերակառուցվել, կատարել բանակի ներքին կանոնադրությունը: Սակայն փեր-

կառուցվել միանգամից դժվար երևալով Անդրանիկը, ինչպես նաև շատ ուրիշները, հաճախ նկատողություն եյրն ստանում հրամանատարներից:

Տանը Անդրանիկը յերեսը ուշադրություն չէր դարձնում իր հոգուստի վրա. շատ քիչ եր պատահում, վոր նա ոձիքը կոճկած լինի, գլխաբկն ուղիղ դրած և գոտին այնպես կապած լինի բլուզի վրա, վոր գեմից փոթեր չլինեն, իսկ այստեղ առաջին պահանջը շնորհքով հագնվելն եր: Կարմիր բանակում մաքուր և պատշաճ հագնվելու համար կան բոլոր հնարավորությունները և հրամանատարներն այդ հարցում ավելի քան պահանջկոտ են դեպի բանակայինները:

Տանը Անդրանիկն ինչպես կուզեր կհագնվեր, իսկ այստեղ այդպես չէր կարելի: Այստեղ հատուկ կարգ կա և հրամանատարությունը հետաքրքրվում և ամեն մի բանակայինի վողջնիստ ու կացով:

Ու մի որ, առավոտյան ստուգման ժամանակ, յերբ յուրաքանչյուր ջոկատային հրամանատար ուղի-ուղով զննում եր, թե ինչպես են հագնված իր ջոկատի մարտիկները և անում համապատասխան գիտողություններ, Անդրանիկին մոտեցավ իրենց ջոկատային հրամանատարը և խրատական տոնով ասաց.

— Այս ի՞նչ է, ընկեր Կուռուզյան, ձեր գոտին խոմ պարկի վրա չե՞ք կապել, տեսե՞ք, վորքան ակոսներ կան ձեր փորի վրա:

Անդրանիկը կարմրեց և վոչինչ չկարողացավ արտասանել, նա զգում եր, վոր գիտողությունը միանգամայն տեղին եր, և խոստացավ այսուհետև միշտ այնպես կապել գոտին, վոր ակոսները լինեն միայն մեջքի վրա:

Չոկատի հրամանատարը մոտեցավ մի ուրիշի.

— Ձեր յեղունգները պետք է կտրել:

— Ի՛նչ գուշ, այդ ի՞նչ է, գլխարկը գլխի կատարին եք դրել, քիչ և փուռ, վոր քափին տանի. այ, այսպես պետք է դնել, — ասաց հրամանատարը, ուզելով մարտիկներից մեկի գլխարկը:

Յե՛վ այդպես ամեն որ, սինչև վոր յուրաքանչյուր մարտիկ տվորում եր կարգին ու շնորհքով հագնվել:

Բանակը մեծ պարոց եր Անդրանիկի համար: Բանակում նա շատ քան ափորեց և շատ գոհ մնաց բանակից ու նրա հրամանատարից:

Այն գործառի հրամանատարները, վորտեղ ծառայում եր Անդրանիկը, նույնպես գոհ մնացին Անդրանիկից, վորովհետև վերջինս շատ ընտելացավ բանակի կարգ ու կանոնին և գուրա

յեկավ բանակից վորպես ջոկատի հրամանատար: Իր բանակում գտնված ժամանակամիջոցում Անդրանիկը վոչ մի սուսժանք չստացավ, բնդհ կառակը, հայտնեցին շնորհակալություն լավ ծառայության համար:

* * *

Բանակից Անդրանիկը վերադարձավ վորպես մի կազմակերպված և ֆիզիկապես ավելի կազդուրված յերիտասարդ: Նա այնպիսի մարտական լիցք եր ստացել բանակում, վոր հանգիստ նստել չեր կարող և անմիջապես անցավ աշխատանքի:

ՄՏ կառնի գիրեկցիան Անդրանիկին աշխատանքի նշանակեց Խաթամաշյանի բրիգադում:

Արդեն աշուն եր: Յեղանակներն որովորեցրում եյին, տեղումներն ավելի հաճախ և առատ եյին լինում, սակայն այդ ամբողջովին չե՞ր դադարեցնում աշխատանքը: Անդրանիկը չեր վախենում ու փախչում բնության արհավիրքներից: Նա գիշեր ու ցերեկ համառորեն աշխատում եր և աշխատում առանց վթարանքի: Անդրանիկը վստահ եր, վոր իր առաջադրանքը կկատարի և դրա համար չեր խնայում վոչ մի ուժ:

Մի որ ել Անդրանիկը քնեց արտում չվարած հողի վրա. չանցավ կես ժամ, յերբ այդ ուղղությամբ դեպի Անդրանիկն եր մոտենում մի տրակտոր: Տրակտորիստը չեր նկատում, վոր ճամբին մարդ կա պառկած և մի քանի մետր եր մնացել, վոր տրակտորը տակն առներ Անդրանիկին, յերբ Անդրանիկը լսելով տրակտորի մոտալուտ ձայնը, վեր թռավ տեղից և իսկույն հեռ քաշվեց: Բարկանալով տրակտորիստի վրա.

— Ի՞նչ է, կույր ես...

— Ներողություն, Անդրանիկ ջան, չեյի տեսել, — կամացուկ շնջաց տրակտորիստը դողդոջուն ձայնով և արակտորը կանգնեցրեց: Յերևում եր, վոր նա ավելի յեր վախեցել, քան Անդրանիկը: Տեսնելով, վոր տրակտորիստը միամիտ է, Անդրանիկը ճամբա տվեց նրան առաջ շարժվելու:

Անսահման նվիրված եր աշխատում Անդրանիկը և դրա համար իրենց բրիգադի բոլոր տրակտորիստները հարգում և սիրում եյին նրան: Անդրանիկին բոլորից ավելի սիրում եր իրենց բրիգադի Խաթամաշյանը: Վերջինս շատ լավ վերաբերմունք եր ցուցաբերում դեպի Անդրանիկը և բոլոր խնդիրներում ընդառաջ եր գնում նրան ու ոգնում:

Անդրանիկի այդ տենդագին աշխատանքը վարակեց նաև իրենց բրիգադի մյուս տրակտորիստներին և նրանք ել սկսեցին աշխատել Անդրանիկի ուրինակով: Իսկ այդ անսահման նվիրված աշխատանքի արդյունքն յեղավ այն, իոր Խաթումաշյանի բրիգադն իր աշխատանքի ցուցանիշներով 1934 թվի աշնանացանի ժամանակ յերկրորդ տեղը գրավեց ռայոնում, առաջին տեղը պատկանում եր լավագույն տրակտորիստ Շիրինյան Տիգրանի բրիգադին:

Սակայն Անդրանիկը չսահմանափակվեց ձեռք բերած այդ հաջողություններով: Աշնանավարի աշխատանքներն ավարտելուց հետո, յերբ նրա տրակտորը կանգնեց վերանորոգման, նա միայն դիմեց եր ըստանվում տրակտորից, այն ել մի 6—7 ժամով, իսկ որքան մնացած ժամերին գտնվում եր տրակտորի մոտ Անդրանիկը մեկիկ-մեկիկ քանդում եր տրակտորի բոլոր մասերը և մանրամասն ուսումնասիրում այն, թարմացնելով իր գլխում այն բոլորը, ինչ վոր անցել էյին տրակտորի մասին կուրսերում: Բացի դրանից, նա ժամերով կանգնում եր ուրիշ տրակտորիստների մոտ, դիտում նրանց աշխատանքը, նրանց վերաբերմունքը տրակտորի այս կամ այն մասին և յուրաքանչյուր լավագույն փորձ—էր կարծիքով—ձեռնարկում եր իր աշխատանքում: Այդ-գիտով Անդրանիկն իր գիտելիքներում կուտակեց տրակտորը հմտորեն և ավելի լավ աշխատեցնելու մեծ փորձ, վորը հնարավորություն տվեց նրան աշխատեցնել տրակտորը ժամացույցի սխեմայով:

1935 թվի ձմռանը ՍՏ կայանում անցկացվեց տրակտորիստների ստուգում: Համաձայն դիրեկցիայի կարգադրության, բոլոր տրակտորիստները գործնանցանին տրակտորը վարելու երազունք ստանալու համար պետք ե քննություն տային, թե ինչպես են նրանք տիրապետում տրակտորին:

Անդրանիկը, ինչպես և չեք կասկածում նա, քննությունը ավելց հաջող և ստացավ յերկրորդ կարգի տրակտորիստի կոչում: Աշխատելու համար նրան հանձնեցին № 31 «ՍՏԶ» տրակտորը:

Գարնանա ին աշխատանքներն սկսվեցին, Անդրանիկը մեկ անգամ զուրա յեկավ տանից և ել տուն չվերադարձավ մինչև ուշ աշուն: Նա այնպես ամուր կպավ աշխատանքին, վոր, բացի պլանների կատարումից ու տրակտորից, ուրիշ վոչ մի բանի մասին չեք մտածում:

Անդրանիկը յերբեք չեք բավարարվում իր առաջադրանքի կատարումով, նա միշտ աշխատում եր գերակատարել այն, վորպես ղի իր աշխատանքի փորձով ցույց տա մյուս տրակտորիստներին

վոր աշխատել ավելի լավ հնարավոր ե և դրա համար միայն ցանկություն ե հարկավոր:

Ու այսպես որ-որի վրա Անդրանիկի հաջվեցությունում փոխվում էյին ցուցանիշները: Կոր գիծը միշտ դեպի վեր եր բարձրանում, Անդրանիկը սխեմատիկորեն գերակատարում եր իր նորմաները: Յեթե գործնավարի նորման 3,6 հեկտար եր, ապա Անդրանիկը տալիս եր 4,1, 4,3 և հաճախ ել 4, 5 հեկտար: Անդրանիկն առաջավոր տրակտորիստների շարքումն եր նաև բերքահավաքի ժամանակ, որական 20 հեկտարի գիմաց նա հնձում եր 24—26 հեկտար: Աշնանավարի պլանը գերակատարում եր 30—40 տոկոսով: Իր աշխատանքի ընթացքում Անդրանիկը տնտեսել եր 673 կիլոգրամ վառելանյութ: Նա անընդհատ աշխատում եր և ձգտում, վոր իրենց տրակտորային բրիգադը գրավի առաջին տեղը ռայոնում:

— Գեղ հանգստանալ ե հարկավոր, Անդրանիկ,—հաճախ տեսում եր բրիգադիրը:

— Վոչ, հանգստի ժամանակը չե, ձմեռը կհանգստանանք,—պատասխանում եր Անդրանիկը և շարունակում աշխատել:

Անդրանիկը հանգստի յեր պնում միայն այն դեպքում, յերբ արդեն հոդանձությունից թուլանում եր և չեք կարողանում վարել տրակտորը: Սակայն մի քանի ժամ հանգստանալուց հետո, նա նորից հեծնում եր իր պողպատե ձին և առաջ քշում նրան, համաշափ ակոսներ թողնելով հետևից:

Ա դրանիկի աշխատանքի յուրահատուկ կողմերից մեկն եր այն եր, վոր նա աշխատում եր առանց վթարների, գերազանցորեն գիտենալով տրակտորի յուրաքանչյուր մասը և նրա դերն աշխատանքի ընթացքում: Անդրանիկը մեծ զգաստությամբ եր վարում տրակտորը, հեռում յուրաքանչյուր մասնիկի, ինչպես և ամբողջ տրակտորի աշխատանքին, ու այդպիսով կանխում եր ամեն մի վթարանք:

— Մեքենան սիրում ե մաքրություն: Անվթար աշխատելու առաջին պայմանը—դա մեքենան մաքուր պահեն ե,—ասում ե Անդրանիկը և այդպես ել վարվում ե իր № 31 «ՍՏԶ» տրակտորի հետ: Յերբ իր հերթը լրանում եր, նա հայելու նման փայլեցնում եր իր տրակտորը և ապա հանձնում, և այդպես ել ինքն եր պահանջում տրակտորը, յերբ գալիս եր աշխատանքի: Բացի դրանից, նա քան աշխատանքի անցնելը, նա ուշի-ուշով ստուգում եր տրակտորի յուրաքանչյուր մասի աշխատանքը, ապա վատահ, վոր ամեն ինչ կարգին ե, անցնում եր իր գործին:

Վարձան տարված լինեք աշխատանքով և որով առաջադրանքը կատարելու խնդրով, Անդրանիկը յերբեք չեք մոռանում մեքենայի մասին: Նա այնքան հաճախ ու խնամքով եր մաքրում իր տրակտորը, վոր նրա յուրաքանչյուր մասնիկը միշտ ել փայլում եր մաքրությունից:

Մի որ ուշ յերեկոյան, յերբ աշխատանքից հետո Անդրանիկը դաշտակայան եր վերադառնում իր տրակտորով, ճանապարհին տեղաց սանտիկ անձրև: Անձրևը շատ առատ եր և տրակտորին կարող եր փնաս հասցնել: Սակայն Անդրանիկը չշփոթվեց: Նա իսկույն կանգնեցրեց մեքենան և, ոգտագործելով իր սոտի ունեցվածքը, այնպես ծածկեց այն, վոր անձրևի կաթիլ անդամ չընկավ տրակտորի վրա: Մոտ կես ժամ տեղ անձրևը դադարելուց հետո Անդրանիկը նորից շարունակեց իր ճանապարհը դեպի դաշտակայան:

Այսպեղ Խաթլամաշյանի բրիգադի տրակտորիստներն արդեն վազուց քնել եյին, բայց բրիգադիբը դեռ չեք քնել, նա անհանգստեց սպասում եր Անդրանիկին:

Ու յերբ հեռվում թանձր մառախուղի մեջ նշմարեց Անդրանիկի տրակտորը, բրիգադիբն ուրախացավ և ուղղվեց դեպի մեքենան:

— Հը, ինչպես ե, Անդրանիկ, տրակտորը խո՞ւ չթրջվեց, — հարցրեց բրիգադիբը:

— Իհարկե վոչ, — հպարտ պատասխանեց Անդրանիկը:

— Կեցցես, — ասաց բրիգադիբը, տրակտորը մանրամասն զննելուց հետո:

Կուռուղյանը սիրում ե իր տրակտորը և դո նրա աշխատանքի հաջողության հիմքն ե հանդիսանում:

* * *

Գյուղատնտեսական աշխատանքների ամենայնուրեք ժամանակներն անցան: Անդրանիկը դաշտից տուն վերադարձավ և մի յերկու որ հանգստանալուց հետո նորից ուղղվեց ՄՏ կայան: Սկսվեց աշխատանքների յերկրորդ, սակայն վոչ պակաս պատասխանատու շրջանը. պետք ե նորոգել տրակտորները, պատրաստել նրանց գալիք տարվա համար:

Անդրանիկենց բրիգադում հիմնական վերանորոգման են յենթակա հինգ տրակտոր: Բրիգադիբ Խաթլամաշյանը ժողով հրավիրեց, խոսեց ստախանովյան շարժման ծավալման մասին և առաջարկեց իր բրիգադի տրակտորիստներին նույնպես աշխատել

ստախանովյան մեթոդներով, ռացիոնալացման յենթարկել աշխատանքը և, վորքան հնարավոր ե, կարճ ժամանակամիջոցում ու բարձր վորակով ավարտել տրակտորների վերանորոգումը:

— Յես կարծում եմ, վոր մենք, յեթե հարվածայնորեն աշխատենք, 10 որում կավարտենք մեր տրակտորների վերանորոգումը, — վերջացրեց իր խոսքը բրիգադիբը:

— Ճիշտ ե, իհարկե կավարտենք, — պնդեցին տրակտորիստները և պարտավորվեցին 10 որից հետո ավարտել տրակտորների վերանորոգումը, ապա գնալ հանգստի:

Տաս որ շարունակ դիշեր-ցերեկ նրանք աշխատում եյին տրակտորների վերանորոգման վրա: Նրանք ձգտում եյին վոչ միայն ժամկետին ավարտել վերանորոգումը, այլ նաե տալ աշխատանքի բարձր վորակ — ահա գլխավորը:

Բոլորն ել աշխատում եյին հարվածայնորեն, բայց Անդրանիկն ավելի աչքի յեր ընկնում, նա ավելի նվիրված և արագ եր աշխատում: Յեվ ահա նա բոլորից շուտ, ժամկետից առաջ ավարտեց իր տրակտորի վերանորոգումը և բուքսիբի վերցրեց իր ընկերներին:

Բրիգադն իր խոստումը կատարեց. 10 որից հետո Խաթլամաշյանը գեկուցեց ՄՏ կայանի դիրեկտորին իր բրիգադի տրակտորների վերանորոգման ավարտման մասին:

— Իսկ ով ե քո բրիգադում լավագույն հարվածայնոր, — հարցրեց ՄՏ կայանի դիրեկտորը:

— Կուռուղյան Անդրանիկն ե, — հպարտորեն պատասխանեց բրիգադիբը:

Խաթլամաշյանն աշխատանքից չազատվեց: Նրանք շարունակեցին աշխատել ՄՏ կայանում, բուքսիբի վերցնելով հետամնաց բրիգադիները:

Արդեն աշխատանքը վերջացրել և ճաշարան պետք եր դնալ Անդրանիկը, յերբ շնչասպող նրան մոտեցավ մի տրակտորիստ և ասաց, վոր դիրեկտորը նրան կանչել ե իր մոտ:

— Ինչ կա — հարցրեց Անդրանիկը:

— Չգիտեմ, նա ինձ ասաց, վոր շտապ գտնեմ քեզ և ուղարկեմ իր մոտ:

Անդրանիկն իսկույն ձեռքերը լվաց և շտապեց ՄՏ կայան դիրեկտորի առանձնասենյակը:

— Բարե ձեզ, ընկեր Հովհաննեսյան:

— Բարե, բարե, ընկեր Կուռուղյան...

— Դուք ինչ կանչե՞լ եք ...

— Այո, ուզում ենք քեզ Մոսկվա ուղարկել լավագույն տրակտորիստների Համաթիութենական խորհրդակցության:

Կանով Մոսկվայի անունը, Անդրանիկն անշափ ուրախացավ, սակայն զսպելով իրեն՝ դիմեց ղերեկատորին.

— Յեթե դուք գտնում եք, վոր յես արժանի յեմ այդ մեծ պատիճին, ինարկե շատ ուրախ եմ և շնորհակալ:

Նա այնքան եր վոգեւորվել այդ նորությամբ, վոր չզիտեր, թե ինչպես պատրաստվի մեկնելուն:

Ուրախությունից նա չիմացավ, թե ինչպես տուն հասավ. հապճեպ հավաքեց իրերը, դարսեց ճամպրուկի մեջ և ճամբա ընկնելու համար ամեն ինչ պատրաստելուց հետո պառկեց հանգստի:

Առավոտյան շուտ, դեռ արեւը չծագած, ՄՏ կայանի մեքենան կանգնեց Անդրանիկնեց դռան առաջը:

Անդրանիկը ճամպրուկները ձեռքին դուրս յեկավ տանից, հրաժեշտ ասելից ծնողներին և նստելով մեքենան սլացավ դեպի կայարան:

Տանից մինչև կայարան հասնելու միջոցին հաղարու մի միտք անցավ Անդրանիկի գլխում, սակայն զրանցից ամենակարեւորը և ուրախալին այն եր, վոր նա լինելու յե Մոսկվայում և տեսնելու յե ժողովրդի առաջնորդ ու մեծ ուսուցիչ ընկեր Ստալինին: Շատ եր ստածում Անդրանիկը Ստալինին տեսնելու մասին և ահա քախտը նրան ժպտաց ու նա, վերպես ռաշոնի լավագույն տրակտորիստներից մեկը, իրավունք ստացավ Միության լավագույն տրակտորիստների խորհրդակցությանը մասնակցելու և տեսնելու ու լսելու սիրելի առաջնորդին:

* * *

Դեկտեմբերի 21-ին Մյանսկիյան ռաշոնի Յ առաջավոր տրակտորիստները, վորոնք վարի, բերքահավաքի և հացահանձնման ընթացքում ցուցաբերել էին աշխատանքի լավագույն նմուշներ, Մոսկվա մեկնեցին:

Մինչև Մոսկվա հասնելը, գնացքում աշխատանքի հերոս տրակտորիստներն իրար միջև խոսակցության բռնվեցին ամառվա ընթացքում կատարած աշխատանքների մասին:

— Մեզ մոտ վատն այն ե, վոր կուլտուրա չկա, — ասում եր Սարգսյան Մարտիրոսը:

— Ճիշտ ե, — հաստ ատում եր Անդրանիկը, — պատահում են դեպքեր, աշխատանքից դաշտալայան ես վերադառնում, ուզում ես

մի քիչ հանգստանալ, կարգալ, կամ վերջապես պոքել ու յերգել, սակայն հարմարություններ չկան:

— Քանի անգամ հարց ենք դրել, վոր բրիգադում լինեն նվագելու գործիքներ, դոնե բալալայկա, — միջամտում ե Կուլրիկայան Ջաքարը: — ՄՏ կայանի ղերեկատորը խոսք ե՝ տալիս, վոր Կլինի, բայց չկա ու չկա:

— Այս բոլոր հարցերի մասին պետք ե խոսել Մոսկվայում ընկեր Միկոյանի հետ, չե՞ վոր մեր ՄՏ կայանը կրում ե նրա անունը, — ասում ե Մարտիրոսը:

— Ճիշտ ե, ճիշտ ե... — պնդում են մյուս տրակտորիստները. — այդ մասին պետք ե անպատճառ խոսել Մոսկվայում:

Ստալանովական տրակտորիստների խոսակցությունը դեռ յերկար կտևեր, սակայն արդեն ժամանակն եր հանդատի պառկելու, նրանք այնպես ել յերեք որ չնյին հանգստացել:

* * *

Դեկտեմբերի 22-ին Անդրանիկն արդեն գտնվում եր Մոսկվայում: Շատ բարիքներ տեսավ Անդրանիկը Միության կենտրոնում և այդ բոլորն այնպես տպավորվեցին նրանում, վոր նա յերեք չի մոռանա այդ սքանչելի տպավորությունները:

— Յես անշափ յերջանիկ եյի զգում ինչ գտնվելով Մոսկվայում, — մեծ գոհանակությամբ պատմում ե Անդրանիկը: — Այնտեղ յես շատ նոր ու հետաքրքիր բաներ տեսա, վորոնք ավելի հարատացրին իմ գիտելիքները, իսկ վոր գլխավորն ե, սեփական աչքերով տեսա մեր յերկրի և ժողովուրդների առաջնորդ սիրելի Ստալինին:

Անսահման գոհ ե Անդրանիկը Մոսկվայի ընդունելության ներից, թատրոններից և Մետրոյից:

Սակայն իր կյանքի ամեն յերջանիկ որն Անդրանիկը համարում ե այն որը, յերբ «Պրավդայում» կարգաց կենտրոնական վորոշումը և դրավ իր ազգանունը Լենինի շքանշանով պարգևատրված հարյուրավոր տրակտորիստների մեջ: Դա 1935 թվի դեկտեմբերի 30-ին եր:

— Մենք արդեն գիտեյինք, վոր մեզ պետք ե պարգեվատրեն Միութենական շքանշաններով, այդ մասին մեզ հայտնեցին խորհրդակցության վերջին նիստին, — պատմում ե Անդրանիկը, — և դեկտեմբերի 30-ին առավոտյան արթնանալուն պես ուղղվեցինք փողոց «Պրավդա» ճարեկու: Իմանալով այն մասին, վոր յերեքս

ել պարգևատրվում ենք. Լենինի շքանշանով, շնորհավորեցինք իրար
և, զգալով այդ մեծ զնահատականի նշանակությունը, վորոշեցինք
աշխատել ել ավելի լավ ուրինակ ծառայել սայոնի մյուս տրակտո-
րիստներին:

Հունվարի 4-ին յերեկոյան Կենտգործկոմի նիստում Անդրա-
նիկն առաջին անգամ իր կյանքում իր ձեռքն առավ թրդեն
ընդմիջա իբեն պաականոզ Լենինի վոսկեզոծ շքանշանը և կպցրեց
այն իր կրծքին:

Սաանալով շքանշանն Անդրանիկն զգաց, վոր դա վոչ միայն
իրավունքների, այլ նաև պարտավորությունների նշան է: Նա
զգաց, վոր շքանշանը պարտավորեցնում և հետագայում աշխատել
ել ավելի արդյունավետ ու տալ արտադրանքի բարձր վորակ: Անդ-
րանիկը պարտավորվեց 1936 թվին իր տրակտորով յերկու հեր-
թում առաւ 2000 հեկտար ու տնտեսել աշխատանքին անհրաժեշտ
վառելանյութի 20 տոկոսը:

— Իմ պարտավորությունները յես կկատարեմ,— վստահացնում
է աշխատանքի հերոս Անդրանիկ Կուռուզյանը և սխառնամտիկո-
րեն բարձրացնում է իր աշխատանքի արտադրողականությունը:

Իսկ Մեծ Սալան, վոր Անդրանիկի հայրենիքն է հանդիսա-
նում, հպարտանում է նրանով, վոր Լենինի շքանշանակիր Անդրա-
նիկ Կուռուզյանն ապրում ու աշխատում է իր գրկում:

Շքանշանակիր ընկեր ԿՈՒԼԻԲԻԲԱՅԱՆ ԶԱԲԱՐԸ

ԶԱՔԱՐ ԿՈՒԼԲԻՔԱՅԱՆ

Շատ եր մտածում Գաբրիելն իր ընտանիքի յեվ նրա գոյության մասին: Նրանք վոչինչ չունեին իրենց տնտեսության մեջ՝ բացի աշխատավոր բազուկներից, վորը հաճախ ծախում էին հենց իրենց գյուղի կուլակներին մի փոքր հացի դնով:

Դժվար էին անցնում ուրիշ յեվ փութի: Գաբրիելն աշխատում եր արշալուսից մինչ ուշ իրիկնամուտը, բայց ելի վոչինչ դուրս չեր գալիս, կուլակ Աղամի Համբարձումն այնպես եր շահագործում այդ խեղճերին, վոր նրանք իրենց կատարած աշխատանքի համար ստանում էին չնչին վարձ, վորը հազիվ նպաստում եր ընտանիքի գոյության պահպանմանը:

Հաճախ ել պատահում էին դեպքեր, յերբ որվա ուտելու հացն ել տանը չեր հերիքում, յեվ Գաբրիելն ստիպված եր լինում գնալ իր աղա Համբարձումի մոտ պարտքով հաց առնել, վոր հետեվյալ որն աշխատի ու տեղը դուրս գա: Իսկ աղան ել, թեպետ նազուտուզով, բայց տալիս եր, վորովհետև մեծ ոգուտ ունեւ Գաբրիելի նման նվիրված բատրակներ ունենալուց:

Յեվ ահա, մի որ ել ուժի մեջ մտավ այդ սեվ որերից մեկը: Նրանց տանը հացի հոտն անգամ չմնաց: Գաբրիելը դանդաղորեն դուրս յեկավ տանից, գլխին վրեց դեռ հորից ժառանգություն մնացած իր հնամաշ, կեղտից փայլող գլխարկը յեվ ուղղվեց դեպի կուլակ Համբարձումի տունը:

— Հ՛ը... Ի՞նչ կա, Գաբո, ի՞նչ ես ուզում, — արհամարհական տոնով յեվ աչքերը խոփոռելով դիմավորեց աղան Գաբրիելին:

— Վոչինչ, աղա ջան, խնդիրք ունեմ, — գլխարկը հանելով ու վիզը փորը կծկելով առաց Գաբրիելը:

— Ի՞նչ խնդիրք, ի՞նչ ե պատահել...

— Վոչինչ, աղա, ալյուր եմ ուզուել, հաց չկա. յերեխեքը քաղցած են մնացել...

— Հա՛... Տո՛ եդ ինչ շատ հաց եք ուտում, յերեկ եր 5 ֆունտ ալյուր աարար...

— Հինգ ֆունտն ինչ է վոր, աղա ջան, ընտանիքս մեծ է, չի հերիքում. հետո ել բացի հացից ուրիշ բան չկա...

— Լավ, լավ, շատ մի յերկարացնի. գնա ջաղացն ու ասա թող քեզ մի որվա ալյուր տան, իսկ եգուց գիշերը կաշխատես դրա փոխարեն:

Դժվար եր համաձայնվել գիշերն աշխատելու, այնպես ել վողջ որն աշխատում եր Գաբրիելը և բազումներում ուժ չկար, բայց ուրիշ հնար ել չկար: Յերեխաներին սովից փրկելու համար պետք եր համաձայնել: Մի փոքր միտք անելուց հետո Գաբրիելը վորոշեց կատարել աղայի պահանջը:

— Դե, ի՞նչ ես կանգնել, թե՛ չես ուզում ավել աշխատել...

— Գնում եմ, աղա ջան, գնում եմ, — շնչաց Գաբրիելը յեկ հետ դարձավ դեպի տուն, վորպեսզի մի բան վերցնի ալյուրը մեջը լցնելու համար: Սակայն հազիվ տուն հասած՝ նա իսկույն պռկեց անկողին: Նրա մարմինն ամբողջովին թուլացել եր, նա ուժասպառ եր յեղել յեկ ալելիս շարժվել չեր կարող:

Գաբրիելն այլևս չբարձրացավ անկողնուց: Ընդամենը յերեք որ անեց նրա հիվանդութունը յեկ նա ընդմիշտ բաժանվեց իր ընտանիքից ու իր կյանքը հողին հանձնեց:

Դա 1914 թվին եր, պատերազմի տարին:

* *

Այն տարին, յերբ մահացավ Գաբրիելը, Ջաքարը դեռ նոր եր ծնվել, այնպես վոր հոր մահը նրա վրա ամբողջովին չազդեց: Բայց դրա փոխարեն տանջանքի մեջ էյին ընկել նրա ավագ յեղ-բայր Արամը, քույրը յեկ մայրիկը: Հոր մահը մի կողմից, իսկ կյանքի դժվարութունները մյուս կողմից, կարծես թե սեղմիչ-ներքի մեջ էյին առել նրանց ու քամում էյին վերջին արցունքները: Սակայն Արամը չեր հուսահատվում և իր քրոջ հետ միասին աշխատում ու պահպանում էյին իրենց ընտանիքի գոյութունը:

Յեկ այդպես շարունակում եր իր չարքաշ կյանքը հանգուցյալ Գաբրիելի ընտանիքը, մինչև վոր Ջաքարն ել մեծացավ ու դեռ 9 տարեկան չլրացած սկսեց աշխատել, ոգնելով իր յեղբորն ու քրոջը:

Արամն ու Ջաքարն իրենց գյուղի հովիվներն էյին: Նրանք արշալուսից մինչև վերջալույս գտնվում էյին հեռու դաշտում

անձրևի ու արևի տակ և արածացնում ու գերացնում էյին իրենց խնամքին հանձնված անասունները:

Հովվութուն եր անում Ջաքարը մինչև 1927 թիվը, յերբ գյուղխորհուրդն ոգնութուն ցույց տվեց նրանց ընտանիքին ու հնարավորութուն ստեղծեց Ջաքարի համար դպրոց մտնելու:

* *

Մինչև կոլխոզ մտնելը Ջաքարը սովորում եր դպրոցում, իսկ յերբ Կարմիր Ղրիմում ձեռնարկվեց կոլխոզի կազմակերպման գործը, Ջաքարենց ընտանիքն առաջինը գրվեց կոլխոզ: Այդ որվանից նոր պայմաններ ու հնարավորութուններ ստեղծվեցին Ջաքարենց համար. բացվեց նրանց կյանքի զարուհը, և նրանք սկսեցին աշխատել ամբողջ յեռանդով ու նվիրվածութամբ: Արամն արդեն սովորել եր տրակտորի վրա աշխատել վորպես տրակտորիստ, իսկ Ջաքարն սկզբում, վորպես ոժանդակ բանվորական ուժ, ապա վորպես փոստատար:

Փոստատար յեղած ժամանակ Ջաքարն իր բոլոր ազատ ժամերն անց եր կացնում իր յեղբոր Արամի հետ տրակտորի մոտ: Ջաքարն անչափ սիրում եր տրակտորը, հետաքրքրվում նրանով յեկ նպատակ եր դրել անպատճառ սովորել տրակտոր վարել: Արամն ել գոհ եր, վոր յեղբայրն այդպես հետաքրքրվում է տրակտորով, ուստի ընդառաջ եր գնում Ջաքարին յեկ հետզհետե սովորեցնում նրան տրակտորի վրա աշխատել:

— Տրակտորի հիմնական յեկ շուտ փչացող մասը՝ դա առանցքակալն է, — բացատրում եր իր յեղբորն Արամը, — պետք է միշտ հետևել նրան, վորպեսզի նա շուտ չմաշվի կամ չճաքի, վորովհետև նրանից կարող է վթարանք առաջ գալ:

— Հասկանում եմ, հասկանում, — ասում եր Ջաքարը և ուշի ուշով լսում եր յեղբոր բացատրութունները:

Որավուր Ջաքարի գիտելիքները տրակտորի մասին ավելի ու ավելի հարստանում էյին և նա հաճախ ինքնուրույն վարում եր տրակտորը Արամի հանգստի ժամերին:

Ջաքարի այդ հետաքրքրութունը դեպի տրակտորը շուտով նկատելի դարձավ, Բախտը Ժպտաց նրան. ՄՏ կայանի գիրեկ-ցիան աղասեց Ջաքարին կոլխոզային աշխատանքներից ու փոխադրեց հինգերորդ տրակտորային բրիգադը հաշվետարի պաշտոնով, իսկ յերկու ամսից հետո Ջաքարը հաշվի առնվեց վորպես պատրակտորիստ:

Շատ քիչ եր վիճակվում Ջաջարին աշխատել տրակտորի վրա՝ իսկ յերբ նրա ձեռքն եր ընկնում տրակտորը, նա այնքան վոգի-վորված ու յեռանդուն եր աշխատում, վոր իրենց բրիգադի տեղա-տորիստները զարմանում եյին նրա վրա, իսկ շատերն ել ուղղակի նախանձում նրա հաջողություններին:

— Կեցցե, Ջաջար, — մեծ գոհունակությամբ ասում եր բրի-գադիւրն աշխատանքն ընդունելիս, — քեզանից լավ տրակտորիստ դուրս կգա:

— Այո, յես սիրում եմ տրակտորը և վորոշել եմ 100 տո-կոսով տիրապետել նրան, — ժպտը դեմքին վստահորեն պատաս-խանում եր Ջաջարը:

Անցնում եյին որերը և յուրաքանչյուր անցած որը նոր դի-տելիքներ եր բերում Ջաջարին տրակտորի նորապետման աս-պարիզում: Յերիտասարդ տրակտորիստը, վոր 18 տարին հազիվ եր լրացրել, միայն պրակտիկ աշխատանքով չեր սահմանափակ-վում. նա հետաքրքրվում եր նաև տեսական գիտելիքներով, նա տրակտորի մասին գրականություն եր ձեռք բերել ու իր ազատ ժամերին կարդում և ուսումնասիրում եր այն:

1934 թվի աշնանը Ջաջարին ուղարկեցին տրակտորիստների վերապատրաստման յեռամսյա կուրսերը, վորտեղ նա իր լավ առաջագիմության շնորհիվ ձեռք բերեց մեծ համբավ: Ջաջարն ավարտեց կուրսերը գերազանց լավ գնահատականներով և տրակտորը վարելու պաշտոնական իրավունք ստացավ:

— Յես արդեն իսկական արակտորիստ եմ, մայրիկ, — պար-ծենում եր Ջաջարն իր մոր առաջ՝ տրակտորիստների կուրսերն ավարտելուց հետո: — Այսուհետև յես ել Արամի չափ կաշխատեմ յեվ կապրենք ունեւոր կյանքով:

* * *

1935 թվի ձմեռը շատ արագ անցավ Ջաջարի համար: Վրա հասավ բոլշեվիկյան գարունը. տրակտորները, գութաններն ու մարդիկ նորից կյանք տվին ձմեռային քնից արթնացած հողին, և աշխատանքը դաշտերում սկսեց յեռալ:

Գարնանային զով առավոտ եր: Գիշերն անցել եր յեվ տեղի ավել պայծառ որվան: Գյուղի փողոցներն արդեն լի եյին մարդկան-ցով. բոլորն ել դաշտ եյին շտապում աշխատանքի:

Դաշտ եր շտապում նաև Ջաջարը: Այսոր իրենց ընտանի-քում նա իր մորից ել շուտ արթնացավ, իսկույն հագնվեց, լվաց-

վեց, նախաճաշեց տանը ունեցած բարիքներով ու առաջին ան-գամ վորպես իրականաբար տրակտորիստ դուրս յեկավ տանից և ուղղվեց գեպի Մարտին Սարաբաշյանի տրակտորային բրիգադը:

Բրիգադում դեռ վոշ վոջ չկար, բացի Մարտինից: Մարտինը միշտ ել բոլորից շուտ եր գալիս աշխատանքի, ստուգում եր տրակ-տորները, կազմում եր որվա պլան-առաջադրանքը յուրաքանչյուր տրակտորիստի համար և հենց վոր արակտորիստները գալիս եյին, նա իսկույն աշխատանք եր տալիս նրանց ու նրանք առանց ժամանակ կորցնելու անցնում եյին գործի:

Ջաջարը դեռ հեռվից նշմարեց, վոր բրիգադում տրակտորների մոտ մի ինչ-վոր մարդ և յերեվում: «Բայց ով կարող ե լինել այդ պահին», — մտառանջվեց յերիտասարդ տրակտորիստը. «Յերեկ կուլակներ են, ֆլասարարություն են ուղում անել», — մտածեց նա և ափելի արագացրեց իր քայլերը: Սակայն յերբ մոտեցավ բրիգադին, նա իսկույն ճանաչեց Մարտինին յեվ բարձր ձայնով «Բարի լույս» հաղորդեց նրան:

— Բարև, քարև, — ուրախությամբ պատասխանեց Մարտինը, վորն այդ պահին զննում եր №51 տրակտորը:

Ջաջարը տեսավ, վոր Մարտինն զբաղված ե, չուզեց խան-գարել նրան և ինքն ել սկսեց քննել այդ նույն տրակտորը, փորձելով նրա յուրաքանչյուր մասի աշխատունակությունը:

— Ե՛, ինչպես ե... լավ տրակտոր ե, — հարցրեց Մարտինը:

— Ո՛ր, շատ լավ ե, — պատասխանեց Ջաջարը:

— Ինչ սիստեմի յե, գիտե՞ս, — հանաքով հարցրեց Մարտինը:

— Իհարկե, գիտեմ — «ՄՏՁ», մերն ե, խորհրդային:

— Այո, մերն ե յեվ լավը, շեշտեց Մարտինը, — դու այս տրակ-տորի վրա պետք ե աշխատես. տես, չի այտառակես մեր բրի-գադը:

— Անհոգ յեղիր, սիրելի Մարտին, յես կարդարացնեմ ինձ, ինչ ել վոր լինի:

— Նուսակցությունը Մարտինի ու Ջաջարի միջև յերկար չեւ կարող տեղել: Որն արդեն բացվել եր, բրիգադի տրակտո-րիստները յեկել և սպասում եյին բրիգադիւրի կարգադրու-թյանը աշխատանքն սկսելու մասին:

Գարնանային առաջին բանվորական որը Սարաբաշյան Մար-տինի բրիգադում սկսվեց: Տրակտորիստներն ստացան իրենց որվա առաջադրանքները, սարքեցին իրենց պողպատե ձիերը և քշեցին դեպի լայնարձակ դաշտը:

Ձաքարը նույնպես առանց վայրկյան անգամ կորցնելու հեծավ իր «ձին», իր ուժեղ ձեռքերով բռնեց դեկը, սեղմեց պեղալները և դանդաղ ու համաչափորեն առաջ սլացավ դեպի դաշտ, պայքարելու իր որվա առաջադրանքի կատարման համար:

— Դե, քեզ տեսնեմ, — կանչեց Մարտինը դիմելով Ձաքարին ու ինքն ել ուղղվեց դաշտ՝ տրակտորիստների կատարած աշխատանքի վորակն ստուգելու համար:

Վարի հենց առաջին օրը ցույց տվեց, վոր Ձաքարը լավ ե տիրապետել տրակտորին և վարպետորեն ե դեկում այն: Առաջին օրը Ձաքարն աշխատեց առանց վորեկ կանգառումի և նորմալով նախատեսված 3,60 հեկտարի դիմաց վարեց 4,5 հեկտար: Յեվ տրակտորը հանձնեց իր հերթափոխ խաթվամաշյան Ավետիսին մաքուր ու սարքադրված վիճակում:

Մարտինին շատ դուր յեկավ Ձաքարի այդ բրինակելի աշխատանքը և նա ավելի մեծ հոգատարությամբ ու սիրով սկսեց վերաբերվել Ձաքարին: Բրիգադում Ձաքարի համար ստեղծվեցին բոլոր պայմանները, աշխատանքի արտադրողականությունն ել ավելի բարձրացնելու համար: Ձաքարն ել չեք սահմանափակվում իր նվաճումներով և օր օրի վրա ձեռք եր բերում նոր հաղթանակներ:

— Մեր բրիգադը պետք ե առաջավոր լինի, — ասում եր Ձաքարը, — վորովհետև մենք կոմյերիտականներ ենք: Յեվ որական 3,60 հեկտարի դիմաց վարում եր 6—7 հեկտար:

Իերքահավաքի ժամանակ նույնպես Ձաքարն իր առաջնությունը չեք գիշում: Նա որական հնձում եր 24—26 հեկտար, այն ժամանակ, յերբ համաձայն նորմայի, յուրաքանչյուր տրակտոր 10 ժամվա աշխատանքի ընթացքում պետք ե հնձեր 17 հեկտար: Այդպիսով միջին հաշվով, նա իր հերթում միայն իր տրակտորով մշակեց 1507 հեկտար հող: 1935 թվին գյուղատնտեսական բոլոր տեսակի աշխատանքները կատարելու ժամանակ Ձաքարն որական տնտեսում եր 7—8 կիլոգրամ վառելանյութ, իսկ վողջ տարվա ընթացքում նա տնտեսեց 1922 կիլոգրամ վառելանյութ:

— Իսկ ինչպես ես դու տնտեսում այդքան վառելանյութ, — հաճախ հարցնում եր Ձաքարից իր հերթափոխ Ավետիսը:

— Այստեղ վող մի դժվարություն չկա, — ասում եր Ձաքարը, — նախ և առաջ պետք ե այնպես կազմակերպել աշխատանքը, վոր գործարկված տրակտորը վող մի վայրկյան անաշխատանք չմնա, տրակտորը պետք ե անդադար աշխատի, այն-

պես, ինչպես ժամացույցը: Բացի դրանից, յես ուշի ուշով հետեվում և կարգավորում եմ ջրի ու ողի խառնուրդը վառելանյութի հետ, դա շատ մեծ դեր ե խաղում թե տրակտորի աշխատանքի և թե վառելանյութի տնտեսման գործում:

— Իսկ յես աշխատում եմ վորքան կարելի յե ջրի և ողի խառնուրդը շատ տաք, վորպեսզի վառելանյութ խնայեմ, բայց ելի բան դուրս չի գալիս, — ասում ե Ավետիսը:

— Իհարկե բան դուրս չի գա, պետք ե զգուշորեն կարգավորել այդ պրոցեսը. ողի և ջրի թե մեծ քանակը և թե պակասը խախտում են տրակտորի նորմալ աշխատանքը:

Միշտ այսպես բացատրում եր Ձաքարը թե իր հերթափոխ և թե իրենց բրիգադի մյուս տրակտորիստներին ու աշխատում եր ընդհանրացնել իր փորձը:

Իր վողջ տարվա աշխատանքի ընթացքում և վող մի օր Ձաքարի տրակտորը չկոտրվեց ու կանգ չառավ: Տրակտորի ամենապատասխանատու մասերը՝ առանցքակալները, վոր հաճախ վթարանքի պատճառ եյին հանդիսանում ուրիշ տրակտորիստների մոտ, Ձաքարին յերբեք չեյին անհանգստացնում, վորովհետև նա միշտ ստուգում եր նրանց աշխատունակությունը և հարկ յեղած դեպքում դեռ առանց կոտրվելու փոխում նրանք, վորպեսզի կանխի վթարանքը:

Ձաքարն իր աչքի լույսի պես մաքուր եր պահում տրակտորը. նա ամեն օր աշխատանքից հետո լավ մաքրում եր այն, յուղում բոլոր մասերը, և ապա հանձնում հերթափոխին: Իսկ յերբ գալիս եր աշխատանքի և ընդունում եր տրակտորն Ավետիսից, մանրամասն զննում ու քննում եր տրակտորի բոլոր մասերը, նամանականդ առանցքակալները, և ապա ընդունում:

Մարտինը սիրում եր Ձաքարին վող միայն վորպես լավ տրակտորիստի, այլ նաև բարեխիղճ և նվիրված աշխատողի, օրինակելի կոմյերիտականի:

— Ձաքարը յերբեք վողինչ չի խնայում բրիգադի պլանները լրիվ կատարելու համար, — ասում եր բրիգադի Մարտինը, — նա աշխատում ե ամբողջ յեռանդով, ահա դա յե նրա հաղթանակների աղբյուրը:

Աշնան ամենայնուրեք աշխատանքների ժամանակ, յերբ յերբեք տրակտորիստներ բաժանվեցին Մարտինի տրակտորային բրիգադից ու զնացին կարմիր բանակ, բրիգադի աշխատանքը վող մի վայրկյան կանգ չառավ, իսկ Ձաքարն սկսեց աշխատել յերկու հերթ:

Որական 10 ժամ նա աշխատում էր արակտորի վրա, իսկ մնացած ժամերին հանգստանում և միևնույն ժամանակ տանում հաշվետարի աշխատանքը: Թեպետ և դժվար էր այդպես աշխատել, բայց դժվարությունների առաջ Չաքարը կանգ չեր առնում:

— Մենք պետք է կատարենք բրիգադի առաջադրանքը, ահա գլխավորը, — ասում էր նա ու աշխատում նոր յեռանդով:

* * *

Յերկար ժամանակ Չաքարը տուն չեր յեկել: մայրն այնքան էր կարոտել նրան, վոր այլևս չկարողացավ համբերել ու մի օր, մի փոքր կապոց ձեռքին, դիմեց իր վորդու աշխատավայրը:

Այն սոսնձերին, յերբ մայրը հասավ այնտեղ, Չաքարին բրիգադում ճաշի ընդմիջում էր: Տրակտորիստները վոմանք մեջք-մեջքի աված, վոմանք կիսաթեք, վոմանք էլ տրակտորների շվաքում նստած ճաշում էին: Իսկ Չաքարն արդեն ճաշել և նրանցից քիչ հեռու պառկել էր իր տրակտորի սովերում ու հանգստանում էր:

— Բժրե՛ ձեզ... — յերկարացնելով դիմեց մայրը տրակտորիստներին:

— Բժրե՛... մայրիկ, — նույն յեղանակով պատասխանեցին տրակտորիստները:

— Մեր Չաքարն ո՛ր է, տղերք ջան, — հարցրեց մայրը:

— Ահա այնտեղ հանգստանում է, — պատասխանեցին տրակտորիստները, ցույց տալով Չաքարի պառկած տեղն ու ձայն տվին Չաքարին:

Չաքարն իսկույն վեր թռավ տեղից և տեսնելով մորը, վազելով մոտեցավ նրան: Մայրն ու վորդին գրկախառնվեցին և հետո նստեցին խոսելու:

— Դե, լինչպես ես, բալիկս, պատմիր:

Չաքարը կարճառոտ կերպով պատմեց իր և իրենց տրակտորային բրիգադի աշխատանքների մասին, իսկ վերջն էլ ավելացրեց.

— Լավ եմ, մայրիկ, շատ լավ եմ, բայց ներքի, վոր հիմա խոսելու ժամանակ չունեմ, պետք է աշխատել, ընդմիջումն արդեն վերջացավ:

Լավեց զանգի ձայնը, և տրակտորիստները գործի անցան:

Չաքարն էլ մեծ դժվարություններ բաժանվեց մորից և վազեց դեպի իր տրակտորը, նստեց նրա վրա ու շարունակեց աշխատանքը:

տանքը: Մայրիկը վերադառնալիս մտավ Չաքարենց վագոնիկը, իր ձեռքի կապոցը, վորով սպիտակեղեն էր բերել Չաքարի համար, դրեց վորդու անկողնու վրա և դանդաղ քայլերով, բայց գոհ առավ շարժվեց դեպի տուն:

* * *

Աշնանային աշխատանքները շուտով վերջացան: Չաքարը մի քանի օրով տուն վերադարձավ: Յեվ հետո գնաց ՄՏ կայան իր տրակտորը վերանորոգելու:

Դեկտեմբերի 13-ին Սարաբաշյանի բրիգադի բոլոր տրակտորներն էլ արդեն վերանորոգված էին և աշխատանքի պատրաստ:

— Ապրեք, — ասաց ՄՏ կայանի ղերեկտորը, իմանալով այդ մասին և իրավունք տվեց վորջ բրիգադին մի քանի օր հանգստանալու, ապա ոգնություն գալ մյուս բրիգադներին:

Այդպես ավարտվեցին 1935 թվի աշխատանքները Սարաբաշյանի բրիգադում, վորտեղ աշխատում էր № 51 «ՄՏ» տրակտորի վրա տրակտորիստ Չաքար Կուլբիքայանը:

* * *

Դեկտեմբերյան ցուրտ օրերից մեկն էր: Ձյուն չկար, բայց այնպիսի սաստիկ ու փոշեխառն քամի յեր փչում, վոր մարդ հագնվել էր վտռեցի վրա կանգնում:

Չաքարը սովորականից ուշ էր վերկացել: Խոր քնի մեջ մոռացել էր, վոր այսօր պետք է անցագիր ստանալու գնար, և շտապում էր, վորպեսզի չուշանա: Այսօր նա հագավ իր մաքուր շոբերը, սանրվեց, ոծվեց անուշահոտ յուղերով և արագ քայլերով գնաց դեպի միլիցիատուն:

Դեռ նոր էր վտռը միլիցիատան շինքին դրել, յերբ հանվարձ լսեց իր յեղբոր արտասովոր կանչը — Չաքար: Չաքարը կանգ առավ միլիցիատան առաջ և դարձացած սպասեց, մինչև վոր յեղբայրը մոտենա իրեն:

Արամը ժպտը դեմքին հեղինակ մոտեցավ Չաքարին, պարզեց նրան իր ձեռքը և ուրախ ձայնով արտասանեց.

— Շնորհավորում եմ, Չաքար ջան...

— Ի՞նչ է պատահել, ի՞նչ ես շնորհավորում... — ապշած հարցրեց Չաքարը:

— Ի՞նչ կտաս, վոր ասեմ...

— Ի՞նչ պետք է տամ, դե ասա, շուտ արա...

— Ձե... Ձե... խոստացիր, հետո...

— Լավ, ահա, ինչ վոր ուզես, կտամ:

— Անմիջապես վերադարձիր տուն և պատրաստվիր. Հովհան-
նեսյանն ասաց, վոր դու Մոսկվա յես գնալու, տրակտորիստներէ
խորհրդակցութեանը:

— Յէրբ...

— Հենց այսոր...

Ձաքարն ուրախութեանից չիմացալ ինչ անի. նա գրկեց յեղ-
բորը, համբուրեց նրան և հետո առանց միլիցիատուն մտնելու
յերկու յեղբայրներն ուղղվեցին դեպի տուն՝ Մոսկվա գնալու
պատրաստութեան տեսնելու համար:

Իսկ հետեւյալ օրը, դեկտեմբերի 21-ին, Ձաքարի մայրը,
քույրը և յեղբայրն ամուր սեղմեցին նրա ձեռքը, համբուրեցին
ճակատը և ճամբու դրին դեպի կարմիր մայրաքաղաք — Մոսկվա:

* * *

Առաջին անգամ գտնվելով վողջ աշխարհի պրոլետարիատի
հայրենիքի մայրաքաղաքում, Ձաքարը հիացալ և մեծ տպավո-
րութեանը ստացալ: Կրեմլի հսկա աշտարակն անջնջելի ֆիաց
նրա հիշողութեան սեջ: Մեծ տպավորութեան թողեցին Ձաքարի
վրա նաև Մետրոպոլիտենը, մեծ թատրոնը, հեղափոխութեան
թանգարանը և վողջ Մոսկվան իր բոլոր հարստութեաններով ու
սովորութեաններով:

Իսկ ամենագլխավորն այդ բոլոր տպավորութեաններից, դա այն
է, վոր Ձաքարը, ինչպես և հարյուրավոր իր նման տրակտորիստ-
ներ, բախտ ունեցան խորհրդային իշխանութեան դեկավարների
և մեծ ՄՍՍԼԻՆԻ հետ նստել մի դահլիճում և խորհրդակցել տրակ-
տորիստների աշխատանքների մասին: Այդ փայլուն դեպքը յեր-
բեք չի մոռանա Ձաքարը, վորովհետեւ դա նրա 22 տարեկան կյանքի
ամենալուսաւոր շունիկն է յեղել:

1936 թվի հունվարի 4 նույնպես անջնջելիորեն գամվել է
Ձաքարի հիշողութեան մեջ: Այդ օրը նրա կյանքում մի նոր եջ
բացվեց, նրա կուրծքը զարդարվեց Լենինի շքանշանով, վորին
անշուշտ արժանի յեր Ձաքարը:

Իացի Լենինի շքանշանից, Մոսկվայից Կարսի Դրիմ բերեց
Ձաքարը նաև մի հեծանիվ, մի ժամացույց և մի ջութակ:

Տղերքը զարմանում էյին նրա վրա, յերբ նա 126 ուրբի տվեց
ջութակին:

— Ինչի՞դ ե պետք, — ասում էյին նրան:

— Ինձ շատ պետք է, յես նաև ջութակահար եմ դառնալու:

Յեւ Ձաքարը հենց գնած որվանից սկսեց նվագել ջութակ ու
հետզհետե տիրապետել նրա տեխնիկային: Ներկայումս նա նվա-
գել է սովորել և իր ազատ ժամերն ոգտագործում է այդ ուղղու-
թյամբ: Ձաքարը շատ է մտածում իր կենցաղը կուլտուրայես
կազմակերպելու մասին, վորոշել է անպատճառ պատեֆոն ևս
ձեռք բերել:

Հոգատար վերաբերմունք է ցուցաբերում դեպի Ձաքարը նաև
ՄՏ կայանը: Նրան տվել են նոր տուն՝ կահավորանքով: Առաջ
Ձաքարենց տանը չկար վոչ մի կահավորանք, իսկ ներկայումս
նա ունի ճաշակով կահավորած տուն:

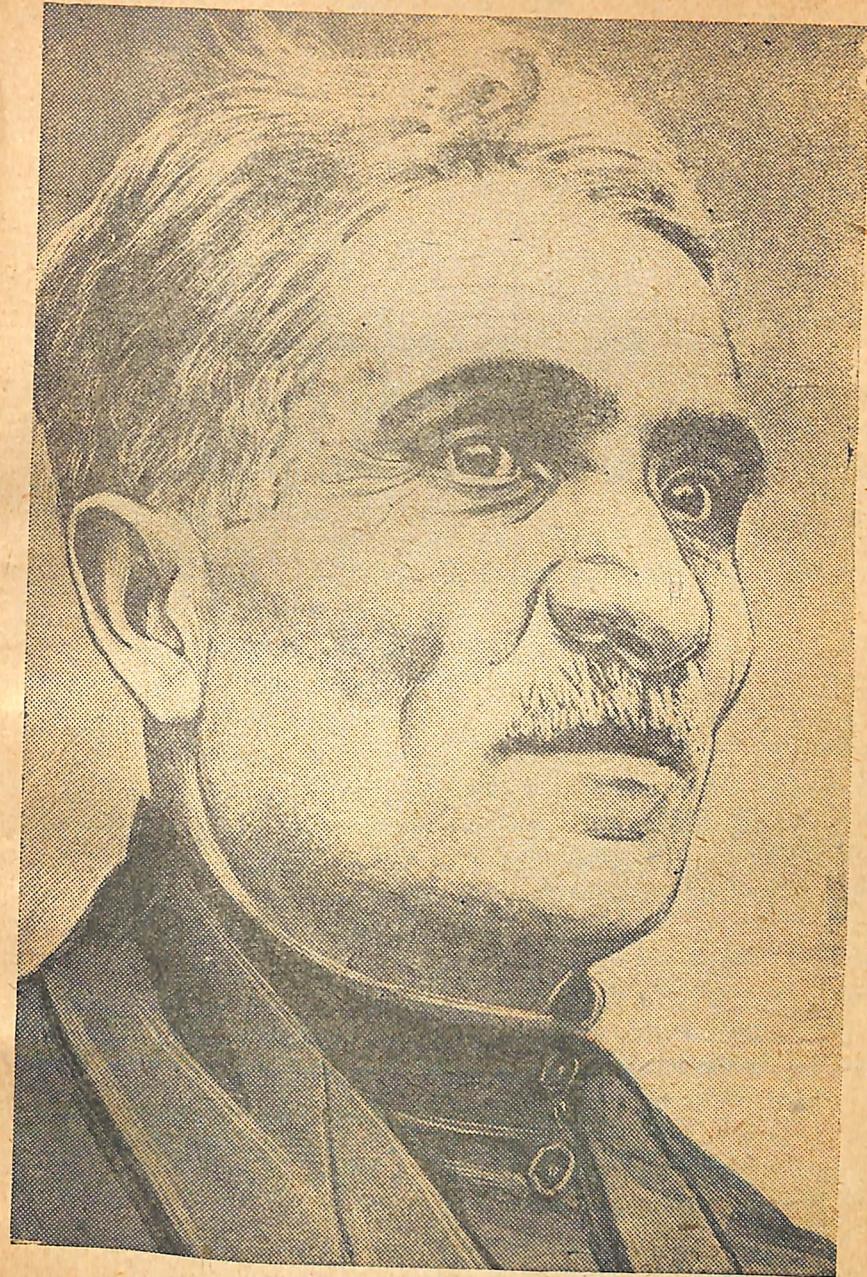
Ձաքարի գիտական մակարդակն ավելի բարձրացնելու համար
նրան ամրացված է ուսուցիչ Վոսկանյան Թեոդորը, վորը աշ-
խարհագրութեան, մաթեմատիկա և ուսաց լեզու յե դասավան-
դում Ձաքարին:

Հետաքրքրվում է Ձաքարն ուսումով և ուսուցչի տված առա-
ջադրանքները կատարում է ժամանակին ու բարեխիղճ, վորի
համար ստանում է «լավ» և «գերազանց» գնահատականներ:

— Յես սովորում եմ տրակտորն ավելի լավ և հմտորեն վա-
րելու և հետագայում աշխատանքի ել ավելի բարձր ցուցանիշ-
ներ տալու համար:

Կասկածից դուրս է, վոր կոմյերիտական շքանշանակիրը դեռ
շատ բերդեր կզրավի, ինչպես դա հատուկ է մեր յերկրի և միայն
մեր յերկրի յերիտասարդութեանը:

ՌԱՅՈՆԻ ԱՆՎԱՆԻ ՄԱՐԴԻԿ

Ռայոնի դաշտավարական բրիգադի հին և ականավոր բրիգադիր ընկեր
ԶՈՒՄ ԱՅԱՆ ՊԵՏՐՈՍԸ 12-րդ հնգամյակի կոլեկցիոն

ՍԱՐԳԻՍԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ԳՈՐԾԵՐԸ

Առաւելոյց վաղ Նիսիւթայում տիրում եր անսովոր իրարանցում: Դաշտավարական յերկրորդ բրիգադում, դեռ չլուսացած, բոլորը վոտքի վրա էյին: Գոմերում յուրաքանչյուր յեզապան ցույց եր տալիս իր շնորհքը և ուժը:

Յիզները մաքուր էյին ու իրարից համաչափ հեռու ուտում էյին առատ կերը: Գոմը մաքուր ավաժ եր, իսկ կեղան ամբողջովին դուրս թափած:

Ավագ յեզապանը նորից շարունակում եր իր ջանասեր աշխատանքը: Նա կարգադրում եր մյուս յեզապաններին, վոր կարգի բերեն և՛ գոմի բակը:

Այդ որը յերկրորդ բրիգադի բրիգադիր Հուգույան Սարգիսն ավելի լուրջ եր ու պահանջկոտ. ամեն անգամ, յերբ անցնում եր լծկանների գոմը, մանրամասն ստուգում եր յեզներին և ամբողջ գոմի մաքրությունը: Նա գիտեր, վոր իր բրիգադն այդ որը պետք ե առանձնահատուկ քննություն տա: Որվա այդ հրատապ խնդիրն անհանգստացրել եր Սարգսին, նա շրջում եր բրիգադի գոմում, բակում և կամ մոտենում եր վորեւ կոխող նիկի, խտությամբ ստուգում եր ամեն մի «մանրուք»: Անցնելով յեզների մոտից՝ Սարգիսը հանում եր իր սպիտակ թաշկինակը և նրանով մաքրում եր յեզների մեջքը. ու միայն այն ժամանակ, յերբ մաքուր թաշկինակը չեւ փոշոտում, նա իրեն զգում եր հանգիստ:

— Կեցցեք, տղերք, մաքուր ե... Մի անգամ ևս ստուգեք ձեր լծկանն ու ամբացված լծկանը, կարգի բերեք այն... Մեր խնդիրն ե առաջ լինել մեր մրցակցից: Ամոթ ե մեզ, յիթե մենք մեզ հետ մրցող Ջափրոսյանի բրիգադից առաջ չլինենք:

— Նրանց դեռ շատ բան կա մեզ հասնելու: Առաջնությունն այսուհետեւ մենք պետք ե գրավենք, — վճռական տոնով պատասխանեց հարվածային յեզապան՝ Ծատուրը:

* * *

Հունվարյան ցուրտ որ եր. գյուղի կենտրոնական մասում հավաքվել եր Վորոշիլովի անվան կոլխոզի ամբողջ յերկրորդ բրիգադը: Այդ որը բրիգադ էին յեկել բրիգադի բոլոր կոլխոզնիկները և հարևան բրիգադից շատերը: Ծածկատեղերից բրիգադի բազմ յայն դուրս բերված նաև գյուղատնտեսական (գարնանացանի) մեքենաները, վորոնց վերանորոգումը բրիգադում ավարտվել եր դեռ դեկտեմբերին, իսկ վորակի հարվածային տեսուչ Հակոբյան Թորոսը մի քանի անգամ եր ստուգել այն:

Յուրաքանչյուր շարքացանի, գութանի, փոցխիչի մոտ գտնվում եր նրան ամրացված կոլխոզնիկը. բրիգադի խոհարար՝ Խաչատրյան Աշխենը ևս՝ խոհանոցի կահկարասիները կարգի բերած՝ սպասում եր ստուգատեսին:

Բոլորի հայացքն ուղղված եր դեպի ճանապարհը, դեպի յերեք սահնակները, վորոնք հնգական մարդով մոտենում էին գյուղին: Բրիգադի Սարգսին թվում եր, վոր այդ որն ստուգատեսին պետք ե Ժասնակցեն միայն իր հետ մրցող Ջափրոսյանի բրիգադի պատգամավորները, բայց յերբ բրիգադին մոտեցան յերեք սահնակները, նա յեկվորների մեջ տեսավ բացի իր հետ մրցող բրիգադից, նաև ռայոնի առաջավոր հինգ բրիգադների պատգամավորներին:

Ստուգող հանձնաժողովին դիմավորեց կոլխոզի նախագահ՝ Խարապյոզյանը և բրիգադի Սարգիսը, Սարգիսն անձամբ մոտեցավ բրիգադի Ջափրոսյանին և յեղբայրաբար սեղմեց նրա ձեռքը: Յերկու մրցակիցների աչքերում նկատելի յեր և՛ փոխադարձ հարգանք, և՛ խանդ:

* * *

Դործն սկսվեց այն հարցից, թե հարվածային կոլխոզնիկների Համամիութենական յերկրորդ համագումարին պատգամավոր ուղարկելու իրավունքը ռայոնից ով պետք ե նվաճի:

— Ձեզ հայտնի յե, վոր փետրվարի 10-ին Մոսկվայում բացվելու յե հարվածային կոլխոզնիկների համագումարը, — հայտնեց կուսհրահանգչուհի ընկեր Պետրոսյանը, — համագումարին մեր ռայոնից ուղարկելու յենք մեկ բրիգադի պատգամավոր և այդ պատվավոր իրավունքը նվաճելու յե այն բրիգադը, վորն այսօր լավագույն ձևով պատրաստ ե գարնանացանին. իսկ թե ով ե այդ պատվավոր իրավունքը նվաճողը, դա դեռ հայտնի չե: Այժմ

ռայոնում սկսվել ե առաջավոր բրիգադների փոխադարձ ստուգատեսը... այսօր մեր հատուկ ստուգող հանձնաժողովը, «26 կոմիսարներ» կոլխոզի Ջափրոսյանի բրիգադի ներկայացուցիչներին մասնակցությամբ, վորոնց հետ դուք մրցում եք, պետք ե սկսի ստուգումը նաև ձեր կոլխոզում:

— Համաձայն ենք, — համարյա միասին բացականչեցին վորոշիլովցիները:

Սկսվեց ստուգումը: Վորոշիլովցիները վաղուց էին սպասում այդ ժամին: Բոլորը լարված հետևում էին հանձնաժողովի և մրցող բրիգադի ներկայացուցիչների ստուգմանը, «Ձլինի թե մի վորեե բան աչքաթող ե արված, և այդ անմիջապես նկատի մրցող բրիգադը»:

— Ձե, չե, պատվավոր իրավունք նվաճողը մենք ենք լինելու... այդ եր արտահայտվում վորոշիլովցիների հայացքներից, յերբ նրանք նայում էին միմյանց:

Ստուգող հանձնաժողովի անգամները մեկը մյուսի հետևից մտնում են անասունների գոմերը: Մրցակից բրիգադի Ջափրոսյանը շոշափում ե յեզների վզները, վոտները, բաց ե անում նրանց բերանը ու, հիանալով լծկանի խնամքով՝ մոտենում ե Սարգսին, կամաց խփում ե նրա ուսին և հայտնում ե մտերմաբար. — Կեցցես, Սարգիս, յեզները մաքուր են և լավ կապուրված:

Բացի բրիգադի Ջափրոսյանից, ստուգման մասնակցող ռայոնի մյուս առաջավոր հինգ բրիգադիներինց ամեն մեկն աշխատում եր մի վորեե թերություն գտնել բրիգադում: «Ի՞նչպես կարող ե պատահել, վոր Սարգսի բրիգադն իրենցից առաջավոր լինի», — մտածում էին նրանք: Բրիգադի Խրիկյանը (Անդրեևի անվան կոլխոզից), վոր առաջին անգամ եր լինում վորոշիլովցիների մոտ, չհավատալով Ջափրոսյանի գովասանական խոսքին, մոտեցավ յեզներին, խուզարկու աչքերով նայեց և շոշափեց նրանց առանձին-առանձին:

— Ի՞նչ ես փնտռում, բարեկամ, — հետաքրքրությամբ հարցրեց Սարգիսը Խրիկյանին:

— Նա կասկածում ե, վոր մեզ մոտ յեզները նույնպես քոսոտ են, ինչպես իր բրիգադում, — Խրիկյանի փոխարեն Սարգսի հարցին կատակով պատասխանեց բրիգադի թղթակից՝ Համադասը:

— Իսկ դու վորտեղից գիտես:

— Յես ձեր բրիգադում 10 որ առաջ եմ յեղել՝ թղթակցական տեղի ժամանակ, հիշում ես:

Բրիգադիր Խելիկյանն այլևս չխոսեց: Նա լռեց, իսկ գոմում հավաքվածների մեջ առաջացավ աշխուժ ծիծաղ:

* * *

Ստուգումը յեղների գոմերում ավարտվել էր, յերբ դրսում, շարքացանների մոտ, հանձնաժողովի անդամ՝ բրիգադիր Խաբաթյան Սարգիսը («Սոցբոց» կոլխոզից) սկսել էր զրույցը վորոշիլովցիների հետ: Շարքացանի վրա աշխատող կոլխոզնիկ Ղազարի հետ վեճ էր առաջացել այն մասին, թե նա քանի ցենտներ պետք է ցանի ամեն մի հեկտարի վրա: Ղազարն անվստահ հայտնում է, վոր մեկ հեկտարի համար յերկու և կես ցենտները բավական է, իսկ բրիգադիր Խաբաթյանը, նրան փորձելու համար, պնդում է, վոր յերեք ցենտներ պետք է ցանել ամեն մի հեկտարում:

Զրույցը գնալով ավելի յեր խորանում: Բրիգադիր Խաբաթյանը հետաքրքրվելով արտադրական պլանով, այս անգամ հարց է տալիս № 3 շարքացանի մոտ կանգնած կոլխոզնիկ՝ Հակոբյան Սրապիոնին — քանի՞ հեկտար է քո ողակի պլանը:

— Յերեսուն և հինգ:

— Իսկ վո՞րքան է ցանի որական նորման:

— Զորս և կես:

— Ուրեմն մոտ 9 որում պետք է ավարտե՞ք ձեր բրիգադի ցանքսը:

— Այո, բրիգադը պարտավորվել է ռայոնի համար նախատեսված 11 որվա դիմաց հասկայինների ցանքսն ավարտել 9 որում:

* * *

Որն արդեն մթնել էր, յերբ վորոշիլովցիների մոտ ավարտվեց գարնանացանի պատրաստականության ստուգումը: Ստուգող հանձնաժողովը հանրագումարի բերելով ստուգման ընդհանուր արդյունքները՝ գտավ, վոր Վորոշիլովի անվան կոլխոզից Հուդուլյան Սարգսի բրիգադը ռայոնում մյուս բոլոր բրիգադներից լավ է պատրաստվել գարնանացանին:

Վորոշիլովցիներն այդ յերկու անհամբեր պատում էին ստուգող հանձնաժողովի հեղինակավոր կարծիքին. նրանց հետաքրքրում էր, թե ով է պատվավոր իրավունք նվաճողը:

Յերեկոյան կուսերահանգչուհի ընկեր Պետրոսյանը կոլխոզնիկների առաջ հանրագումարի բերելով որվա աշխատանքները, կտրճ յեզրափակեց:

— Ռայոնի առաջավոր վեց բրիգադներում կազմակերպված նախահամագումարային ստուգատեսի ընդհանուր արդյունքները ցույց են տալիս, վոր հարվածային կոլխոզնիկների Համամիութենական համագումարի պատգամավոր ուղարկելու իրավունքը մեր—Մյասնիկյան—ռայոնից նվաճում է Վորոշիլովի անվան կոլխոզի Հուդուլյան Սարգսի բրիգադը:

Դահլիճը դրդաց բուռն ծափահարություններից, ուրախ և հպարտ բացականչություններից:

* * *

Այսորվա նման լավ հիշում եմ 1935 թվի փետրվարի 7-ը, յերբ բրիգադի Հուդոյան Սարգիսն ուրախ դիմքով ներս մտավ խմբագրութուն: Բարեկեցուն պես նա անմիջապես հայտնեց, վոր գնում է Մոսկվա, սոցիալիստական դաշտերի հարվածայինների համագումարին մասնակցելու:

Ռայոնի այդ ավագույն բրիգադիրը, վոր անցյալում յերկար տարիներ ճնշվել է կուլակների ձեռքի տակ, իր կաշվի վրա կրել է աղքատության դառնությունը, այսօր իրեն զգում է բոլորից յերջանիկ. չէ՞ վոր նա ապրում է կոլխոզային ունեվոր և կուլտուրական կյանքի աճող շրջանում:

— Յես ինձ հետ Մոսկվա յեմ տանում մեր կոլխոզնիկների թանկագին նամակն ընկեր Վորոշիլովին, — նամակը տալով ինձ ուրախ ասաց Սարգիսը:

«Թանկագին Կլիմենտի Վուռեթիով, — այդպես է սկսվում վորոշիլովցիների նամակը:

«Մեր կոլխոզը գտնվելով Ազով-Սեվծովյան յերկրամասի Մյասնիկյան ռայոնի Նիսվիթա գյուղում, կրում է Ձեր անունը, մեր հարազատ անհաղթ Կարմիր բանակի առաջնորդի անունը:

Պատահական չե, վոր մեր կոլխոզը Ձեր անունով է կոչվում: Մեզնից շատերը տեսել են ձեզ անձամբ ընկեր Բուդյոննու հետ՝ Կարմիր հեծելազորներին ղեկավարելիս, յերբ դուք գտնվում եյիք Նիսվիթա և Մեծ-Սալա գյուղերի միջև, յերբ դուք, վճռական մարտից հետո, հաղթանակով արշավեցիք Ռոստովի վրա:

Պայծարում մենք նվաճեցինք իրավունք հպարտությամբ կրելու Ձեր անունը և կոլխոզնիկների Համամիութենական համա-

գումարին ուղարկելու մեր լավագույն բրիգադիր Հո ղոյան Սաբ-
գսիճ, վորը Ձեզ անձամբ տեսել ե 1920 թվին:

Մեր ազգային հայկական ռայոնը, մեր գյուղը, մինչև կոլեկ-
տիվացումը, համարվում եր ամենահեռաձայնը և աղքատը: Թան-
կազին Կլիմենսի Վոբոսիով, կարիք կամ արդյոք ապացուցելու,
վոր ուսական ցարիզմի և կուլակային իշխանների ձեռքում չա-
րունակում եյինք ձնշվել, շահագործվել և ապրել կիսաքաղց ու
անկուլտուրական:

Նորհրդային իշխանութիւնը, բոլորիկյան կուսակցութիւնը,
Լենինի և Ստալինի ղեկավարութիւնը, վերկեցին մեզ ուսական
ցարիզմից, տվեցին մեզ հնարավորութիւն կենտրոնանալու կոլխո-
զում և մեզ համար ստեղծելու ունեւոր և լուսավոր կյանք:

Մինք վոչ միայն հասկացանք, այլև անձամբ զգացինք կոլեկ-
տիվ տնտեսութիւն կարեւորութիւնը:... Կոլեկտիվ տնտեսութիւն-
ների կազմակերպման սկզբնական շրջանում, ոգտվելով մեր թու-
լութիւնից, մի շարք կուլակներ ներս խցկվեցին կոլխոզ, վորտեղ
թագնված կազմակերպեցին իրենց կուլակային սարտաժը:

Կուլակային սարտաժի հետևանքով, 1932 թվի վերջին, մեր կոլ-
խոզում (վորտեղ կան 350 աշխատունակ կոլխոզնիկներ) ֆացին
միայն չորս գույք յեղներ: 1932 թվի ցանքսը կատարվեց 65 տոկո-
սով, հացահանձնումը միանգամայն չկատարվեց. և, յեթե չլինեք
քաղբաժինը, մենք չեյինք կարողանա վոչնչացնել սարտաժը:

Կլիմենսի Վոբոսիով, մենք այժմ ունենք 64 գլուխ յեզ, 9 ձի
և 5 ուղտ. այդ ամբողջ լծկանն ամբացված ե կոլխոզնիկներին:

Դուք գիտեք, վոր 1934 թվին մեզ մոտ յեղավ չորային տարի,
բայց մենք վերցրինք 2—3 անգամ ավելի բերք, քան սարտաժի
տարին, 1932 թվին: Հացահանձնումը և ՄՏ կայանի բնամթերքը
լրիվ հանձնեցինք սեպտեմբեր ամսին,— չորս ամիս առաջ, քան
33 թվին:

Քաղբաժնայինները, կուսակցութիւն կողմից մեզ ուղարկված
լավագույնները, գործով ողնեցին մեզ: Կազմակերպեցին սոցմրցում
մեր և մեր հարևան «26 կոմիսարներ» կոլխոզների միջև: Մրցադ-
ցութիւն մեջ մեր կոլխոզը զբաղեց առաջնութիւն և նվաճեց
երավունք՝ մեր կոլխոզից կոլխոզնիկների Համամիութենական
համագումարին պատգամավոր ուղարկելու:

Կլիմենսի Վոբոսիով, բոլորիկյան կոլխոզի և ունեւոր կյանքի
համար մղվող պայքարում մեր առաջ կա դեռ շատ աշխատանք
և շատ խնդիրներ: Այդ պայքարում մեր թշնամիները շատ անգամ

աշխատում են խանգարել մոզ: Բայց վոչ վոք չի կարող կանգ-
նեցնել մեր ունեւոր, կուլտուրական, սոցիալիստական կյանքի
առաջխաղացումները, վորովհետեւ մեզ ղեկավարում ե լենինյան
կուսակցութիւնը, նրա քաջարի, մեզ բոլորիս սիրելի, մեր հաբա-
զատ և առաջնորդ ընկեր Սալիկը:

Ցանկանում ենք Ձեզ, Կլիմենսի Վոբոսիով, առողջութիւն և
յերկար տարիների կյանք:

* * *

Փետրվարի 24-ին յերեկոյան հրավիրված եր «Վորոշիլով» կոլ-
խոզի ընդհանուր ժողով: Կոլխոզի կուլտուրայի տունը, դեռ չմթ-
նած, լցված եր կոլխոզնիկներով: Ժողովին հավաքվել եյին բոլորը:
Նրանք յեկել եյին լսելու իրենց կոլխոզի առաջավոր բրիգադի-
րին՝ հարվածային կոլխոզնիկների յերկրորդ համագումարի պատ-
գամավորին: Հավաքվածներից յուրաքանչյուրն անհամբեր սպա-
սում եր լսելու Սարգիսը, թե նա ինչ ե պատմելու համագումարի
և Մոսկվայի մասին:

— Մեր Սարգիսը վերադարձել ե Մոսկվայից, նա նկարվել ե
ընկեր Ստալինի հետ,—ասում եյին միմյանց կոլխոզնիկները:

— Ասում են Սարգիսը սեղմել ե ընկեր Վորոշիլովի ձեռքը և
հանձնել ե մեր նամակը:

Դուքսն արդեն մթնել եր, յերբ կոլխոզի նախագահ՝ Նաբա-
գյոզյանն ընդհատեց կոլխոզնիկների մտերմական ուրախ
խոսակցութիւնը:

— Ընկերներ, — ժողովը բացելով ասաց Նաբագյոզյանը, —
այսօրվա մեր ժողովում հարվածային կոլխոզնիկների Համամիութե-
նական յերկրորդ համագումարի արդյունքների մասին կգեկու-
ցի համագումարի մեր պատգամավոր՝ Հուդոյան Սարգիսը, թե նա
ինչ ե տեսել Մոսկվայում և թե ինչպես են Ստալինի հետ միա-
սին քննել և ընդունել գյուղատնտեսական արտելի որինակելի
կանոնադրութիւնը:

Կոլխոզնիկների բոլորն ու աղմկալից ծափահարութիւնների
տակ համալուծարի պատգամավոր Սարգիսը բարձրանում ե բեմ:

— Ընկերներ, վորտեղից սկսել, վորը պատմել, — վոգեվորված
սկսում ե իր խոսքը Սարգիսը: — Այս 15 օրվա մեջ այնքան եմ
տեսել, վոր յեթե պատմեմ, մի ամբողջ գիշեր այստեղ կմնաք:

— Պատմի՛ր հերթով բոլորը, — ձայնում են տեղից կոլխոզնիկ-
ները:

— Լավ, կսկսեմ հենց սկզբից: Յերբ յես գյուղից գնացի Ռոստով, այնտեղ արդեն հավաքվել էյին մեր յերկրամասից մեկնող համարյա բոլոր պատգամավորները: Փետրվարի 8-ի առավոտյան Ռոստովից մենք ուղեվորվեցինք դեպի Մոսկվա, իսկ ամսի 10 ին մենք արդեն գտնվում էյինք Մոսկվայում:

Համագումարին պատգամավորներ էյին յեկել յերկրի ամեն մի անկյունից, ամեն մի ազգությունից: Ու չնայած նրանք տարբերվում էյին միմյանցից իրենց հատուկ ազգային տարազով, բայց նրանք բոլորն ունեյին միասնական նպատակ: Այդ համագումարը հանդիսանում է բոլորիկների ազգային քաղաքականության փայլուն հաղթանակներից մեկը:

Առաջին որը մենք ավտոներով շրջեցինք ամբողջ Մոսկվայում, յեղանք հեղափոխական թանգարանում, տիսանք Լենինի դամբարանը:

Մենք յեղանք նաև նորակառույց Մետրոպոլիտենում: Մետրոն— դա մի նոր աշխարհ է մարմարե պատերով և գտնվում է գետնի տակ: Այստեղ կառուցված են 12 հատ յերկհարկանի կայարաններ: Յեվ միշտ մի կայարանից մյուսն են սլանում ելեկտրական մարդատար վագոնները:

Յես արդեն գտնվում էյի վագոնում, բայց չեյի հավատում, վոր դա իրականություն է:

Մենք նոր էյինք նստել վագոնում, յերբ դռները փակվեցին և նա շարժվեց տեղից... Ու այդպես Մոսկվայում գետնի տակով կարելի յե անցնել մոտ 12 կիլոմետր տարածություն:

Այդ հսկա շինարարությունը Մոսկվայի բանվորներն ավարտել են 11 ամսում:

Մետրոն մի չտեսնված հրաշալի շինարարություն է, վորով պարծենում է մեր յերկիրը:

Մոսկվայում կարելի յեր տեսնել ավելին, բայց մենք անհասկանալի սպասում էյինք համագումարի բացմանը:

Վերջապես մոտեցավ մեր ցանկալի ժամը. փետրվարի 11-ի յերեկոյան ժամի 6-ն էր, յերբ հողժողովում ընկեր Չերնովը բացեց համագումարը:

Դահլիճում տիրում էր իրարանցում... դեռ ինչ-վոր մեկը չկար. վոչ միայն յես, այլև բոլոր պատգամավորներս սրտատրոփ սպասում էյինք տեսնելու մեկին՝ աշխարհի մեծ մարդուն—Ստալինին: Շատ չանցավ, մի քանի րոպե, և նա յերևաց բեմի վրա: Այդ հանդիպման ժամը մեզ պատճառեց չտեսնված յերջանկություն և

ուրախություն: Ընկեր Ստալինը բեմի վրա նկատվելուն պես դահլիճում հավաքված 1500 պատգամավորները մեկ մարդու նման վոտքի կանգնեցին և սարքեցին յերկարատև ովացիա:

Մեր մի շարք պատգամավորները կարծում էյին, թե Ստալինը համագումարին չպետք է մասնակցի, չէ վոր նա շատ մեծ գործերով է զբաղված: Այդ ճիշտ է, բայց նա ժամանակ գտավ ու մասնակցեց մեր համագումարին: Համագումարը տեղեց 7 որ և այդ յոթ որն էլ ընկեր Ստալինն ամբողջ ժամանակ մասնակցում էր համագումարին: Նա ուշադրությամբ լսում էր բոլորի յելույթները: Կարևոր մասերը գրի յեր առնում, իսկ հաճախ ժպտում էր և հավանություն տալիս:

Համագումարի ընդմիջումներին ըհկեր Ստալինը նույնպես չէր հեռանում համագումարի դահլիճից, նա միշտ կոլխոզնիկների հետ էր: Այդ մեծ մարդն ամեն մի կոլխոզնիկի հետ խոսում էր շատ հանդիստ և համոզիչ տոնով:

Յես աշխարհում ինձ համարում եմ յերջանիկ մարդ, վոր կարողացա տեսնել մեր սիրելի առաջնորդին, ընկեր Ստալինին... Այո, յես ինձ յերջանիկ եմ համարում, քանի վոր յես վոչ միայն տեսա, այլ և նկարվեցի ընկեր Ստալինի հետ:

Ընկերներ, յես տեսա և ընկեր Վորոշիլովին. նկարվելուց հետո մոտեցա նրան, սեղսեցի ձեռքն ու հանձնեցի նրան ուղղած նամակը:

— Այժմ, ընկերներ, մի քանի խոսք գյուղատնտեսական արտելի կանոնադրության մասին,—մի փոքր ընդմիջումից հետո Սարգիսը շարունակեց իր զեկուցումը:— Թերթերում արդեն կարգացել էք և ձեզ հայտնի յե, վոր համագումարը հենց առաջին որը լսեց ընկեր Յակովլևի զեկուցումը գյուղատնտեսական արտելի որինակելի կանոնադրության մասին: Չեկուցումից հետո յերկրի ամեն մի հանրապետությունից, յերկրամասից, մարզից, ազգային ռայոններից պատգամավորները յելույթ ունեցան: Նրանցից ամեն մեկը համագումարին պատմեց իրենց ձեռք բերած խոշոր նվաճումների, ամենորյա աշխատանքների հարուստ փորձերի մասին:

Համագումարի առաջին նիստից մենք ստացել էյինք գյուղատնտեսական արտելի որինակելի կանոնադրության նախագիծը: Յես այդ նախագիծն ամբողջությամբ կարդացի յերեք անգամ: Ինչքան ավելի էյի կարդում, այնքան ինձ պարզ էր լինում այն մեծ ճանապարհը, վորն անցել ենք մենք, և այն ուղին, վորը պետք է անցնենք ազնիվ աշխատանքով:

Արտելի նոր կանոնադրութեան հիման վրա հողն ամրացվում է կոլխոզին և այն վերջնականապես պատկանում է մեզ: Զի թույլատրվում, վոր կոլխոզի հողաժառանգը արեւելք տրվի: Կոլխոզի ամրոջը հողաժառանգը պետք է մշակվի աշխատունակ կոլխոզնիկներին միջոցով: Հողը պետք է մշակենք այնպես, վոր հողից ստանանք հարուստ, առատ բերք:

Արտելի նոր կանոնադրութեան մեջ, ընկերներ, վճարականապես դրված է կոլխոզները բույսերիկյան, իսկ կոլխոզնիկներին ունեւոր դարձնելու խնդիրը: Մեզ անհրաժեշտ է այդ գործում ձեռք բերել նոր և ավելի մեծ նվաճումներ: Այսօր, ինչքան էլ մեծ լինի մեր նվաճումը, բայց շատ են և մեր անելիքները:

Առայժմ այսքան համազումարի և Մոսկվայի մասին, — վերջացնելով իր զեկուցումն, ասում է Սարգիսը, — իսկ մյուս անգամ գյուղատնտեսական արտելի որինակելի կանոնադրութեանը մշակելիս, կանոնադրութեան հետ կծանոթանանք ավելի մոտից:

* * *

Արտելի նոր կանոնադրութեան մշակման և ընդունման ուրը Վորոշիլովի անվան կոլխոզում նշանակված էր մարտի 14-ին: Այդ օրը, մինչև ժողովն սկսելը, կոլխոզնիկների մեջ մեծ աշխուժութեան էր առաջացել: Նրանք շատ տաք խոսում և իրենց կարծիքն էին հայտնում կանոնադրութեան մասին:

Վերջապես ժողովը բացվում է և սկսվում կանոնադրութեան ընթերցանութիւնը: Դահլիճում տիրում է լուրթիւն: Կոլխոզնիկների մոտ գտնվում է մեկական որինակ կանոնադրութեան: Յուրաքանչյուրը հետևում է ընթերցանութիւնը:

Կարդացվում է կանոնադրութեան սկզբից. — «Գյուղի աշխատավոր գյուղացիութեանը ստանիցայի, գյուղխորհրդի...

— Դա ավելորդ է — հանկարծ առաջին մասից լսվում է ձայն, — ավելի շուտ հարկավոր է գրել «Ազով-Սեծովյան յերկրամասի Մյասնիկյան ռայոնի Նիսվիթա գյուղի աշխատավոր գյուղացիութեանը միանում է ընկեր Վորոշիլովի անվան գյուղատնտեսական արտելի մեջ»:

— Դա ճիշտ չէ, — ընդհատում է մի ուրիշը, — կանոնադրութեան մեջ ասված է միանում են, այնինչ մենք դեռ չորս տարի առաջ ենք միացել:

Ուղղումն ընդունվում է:

Կանոնադրութեան կետերի ընթերցման հետ աճում է կոլխոզ.

նիկների ակտիվութիւնը, նրանք բոլորն էլ ցանկանում են իրենց հավանութիւնը տալ և հայտնել իրենց կարծիքը կանոնադրութեան մասին:

Ձայն է խնդրում Պետրոսյան Դեվորգը:

— Կանոնադրութեան առաջին կետում, — ասում է Դեվորգը, — միաժամանակ ասվում է սահմանել ձիու լավ խնամք: Ինչու չի կարելի գրել նաև յեզների լավ խնամքի մասին:

— Վոչ միայն յեզների, այլ և ուղտերի, չէ՞ վոր մեր կոլխոզում կան նաև ուղտեր, — ավելացնում է Դեվորգի հարեանը:

Սկսվում է կանոնադրութեան յերկրորդ հողի մասին յեղած կետի ընթերցանութիւնը:

Հողի մասին Պետրոսյան Կարապետը միանգամայն ճիշտ կերպով նկատում է, վոր կոլխոզում սահմաններն արդեն հերկված են և ամբողջ հողը ներկայացնում է կոլխոզի ընդհանուր զանգվածը, էլ ինչու գրել այդ հողերը միացնելու մասին. լավ չէ՞ր լինի գրել, վոր այդ հողերն արդեն միացված են:

Բաղդասարյան Լուկաշին հետաքրքրում է մի հարց. իրավունք ունի՞ արդյոք կոլխոզն իր հողամասից արենդով տալ ուրիշներին մշակման համար: Այդ հարցին բացասական պատասխան են տալիս հենց իրենք կոլխոզնիկները:

Մեծ աշխուժութիւն է առաջանում դահլիճում, յերբ կարդացվում է կանոնադրութեան յերկրորդ կետը — կոլխոզնիկներին անհատական պարտեզի հող տալու մասին: Բոլորը վողջունում են նախատեսութիւնը և այդ կետը խմբագրվում է այնպես, վորը հնարավորութիւն է տալիս յուրաքանչյուր կոլխոզնիկի ունենալ կես հեկտար պարտեզ:

Կանոնադրութեան առաջին յերկու կետերի մանրակրկիտ քննութիւնը մեծ յեռանդ առաջացրեց կոլխոզնիկների մեջ:

Այդ օրը ուշ ավարտվեց կանոնադրութեան մշակման աշխատանքը: Ժողովից հետո սկսեց նվազել կոլխոզի «որկեստրը», Նիսվիթայի գոռոնան:

* * *

Մարտի 15-ին յերեկոյան շարունակվում է կանոնադրութեան մշակումը: Ժողովը բացվում է ճիշտ ժամը 9-ին: Քննարկվում են կանոնադրութեան յերրորդ և հինգերորդ գլուխները:

Կանոնադրութեան 5-րդ գլխի քննարկումը յերկար ժամանակ է խլում: Խոսքը վերաբերում է կոլխոզնիկի անհատական տնտե-

առեթյան չափերին: Անդրանիկ Հարությունյանը հարցնում է՝ «Յես իրավունք չունե՞մ իմ հորթը մեծացնել, յեղ դարձնել և կոլխոզում աշխատանքի տալ, թող աշխոր վաստակի»:

Այդ հարցը կոլխոզնիկների միջ աշխուժ ծիծաղ է առաջացնում:

— Յերևի Անդրանիկն ուզում է յեզան վաստակած աշխորերով ապրել, վոր ինքը վոչինչ չանի,— փափսում են առաջին շարքում նստածները:

Բայց շուտով Անդրանիկն ինքը համոզվում է, վոր այդպես մտածել չի կարելի, վոր դա կոլխոզնիկի ուշադրությունը կթեքի կոլխոզային արտադրությունից:

Կանոնադրության չորսորդ և հինգերորդ գլուխներն արտելի և վարչության գործունեություն և անդամության մասին, ընդունվում են առանց փոփոխությունների: Բոլորը հավանություն են տալիս և համոզվում, վոր կոլխոզի ընդհանուր ժողովը, դա բարձրագույն որդանն է տվյալ կոլխոզի համար:

Կոլխոզնիկներին յերկար հետաքրքրում են կուլտուրական յիջողառույթները—կուլտուրական տուն, ելեկտրոֆիկացիա, բաղնիք, ծառատունկ—ահա յե ինչ են ուզում վորոշիլովցիները և այդ բոլորը նրանք արտահայտում են իրենց առաջարկությունների մեջ:

Մարտի 16-ին, յերրորդ օրը, վորոշիլովցիները շարունակում են յշակել և ընդունել ունևոր կյանքի Ստալինյան կանոնադրությունը:

Մ Ա Ն Ա Շ Ը

Փոքր ժամանակ Զինյան Մանաշը թեև մեծ ցանկություն ուներ սովորելու, թեև ձգտում էր դեպի դպրոց, բայց նրա թույլ չտվին և ասացին.

— Աժոթ ե, աղջիկը չի սովորում:

Իսկ հայրը պնդում էր.

— Մնա տանը և աշխատիր:

Յեվ նա մնաց տանն ու աշխատեց:

Տասնութ տարեկան էր Մանաշը, յերբ նա ամուսնացավ: Ամուսինը նույնպես հոր նման ասաց.

— Աշխատիր, վոր հաց ունենանք:

Բայց մի անգամ, յերբ արդեն Մանաշն ուներ մի տարեկան սևաչյա աղջիկ, վտեցավ իր ամուսնուն և ասաց.

— Գիտես, հիմա մեր գյուղում կազմակերպված են լիկկայաներ, ուզում եմ սովորել...

— Սովորելը քո բանը չի, յերեխայիդ նայիր,— պատասխանեց ամուսինը:

* * *

1930 թվին էր, համատարած կուլեկտիվացման ժամանակ, յերբ սկսվեցին կազմակերպվել բոլորեկկյան կոլխոզները: Մանաշը հաջիվհազ համոզեց ամուսնուն և նրանք ընտանիքով մտան կոլխոզ: Այն ժամանակ ամբողջ Թոփուին մի կոլխոզ էր: Մանաշը, դրդված ինչ վոր բանից, համոզված էր, վոր կոլխոզում անպայման հնարավորություն կստանա և՛ աշխատելու և՛ սովորելու:

Վերջապես յեկավ այն բոլորն, վորին Մանաշն սպասում էր անհամբեր: Դա 1932 թվին էր: Կոլխոզ յեկավ գյուղխորհրդի կուլտսեկցիայի նախագահը, հավաքեց բոլոր անգրագետ-կիսագրագետ կոլխոզնիկներին ու կոլխոզնիկուհիներին և ասաց.

— Ընկերներ, նոր կյանքի մարդիկ պետք է լինեն գրագետ... կազմակերպում ենք ձեր կոլխոզում լիկկայան:

Սովորելու համար ցուցակագրվողների մեջ ամենից առաջի Մանաշն էր: Թեև նրա ամուսինը դեմ չեղավ, բայց Մանաշը նրան առարկեց.

— Վոչ, ուզում եմ սովորել, ուզում եմ իմանալ, թե ինչ է և մեր լայնատարած աշխարհում...

* * *

Մանաշին զժբախտություն պատահեց. 1933 թվի ձմեռը մեռավ նրա ամուսինը: Սկզբում նա թեև տխրեց, բայց հետո մոռացավ իր տխրությունը, վերոփնտև նրա ամենամեծ խնդրը՝ կոլխոզը, որեցոր ծաղկում էր, աճում և ամրանում:

Մնացին չորս տարեկան աղջիկն ու ինքը: Աղջկան նա տարավ մանկահրապարակ, իսկ ինքն ամբողջովին նվիրվեց կոլխոզին: Ցերեկն աշխատում էր կոլխոզում, իսկ յերեկոյան հաճախում լիկկայան:

Լինում էյին գիշերներ, յերբ տանը նա մինչև ժամի մեկը նստում էր մեծահասակների այբուբենի վրա և դժգոհությամբ կարդում.

— «Լե-Լենինն ասել-ասել է՝ սովորել, սովորել և, նու՛ն նորից սովորել...»

Իսկ յերբ հետևյալ որը լիկկայանում նա լավ պատասխանեց դասը, լիկկայանի ղեկավարն ասաց.

— Կեցեա:

Բոլոր ընկերուհիները նայեցին նրան, հիշվեց նրա սիրտը և նա, ամաչկոտ հայացքով նայելով շուրջը, մտածեց. «մյուս անգամ ավելի լավ պետք է սովորեմ»:

* * *

Նա տեսնում էր, թե ինչպես իր աչքերի առաջ, ~~...~~ կոլխոզում, որեցոր փոխվում է կյանքը, փոխվում են մարդիկ, փոխվում են ինքը՝ Մանաշը: Աշխատում է նա այդ կոլխոզի Մակար Ճլավուխյանի առաջավոր բրիգադում: Բրիգադի ղեկ 1934 թվին տեսնում էր, թե ինչպես նա իր հարվածային աշխատանքով, նորմաների գերակատարումով բոլոր կոլխոզնիկների ու կոլխոզնիկուհիների մոջ աչքի յե ընկնում:

Մի անգամ 1935 թվի գարնանը դաշտակայանում, յեղբ Մանաշը պատրաստվում էր գնալ քաղհանի, Մակարը կանչեց նրան և ասաց.

— Վերոչել ենք քեզ նշանակել ողակավար, դեմ չե՞ս:

Մանաշը պատասխանի փոխարեն թեթևակի ժպտաց:

— Բացի դրանից, այսուհետև դու իմ ոգնականն ես:

Մանաշը մի քիչ զարմացած հայացքով նայեց Մակարին:

— Մի՞թե յես այդքան...

— Այո, դու աճում ես, — պատասխանեց կոմունիստ բրիգադիրն, ու նրանք բաժանվեցին:

Մանաշի ողակը բաղկացած է ութ կոլխոզնիկուհիներից: Թե 1934 և թե 1935 թվերի ընթացքում նրանք բոլորն էլ հարվածայնուհիներ են: Զլավուխյան Հովսիսիմեն, Անտոնյան Սափեթը, Նազարեթյան Փառանձեմը, Ոթառքարյան Վարդուհին և ուրիշներն առաջին բրիգադի և Մանաշի ողակի լավագույն հարվածայնուհիներն էյին: Բաղհանի ժամանակ նրանցից յուրաքանչյուրը քառորդ հեկտարի փոխարեն քաղհանում էր կես հեկտար, հունձի ժամանակ ամբողջ ողակը չորսի փոխարեն ձեռքով կապում և հավաքում էր վեց և ավելի հեկտար խուրձեր:

Ցերեկվա ժրջան աշխատանքից հետո Մանաշը հավաքում էր իր ողակի աղջիկներին և ասում.

— Իսկ հիմա ~~...~~ մի քիչ թերթ կարդանք:

* * *

Մանաշը գյուղխորհրդի անդամ է, և, վորպես խորհրդի պարտաճանաչ անդամ, նա կոլխոզում տանում է հասարակական աշխատանք: Հավաքում է կոլխոզնիկուհիներին և բացատրում նրանց զանազան քաղաքատնտեսական կամպանիաների մասին: Կոլխոզում նրան ճանաչում են բոլորը և մեծ հարգանք են ցույց տալիս: Իսկ կոլխոզի կուսակազմակերպիչ Խաչիկյանն ասում է.

— Նա մեր ամենալավ կոլխոզնիկուհիներից է:

Ցերբ այս տարվա ամառը ~~...~~ կոլխոզի բրիգադիր Մակար Ճլավուխյանին նշանակեցին Լարինի անվան կոլխոզի նախագահ, բրիգադը մնաց Մանաշի խնամքին: Մակայն Մանաշն իրեն չկորցրեց, հավաքեց կոլխոզնիկներին և ասաց.

— Մեր բրիգադը, ընկերներ, առաջավոր է, ընկեր Մակարի գնալուց հետո նույնպես պետք է լինի առաջավոր, չե՞ վոր բրիգադի լավ անունն հանդները մենք ենք:

Իսկ հիմա այդ բրիգադի բրիգադիր է նշանակված հարվածային կոլխոզնիկ Բոռմանուկյան Կարապետը: Հաճախ Մանաշը Կարապետի հետ խորհրդակցում է, վոր այդ բրիգադը նորից ու նորից լինի առաջավոր:

* * *

Մանաշը, վորպես կուսակցութեան համակրող, պարբերաբար հաճախում է քաղաքապետունքները և ուսումնասիրում քաղաքագիտութիւնը:

— Մի ժամանակ կարծում եյի, — ասում է նա, — վոր յես կմնամ առանց սովորելու, սակայն այսօր յես արդեն գրագետ եմ և ծանոթանում եմ նաև յերկրի քաղաքական կյանքին:

Այն բրիգադը, վորտեղ աշխատում է Մանաշը, ռայոնում ստացել է ամենաբարձր բերքը, վորը Մանաշի և նրանման հարվածայինների աշխատանքի արդյունքն է:

Ամբողջ ժամանակ Զինյան Մանաշը մի քանի անգամ պարգևատրվել է թե՛ կոլխոզի և թե՛ գյուղխորհրդի կողմից, վորպես բարձր բերքի նախաձեռնողներից մեկը:

Հոկտեմբերյան տոների նախորդակին նա կազմակերպեց իր ողակի աղջիկներին և գնաց կուլտուրական տեսք տալու առաջին բրիգադի դաշտակայանին: Պարգևատրված են նաև նրա ողակի անդամները կտորեղենով, փողով և այլն:

Մանաշն այսօր դարձել է ~~կուլտուրական~~ կոլխոզի պարծանքը: Յերբ այդ մասին խոսք է բացվում, նա ամաչկոտ ասում է.

— Վոչ, յես ուղղակի կասարում եմ իմ պարտքը բոլորի հանդեպ: Այսօր ունեմ 210 աշխոր, կաշխատեմ, վոր օրեցօր ավելացնեմ նրանց թիվը և դառնամ ունեվոր:

— Ապա դու կարող ես լինել բրիգադիր, — հարցնում են նրան:

— Ինչո՞ւ չե, յեթե կուսակցութիւնը հավատում է և վստահում է ինձ, յես կտանեմ նաև այդ աշխատանքը Ձե՛ վոր յես խորհրդային յերկրի զաւարդ եմ:

Իսկ նրա վեց տարեկան աղջիկը յերգելով մոտենում է մորն ու ասում.

— Մամա, այսօր նոր յերգ սովորեցինք, — և սկսում է յերգել:

Մայրը նայում է իր աղջկան, ժպտում և ապա, շոյելով նրա գլուխը, պատասխանում է.

— Կյանքը, սիրելիս, փոխվում է. փոխվում ենք նաև մենք: Յեթե կյանքում կա կոլխոզ, յեթե ունենք այնպիսի մեծ ղեկավար, ինչպիսին ընկեր Ստալինն է, մենք և՛ յերգ կսովորենք, և՛ ուրախ կապրենք, և՛ ունեվոր:

Զինյան ուղի, կոլխոզի դաշտավարական բրիգադի բրիգադիր ընկ. ԲՈՍԵՑԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԸ, վորը 1936 թվին բերքատուլութեան բարձրացման գործում ռայոնում գրավեց առաջնութիւնը, տալով մեկ հեկտարից 28 ցենտներ աշնանացորեն:

ՄՐՅՈՒԹՅՈՒՆ

Կոլխոզնիկուհի Սիրանուշը շատ հասարակ աղջիկ է, հազիվ տասնևութ տարեկան: Ամեն անգամ, յերբ նա իր ողակի հետ միասին աշխույժ քայլերով գնում է աշխատանքի, նրա ածխի նման սև-սև աչքերում փայլում է մի ինչ-վոր յերջանկություն, իսկ թուխ և կլոր դեմքի վրա թեթևակի խաղում է նրա փոքրիկ, բայց դուրեկան ժպիտը:

Քաղհանի դեռ առաջին որվանից Սիրանուշի ողակը մրցում եր հարեվան ողակի հետ: Մրցակից ողակի ողակավար Կարապետը նայում է Սիրանուշի աչքերին և հանաքով ասում.

— Թե իմ ողակը քոնից հետ մնա, Սիրանուշ, յես գետինը կմտնեմ:

— Գետինը մտնելու կարիք չկա, — պատասխանում է Սիրանուշը, — միևնույնն է, յես կհաղթեմ:

— Կտեսնենք:

Նրանք նայում են իրար և թեթևակի ժպտում: Նրանց ժպտո-նեբը հանդիպում են իրար և զարնան բացվող վարդերի պես փարթամանում:

Հետևյալ որը Սիրանուշն իր ողակի անուամների հետ միասին քաղհանի գործիքներն ուսերին դրած աշխուժ-աշխուժ շարժում-ներով, խոսելով գնում եր աշխատանքի:

— Գիտե՞ք, աղջիկներ, Կարապետն ուզում է հաղթել մեզ, նրա կարծիքով մենք պետք է հետ մնանք...

— Բայց մենք պետք է լարենք մեր ուժերը:

— Այո:

— Ծավալենք հարվածայնությունը:

— Յեվ այն ժամանակ կապացուցենք Կարապետին, թե ում ողակն է առաջավոր, ումը հետ մնացող:

— Իսկ յեթե հանկարծ հետ մնանք, — կասկածանքով հարցնում է Սոնան:

— Ինչհու...

— Չէ՞ վոր Կարապետի ողակն ուժեղ ե, նրանք բոլորն ել տղաներ են։

— Վոչինչ,— պատասխանում ե Սիրանուշը,— դա բոլորովին նշանակութիւն չունի... քաղհանի աշխատանքը ե՛ւ տղաները ե՛ւ աղջիկները կարող են իրար նման կատարել, այդտեղ ուժի բան չկա։

— Բայց, չէ՞ վոր...

— Վոչ մի բայց, միայն հարկավոր ե աշխատանքի ցանկութիւն, աշխատանքի յեռանդ։

Սիրանուշի ողակը հասնում ե արտերին։ Սիրանուշը բրիգադերի կողմից տրված որական նորման բաժանում ե ողակի ութ անդամների միջև ե նրանք սկսում են աշխատել։ Սիրանուշը զանազան խորհուրդներ ու ցուցմունքներ ե տալիս աղջիկներին, վոր բարձրացող հասկերի արանքում վոչ մի մոլախոտ չմնա։

Ողակի բոլոր անդամների մեջ բոցավառված ե սոցմրցման ե հարվածայնութեան հուրը։ Ողակի ամեն մի անդամ մրցում ե մեկ ուրիշի հետ, ամեն մեկը ձգտում ե իր աշխատանքը կատարել վորակով բարձր ե վորքան կարելի յե առաջ անցնել մյուսից ե հեռվից, շատ հեռվից կանչել։

— Սաթո, տես ո՛ւր հասա։

Յեւ կամ։

— Մարիամ, դու մինչև իրիկուն ել չարչարվես, իմ հետեիից չես հասնի։

— Կհասնեմ,— կպատասխանի Մանուշակը ե նորից Սաթոն, Մարիամը, Սոնան, Մանուշակը, բոլորը, բոլորը միասին կաշխատեն, վոր ամբողջ ողակն իր որական նորման կատարի, դերասկատարի ե այդ բոլորը լինի վորակավոր։

Սիրանուշը նայում ե հարևան արտերի քաղհանողներին։ Այնտեղ Կարապետի ողակն ե, թվով նրանք ել հավասար են Սիրանուշի ողակին։ Սիրանուշը նայում ե նրանց, նկատելով Կարապետի ինչ-վոր շարժումներն ու մտածում։

— Ուզում ե անցնի,— ու նորից շարունակում ե արմատահանել մոլախոտերը։

Սիրանուշը քաջալերում ե իր ողակի աղջիկներին։ Կարմրաթուշ կոխողներին ելները մեջքերը ծռած աշխատում են, ուրախ ուրախ քրքջալով խոսում աշխատանքի մասին ե կամ յերգում։

Մոլախոտը մաքրենք արտից,

վոր բերքը մեր հասուն լինի։

Սիրանուշն այս յերկտողի վրա բաց ե անում բերանը ե սպիտակ ատամները ցույց տալով, ավելացնում։

Կարապետը մեռնի դարդից,

թե պլանը չկատարի...

Աղջիկները բարձր ծիծաղում են։

Իսկ հարևան արտերում Կարապետի ողակն ամեն ջանք ե թափում, վոր իր խոսքի տերը լինի։

— Մենք տղաներ ենք,— ասում ե նա,— աղջիկներից ել հետ մնանք, ամոթ ե, ընկերներ, խայտառակ կլինենք։

Այսպես կոլխողային յերկու ողակները լայնտարած արտերի կանաչ սալանի վրա պայքարում են առաջնութեան համար։ Նրանց մեկ-մեկ մոտենում ե բրիգադեր Վարդանը ե խոսում ե ինչ-վոր թվերի ու նորմաների մասին ե ապա, ուշադրութեամբ զննելով ողակների կատարած աշխատանքի վորակը, հեռանում դեպի մյուս ողակները։

Յերեկվա հանգստի ե ճաշի ժամանակ Կարապետն ու Սիրանուշը նորից բռնկվում են վեճերով, կապված քաղհանի ե սոցմրցման հետ։ Նրանց ոգեւութեան են գալիս յերկու ողակների անդամները ե ճաշասեղանի մոտ կատարյալ շուկա յեն բաց անում։

— Բավական ե, Կարապետ,— նկատողութիւն ե անում կոմյերիտական Մարտիրոսը։— շատ մի խոսք, ավելի շատ գործ արեք, հաղթանակն աշխատանքի մեջ ե, աշխատանքը կապացուցի, թե ով ե առաջավորը։

Ճաշից հետո Կարապետը հավաքում ե իր ողակի անդամներին ե գնում հանգստանալու։ Իսկ Սիրանուշն իր ողակի աղջիկների հետ միասին անմիջապես գնում ե քաղհանի վայրը։

— Մինչև նրանք հանգստանան, մենք կվերջացնենք,— ասում ե Սիրանուշը։

— Վոչ թե հանգստանան, այլ քնեն— ուղղում ե Սոնան։

— Նրանք սովոր են քնելու... Թող քնեն, պլանները յերազներում կատարած կտեսնեն։

Բոլորը միանգամից հռհռացին։

Իսկ արեւ քաղհանողների վրա կարծես հալած մետաղ ե լցնում ե վառում նրանց մարմինը։ Ամենից շատ վառվում ե Սիրանուշը։ Նրա առանց այն ել թուխ դեմքը, բաց թեղիքը, կուրծքները ծծում են իրենց մեջ արեւի այրող ճառագայթները, վառում, ե Սիրանուշն այդ կազդուրիչ ջերմութիւնից աշխատանքի մի նոր յե-

— Գեառնը դու մտիւր,— բարկանում ե կարապետը և հեռանում, Բոլորը հոհում են նրա վրա:

— Տեսա՞ք, հաղթանակը Վենք տարանք,—ասում ե Սիրանուշն իր ողակի աղջիկներին և նրանց հետ միասին գնում ե հանգստանալու:

— Իսկ յես կարծում եյի, վոր նրանք...—կմկմաց Սոնան:

— Թող, թող,—կտրում ե Սոնայի խոսքը Սիրանուշը:—Աղջիկներ, իսկ հիմա գնանք մի քիչ թերթեր կարգանք:

— Գնանք:

Իսկ յերբ գիշերն անցավ ու նորից բացվեց առավոտը, յերբ Սիրանուշն իր ողակի հետ միասին գնում եր աշխատանքի, նկատեց, թե ինչպես Կարապետի ողակն արդեն աշխատանքի վայրումն ե:

— Յերեկվա՞ բացն եք ծածկում,—հարցրեց Սիրանուշը, անցնելով Կարապետի ողակի մոտով:

— Դո՛ւ բանը չի, գնա...

— Ժամանակ չունե՞ք խոսելու, հա՛:

— Չունենք,—կարճ պատասխանում ե Կարապետը և ուժ տալիս ինքն իրեն, վոր այսօր անպայման հաղթեն:

— Միևնույնն ե, չեք հաղթի

— Կտեսնենք, թե ո՛վ կնստի այս անգամ սավառնակի վրա:

— Կտեսնենք:

Սիրանուշի ողակը հեռացավ:

Յերբ նրանք սկսեցին աշխատել, արեւը դեռ նոր եր բարձրանում: Փչում ե հունիսյան զով քամին և զով անում քաղհանողներին:

Սիրանուշը նորից նայեց արտերի թափ կանաչներին, ծծեց դաշտային մաքուր ողը և թափ ու յեռանդ տալով քաղհանող աղջիկներին, մտածեց.

— Մենք չենք իջնի սավառնակից, բայց մեր կողքին սավառնակի վրա տեղ կտանք նաև Կարապետին և մյուս բոլոր ողակներին:

ՔԵ ԻՆՉ ՊԱՏՄԵՑ ՄՈՒՔԵԼ ՊԱՊԻՆ

Յես հաճախ ճանապարհորդություններ եմ կատարում մեր Մյասնիկյան ռալոնում, ծանոթանում եմ կոլխոզնիկների կենցաղի հետ, մի շարք ընտանիքներում զանազան ոգտակար խորհուրդներ եմ տալիս: Չնայած իմ յոթանասունյերկու տարեկան հասակին մեկ-մեկ հարվածային կոլխոզնիկների հարսանիքներում վեր եմ կենում և ջահել յերիտասարդի նման պարում, պատմում եմ ու յերգում:

Ես բերքը բարին ե,
Ծիրանը ծառին ե,
Կյանքում այս ունեվոր
Ապրելու տարին ե:

Նման դեպքերը շատ, շատ են ուրախացնում ինձ: Յես ինձ ուղղակի քսան տարեկան եմ զգում, մկաններիս մեջ ուժ եմ հավաքում և ամբողջ հենքդիսս ոգտագործում մեր նոր ու կուլտուրական կյանքի համար:

Անցյալ որ խելքիս փչեց և յես վեր կացա ու գնացի «Հեղալիք» կոլխոզը: Ինձ ընդհանրապես հետաքրքրում են կենցաղային հարցերը, կուլտուրան: Մտա կոլխոզի պրասենյակը:

1934 թվի աշունն եր:

Կոլխոզում, ինչպես և ամբողջ ռալոնում, անց էր կացվում կուլտուրական արշավ, ուրիշ խոսքով ասած՝ այնպիսի մի կարեվոր աշխատանք, վորի իրագործման համար յես վոչ միայն ուժս ու հենքդիսս, այլ նույնիսկ կյանքս կտամ:

Գրասենյակում հանդիպեցի կոլխոզի կուլտշտարի պետ Բառաշյանին: Հայտնեցի այցելությանս նպատակը:

— Խնդրեմ, խնդրեմ, — ասաց նա, — հիմա մեր կոլխոզի ամեն մի ընտանիքն էլ մեծ ուրախությամբ կընդունի Մուքել պապուն:

Յես բարձրացրի աջ ձեռքս և ցույց տվի մի տուն:

Ռալոնի լավագույն վորակի տեսուչ ընկեր ԹՈՓԱԼՅԱՆ ՄԻՔԱՅԵԼԸ

— Ա՛յ, այն տունը գնանք, — ասի:

— Մի ևս ուրիշն է:

Յեվ յես Բառաշյանի հետ միասին գնացի այդ տունը: Դա կոլտոգնիկ Մայկոդլույան Վարդանի տունն էր, վոր գտնվում է Ջենինավանի ծայրամասում, Նրա տունը փոքրիկ է և շատ գեղեցիկ, բլրի գլխին և նման է թռչելու նախապատրաստվող սպիտակ աղավնու:

Յերբ մտանք բակը, պատշգամբի մոտ մեզ հանդիպեցին Վարդանի յերեք աղջիկները՝ Աղնիվը, Գայանեն և Զարուհին: Նրանք մեզ բարեկեցին պիտներների ձեովով, ապա գննական հայացքով նայեցին մեզ, յերեվի իմանալու հավար, թե ովքեր ենք մենք և ինչու յենք յեկել:

Նրանց ժպտուն աչքերում յես իսկույն նկատեցի մեր նոր, ունեվոր կյանքի և սոցիալիստական դաստիարակության կնիքը: Նրանք հագնված էյին շատ մաքուր և ճաշակով:

— Հայրիկդ տանն է:

— Վոչ, — պատասխանեց յերեխաներից ամենամեծը՝ Աղնիվը, — գնացել է աշխատանքի:

— Իսկ մայրիկդ:

— Ահա նա, մայրիկս, — ասաց նա և ցույց տվեց ներսից մեր ձայնը լսող և այդ բոպեյին դուրս յինող թխադեմ, բայց բավականին դուրեկան և գեղեցիկ կնոջը:

— Ներս համեցեք, — ասաց կինը բարակ ձայնով:

Մենք մտանք ներս:

Առաջինը, վոր դրավեց իմ ուշադրությունը, դա յերեխաների ձեռքով պատրաստված ընտանեկան լենինյան անկյունն էր:

Տան սենյակները զարդարված էյին շատ գեղեցիկ: Ողջ մաքուր: Պատուհանների մեջ կային միջանի ծաղկամաններ հոտավետ ծաղիկներով:

Յես հետաքրքրվեցի այդ ընտանիքի կենցաղով: Ամենից առաջ հարցրի, թե ինչպե՞ս էյին ապրում առաջ:

— ... Եդ մասին, պապի ջան, ել մի ասի. այստեղ ամենաթափ-թրփված ապրողը մենք էյինք: Են ժամանակ վոր հստունը մտնեյիր, բոլորովին դատարկ էր: Վերջերս իմ ամուսինը, լսելով կուլաշտաբի ցուցմունքները, ասաց, վոր մի քիչ պետք է կուլտուրական դառնալ, և մենք այնուհետև յերեխաներիս հետ միասին սկսեցինք դառնալ կուլտուրական, չգիտեմ, վորքան ենք այսոր կուլտուրականացել, այդ դուք ասեք:

— Դու կոլխոզում չե՞ս աշխատում:

— Աշխատում եյի, բայց մի ամիս առաջ հիվանդացա, բժիշկն ինձ արգելեց ծանր աշխատանք կատարել:

— Աշխոր շատ ունես:

— Ամուսնուս հետ միասին ունենք 270 աշխոր, դեռ ինչքան ել պետք ե ունենանք, իսկ անցյալ տարի ես ժամանակն ունեյինք միայն 170 աշխոր:

— Կարգալ գիտե՞ս:

— Վահ, հսպիսի կյանքում ապրող մարդն ել կարգալ չիմանա: Այո, գիտենք, յես ու ամուսինս սովորում ենք մեծահասակներէ դպրոցում, յերեխաներից յերեքը նույնպես սովորում են. բացի դրանից, մենք ստանում ենք յերկու թերթ. մեր տունն ել մի տեսակ դպրոց ե:

Յերբ վարդանի կինը տաքացած պատմում եր իրենց ընտանիքի մասին, այդ րոպեյին մոտեցավ նրան փոքրիկ Գայանեն, յերեխայորին կպավ մօրը և հետո բաժանվելով մօրից, մոտեցավ ինձ:

— Դու լավ աղջիկ ես,— փաղաքշեցի փոքրիկ աղջկանը:

— Պապի ջան, իմ մաման ինձ նոր շորեր ե առել,— պատասխանեց նա իմ փաղաքշանքին:

— Միայն քեզ համար:

— Վոչ, Ազնիվի համար ել, Զարուհու համար ել...

— Իսկ յես,— ասաց Զարուհին,— պապայիս հետ պայմանավորվել եմ, վոր լավ սովորեմ, իսկ պապան՝ վոր շատ աշխորեր ունենա:

— Կեցցես,— ասացի յես և շոյեցի նրա զանգուր մազերը: Ապա նա վազելով գնաց Ազնիվի և Գայանեյի մոտ:

Վարդանի կինը՝ Աղավինին մեղ պատմեց իր յերեխաների մասին: Նրանք ամեն որ խելոք պարապում, դաս են սովորում լենինյան անկյունում: Ազնիվը հաճախ դասերից հետո դանազան գեղեցիկ գոլշնզգոլշն նկարներ ե անում, ուզում ե նկարչուհի դառնալ, Գայանեն ամբողջ օրը յերգում ե, իսկ Զարուհին պարում:

— Պատահում ե,— ասաց ամենավերջն Աղավինին,— վոր մարդ ու կին նստում ենք և յերեխաների «կոնցերտը» նայում:

Յերբ մենք դուրս եյինք գալիս տանից, Գայանեն վազեց, ընենց փեղիցս և ասաց.

— Պապի ջան, ասա մամային վոր ինձ համար նվագելու գործ էլք առնի:

Մերոնները մեծ հողատարությամբ են շրջապատված կոխաղանդներում: Ինչպիսիք. Միկոյանի անվան կոլխոզի վարակի տն. առջնիկը՝ Եզիկյան համբալձումը, իսկ լամաշյան թանուշը, Աթոյան Մարտիրոսը և Նասիբուլույանը են իրար հետ:

— Լավ, լավ, քո մաման քեզ համար ամեն ինչ կառնի,—
պատասխանեցի յես: Գայանեն մոտեցավ Ջարուհուն և նրա աղան-
ջին ինչ-վոր բան փոփսաց:

— Լավ, յես այն ժամանակ ել ավելի լավ կպարեմ,—պատաս-
խանեց Ջարուհին և նրանք թռչկոտելով հեռացան դեպի բակի
նորատունկ ծառերը, վորոնց միջև սարքավորված էին փոքրիկ-
փոքրիկ ծառուղիներ:

Բառաշյանի հետ միասին նորից գնացինք կոլխոզի գրասեն-
յակ: Այնտեղ նստած էին մի քանի կոլխոզնիկներ:

Կոլխոզնիկներից մեկը վեր կացավ նստած աթոռից և ինձ
հրավիրեց նստելու: Նա մոտ 35 տարեկան յերիտասարդ, ժրա-
ջան մի մարդ էր: Նրա աչքերում վառվում էր յերջանկության հուրը:

— Վարդան,—ասաց Բառաշյանն այդ մարդուն,—մենք քո
տանն էյինք, Մուքել, պապին ծանոթացավ կնոջը և յերեխա-
ներիդ հետ:

— Շատ շնորհակալ եմ:

Յերկու ժամ հետո դաշտային աշխատանքները վերջացան:
Կոլխոզնիկները դաշտերից խմբերով գլուղ էյին գալիս: Յերեկու-
յան կոլխոզի աղումբում կոլխոզնիկները մի փոքրիկ յերեկույթ
սարքեցին: Նվազում էյին աշակերտները, յեկել էյին կանայք,
աղջիկներ, ծերունիներ: Նվազում էյին, յերգում ու պարում:

Յես տեսնելով նրանց ուրախ տրամադրությունը, փոխեցի
միտքս, յերազներիս մեջ արյունը յեռաց, ուժս ու եներգիսս
չրկնապատկվեցին: Մոտեցա նվագողներին, ասի, վոր «լեզզինկա»
հնչեցնեն. Այդ յերեկո յես հեղալիքցիների մոտ պարեցի և յերգեցի:

Ես բերքը բարին ե,
Ծիրանը ծառին ե,
Կյանքում այս ունեվոր
Ապրելու տարին ե:

ՀԱՆԳՍՏԻ ԺԱՄԸ ԲՐԻԳԱԴՈՒՄ

Սաստիկ շոգ եր:

Ոգոստոսյան վառ արեվը կարծես հուր եր մաղում յերկրի վրա: Դաշտում տարածվել է Մեծ-Սալայի «Յերկրորդ հնգամյակ» կոլխոզի յերկրորդ բրիգադի դաշտակայանը:

Հանգստյան ժամ եր:

Կոլխոզնիկներն ու կոլխոզնիկուհիներն ուրախ ծիծաղով ու կատակով բերրի արտերից քայլում էին դեպի դաշտակայան, նրանցից մի քանիսը յերգում էին: Առանձնապես լսվում եր լավագույն հարվածախուհի Զորանյան Սաթենիկի ձայնը:

Նա յերգում եր.

Ուրախ յերգեր կան մեր սրտում,
Ամբանում ե կոլխոզը,
Ով յերգում ե և աշխատում,
Նա յե հիմա հերոսը:

Դաշտակայանում կային ժամանցի դանադան կուլտուրական միջոցներ, ստացվում են թերթեր, ժուրնալներ, կան ֆիզկուլտգործիքներ, ուղիռ...

Յեվ անս խոսում ե ուղիռն, յերգում ե ուղիռն, լնվագում ե ուղիռն...

Խոսում ե ուղիռն...

Կոլխոզնիկներն ու կոլխոզնիկուհիները լսում են մայրաքաղաք Մոսկվայից, լսում են Ռոստովից, լսում են աշխարհի տարբեր ծայրերից, լսում են մարդիկ և ուրախ բացականչում.

— Ո՛հ, ինչ լավ ե...

Ահա դաշտակայանի գլխավոր տան հովում նստել ե զառամյալ ծերունի կոլխոզնիկ Լուսեղեն Դեմիրյանն ու խոսում ինքն իրեն.

— Ի՞նչ էյինք մենք առաջ, վհվ էյինք, վաճի էյինք և վաճիս հասանք: Առաջ մենք ուղիռն ինչ եղածն ալ չխտեյինք, թերթալ

«Զ»-ը հնգամյակի կոլխոզի կուլտուրական կենտրոնի ընկ. ՄԱՐԳԱՐՑԱՆ ՄԱՐԻԱՄԸ

չեր կարտայինք... Առաջ ջուկ-ջուկ եղած կբանայինք մեզի համար, շատ շատերը խաթի խարիբ եյին, մեծ կարիք ունեյին և կարիքի մեջ ալ կմեռնեյին... Ժամանակը սալթը կերթար առչով և մեր կյանքը կենե չեր աղեկնար, ալայ յոռոխը քաղցածութիւն, տանջանք, դիժարութիւն...

Իսկ հիմա: Հիմա ամեն ինչ այլ է: Թեկուզ հենց ինքը, զառամյալ ու ալեհեր ծերունին, նա առաջ ի՞նչ եր: Նա ի՞նչ իմանար, թե ինչ բան է այրուբենը, գիրն ու գրիչը: Խորհրդային որերում նա թերթ է կարդում և ծանոթանում մեր յերկրում և վողջ աշխարհում կատարված անց ու դարձին:

Ահա մեկ ուրիշ տեղ, տան հովին նստել են հացահատիկ մաշող կոխողնիկուհիներ Դոմբայան Հոփսիմեն, Դոմբայան Մարթան և կոխողի կուսկազմակերպչուհի Մարգարյան Մարիամը: Նրանք ևս մյուսների հետ միասին կազմակերպված կերպով լըսում են ռադիո, լսում են, թե ինչպես մեր յերկրում նորանոր մարդիկ հասնում են համաշխարհային ռեկորդների, թե ինչպես ամբողջ աշխարհում աճում ու ամրանում է պրոլետարիատի ուժը...

Ծերունի Լուսեղենը նայում է կանանց և, լսելով ռադիոհաղորդադրությունը պարաշյուտիստականներ Շիշմարեվայի և Պյասեցկայայի նոր ռեկորդի մասին, նորից մտածում է.

— Վճի՛կ եյին իդա կինմարթիքը: Մենք, երմարթիքս նացա մեր ետեվեն հասնելու և մեզի խատար գործ անելու իրավունք չեր տայինք, առաջ մինք նացա կսխմայինք, համա ասոր ռադիոն ինչ կասե կինմարթոցը վրայով: Նաքայալ եղիլ է երկմարթոցը հետ բարբաբը երկինք ալ կելին, գետինին տակն ալ կըմուտնուն, ալայ տեղը կհաղթին: Ինչ հեռու երթալ, հանա մեր բրիգադի Մարթային ու Հոփսիմեյին առնունք, հանա նաքա յալ կոխողին մեջը երմարթոցմեն հիչ չմնալե կբանին:

Նստած մտածում է ծերունի Դեմիրյանը: Նա լսում է ռադիոն և ժպտում, այս անգամ արդեն բարձրաձայն ասում է կոխողնիկուհիներին:

— Ռադիոն խաթի հոշիս կուքա, բրիգադին մեջը ռադիո ունեցածներս խիստ աղեկ բան կերեվա:

— Պապի, ռադիոն նոմայ կսիրիս,— հարցնում է Մարթան:

— Հա, ռադիո կլսիմը, դիտիսքի ոյինավոր կըյաշանամ, գիտիսքի ունեցած ուժս տամարներուս մեջը խայնամիշ կլա, ադոր համար ալ շտե յես հիչ ձեզիմեն դեպետեմ մնալ չուզիմ:

Կոլխոզնիկները ծիծաղում են ծերունու խոսքերի վրա և հավանություն տալիս նրան: Իսկ Հռիփսիմեն ասում է.

— Պապի, շուտով մեր գեղին մեջը ալալին տունը ուղիտ պիտի ալալա:

— Եկեր լանը, առջի ուղիտ առնողը յես պիտիլաժ, խաթի հավես իմ ադ բանին, — պատասխանում է Լուսեղեն պապին ու գոհությամբ ժպտում:

Հանկարծ հնչում է զանգը:

— Հայտը յեղեք, կենի բանելու երթանք, — ասում է ծերունին և առաջինն ինքն և վեր կենում տեղից ու շտապում աշխատանքի:

Նրա հետ միասին բոլոր կոլխոզնիկներն ու կոլխոզնիկուհիները գնում են դեպի արտերը՝ շարունակելու դաշտային աշխատանքը:

Լուսեղեն պապին գնում է ու մտածում այն մասին, վոր պետք է շարունակել աշխատանքը, պետք է աշխատել, վոր ել ավելի հնչուն դառնան բրիգադի ուղիտ ընդունիչի ձայները, վոր ինքը և իր նման բազմաթիվ ծերունիներ նոր սերնդի հետ միասին ձեռք բերեն ունեվոր ու յերջանիկ կյանք:

Ռայոնի ստախանովական կոմբայնավար ընկեր ՅԱՎՐՈՒՅԱՆ ՀԱԿՈԲԸ, վորը 1936 թվի բերքահավաքին «Ստալինեց» կոմբայնով հավաքեց 882 հեկտար հասկայիններ և արևածաղիկ:

ԿՈՄԲԱՅՆԱՎԱՐ ՀԱԿՈՐԸ

Սեպտեմբերի առաջին որերն էին:

Մեքենա-տրակտորային կայանի ղերեկցիայի յերկհարկանի տան առաջ կանգնած էին յերկու հոգի: Մեկը մեքենա-տրակտորային կայանի ղերեկատոր Յեփրեմ Հովհաննեսյանն էր, մյուսը լավագույն ստախանավաճառ կոմբայնավոր Հակոբ Յավրույանը: Նրանք դեռ նոր էին՝ դուրս յեկել ղերեկատորի գրասենյակից, վորտեղ խոսում էին Հակոբի նոր ռեկորդի և հետագա անելիքների մասին: Դուրս գալով նրանք դեռ շարունակում էին այդ խոսակցությունը:

— Յեփրեմ Ավդեյիչ, — ասում էր Հակոբը ղերեկատորին, — յես վոչ մի դեպքում չպիտի հետ մնամ Բորինից:

— Շատ ուրախ եմ, — աշխատիր...

Ապա նա քայլերն ուղղեց դեպի ավտոմեքենան, վոր կանգնած էր քիչ հեռու: Նստեց ավտոմեքենան, մի անգամ ևս նայեց Հակոբին ու ասաց.

— Յես հավատացած եմ, վոր դու քո խոսքի տերն ես, ցանկանում եմ հաջողություն:

— Յես միշտ ել իմ խոսքի տերն եմ, — պատասխանեց Հակոբը:

Շոֆեր Թաշչյան Հակոբը հարցրեց:

— Ո՞ւր քչեմ:

— Սարաբաշյանի մոտ, — պատասխանեց ղերեկատորը:

Հասնելով իր կոմբայնին, Հակոբն ուրախ-ուրախ բարձրացավ նրա վրա և ասաց իր ոգնականին.

— Խաչատուր, աշխատիր այնպես անել, վոր մեքենան չկանգնի:

— Լավ, — պատասխանեց նրա ոգնական Խաչատուր Շիրինյանը:

— Հաղթանակի դադարները պարապուրդները չունենալն է, — շարունակեց դաշտային նավի կապիտան Հակոբը և հաճույքով նաեւ արեւածաղկի դաշտին։

Արեւածաղկի հասուն և փխրուն գլուխները մեկը մյուսի հետեւից թափվում էին կոնվեյերի վրա և կոնվեյերը նրանց մի անթափարթում հասցնում էր կալսիչին։ Հիանալով այդ հետաքրքիր տեսարանով, Հակոբը մեղմորեն ժպտաց և ակամայից ասաց.

— Հաղթանակը կլինի մերը...

Քիչ առաջ, յերբ Հակոբը գնացել էր մեքենա-տրակտորային կայան, «Մոլոտ» կոլխոզի մի կոլխոզնիկ խաչատուրին տվեց ռաշոնական թերթի այդ որվա համարը։ Խաչատուրը, դիմելով Հակոբին, հարցրեց.

— Դու կարդացել ես «Կոմունար» տես, մեր ագրեգատի անունն արդեն յերկրային պատվո տախտակին է գրված, — և ցույց տվեց Հակոբին ռաշոնական «Կոմունար» թերթը։

Հակոբը վերցրեց թերթն ու կարդաց.

«Մեր ռաշոնի լավագույն ստախանովական կոմբայնավարը կեր Յավրույան Հակոբը «Ստալինեց» կոմբայնով մինչև սեպտեմբերի մեկը հավաքել է 632 հեկտար հասկայիններ։ Ընկեր-Յավրույանը բարձրացել է Ազով-Սեվծովյան յերկրամասի բերքահավաքման վարպետների պատվավոր շարքը»։

— Ո՛հ, ինչ լավ է, — սրտի խորքից հրձվելով, ասաց Հակոբը և աջ ձեռքով ամուր խփեց խաչատուրի ուսին ու շարունակեց, — յես այդպես ել գիտես։

Խաչատուրը ժպտաց ու, խոսք չգտնելով Հակոբին պատասխան տալու, շարունակեց դեկավարել կոմբայնը։ Իսկ Հակոբն ուրախությամբ դիտում էր շրջապատող արեւածաղկի լայնատարած դաշտերը, վորտեղ արեւածաղկի հասուն գլուխները, սեպտեմբերյան մեղմ քամու տակ որորվելով, կալծես շնորհավորում էին ստախանովական Հակոբին, կարծես վողջունում էին առաջավոր կոմբայնավարի նոր հաղթանակը։

— Չե, սա քիչ է, սա դեռ չնչին հաղթանակ է, — ասաց Հակոբը փոխարինելով իր ոգնականին, — յես անպայման պիտի հասնեմ Ազով Սեվծովյան յերկրամասի առաջավար կոմբայնավար Կոստյա Բորինի ղեկորդին, — վողջվորվեց նա և, իր ամուր ձեռքերով դեկավարելով կոմբայնը, շարունակեց, — գիտես, Խաչատուր, թե ինչ մտադրություն ունեմ։

— Ի՞նչ, — հարցրեց Խաչատուրը, փոքրիկ թիակով խառնելով բունկերի մեջ հավաքվող արեւածաղկի լեցուն սերմերը։

— Վարպետի Բորինի տարած հաղթանակը յեկող տարի մերը լինի, մենք քեզ հետ միասին պարտական ենք ել ավելի սովորել։

— Համաձայն եմ, — պատասխանեց Խաչատուրը գոհունակությամբ։

— Դե ուրեմն տուր ձեռքդ և խոսք տուր, վոր մենք յերկուսով այս ձմեռ պետք է գերազանցորեն սովորենք ու յեկող տարի մեր յերկրամասում բռնենք ամենաառաջին տեղը։

— Տղամարդու պես կտանենք մենք այդ մեծ հաղթանակը, — նորից պատասխանեց Խաչատուրը։

Ու նրանք, Հակոբ Յավրույանն ու Խաչատուր Շիրինյանն աշխատանքի այդ ամենայեռուն ժամին յերգվեցին ել ավելի ծավալված թափով շարունակելու պայքարը բարձր բերքատվության ու չտեսնված ղեկորդների համար։

Խաչատուրն արագ-արագ քայլերով ներքեւ իջավ կոմբայնից՝ ստուգելու համար, արդյոք արեւածաղկի սերմերը չեն մնում արեւածաղկի կալսված գլուխների վրա։

Փնչում էր տրակտորը, առաջ տանելով Հակոբի կոմբայնն աշնան խոնավ հողի վրայով։ Որական մոտ քսան ժամ առանց կանգ առնելու առաջ էր շարժվում տրակտորը, կոմբայնը հավաքում էր կոլխոզային առատ բերքը և նրա բունկերը մեկը մյուսի հետեւից լցվում էր արեւածաղկի սերմերով, վորը դատարկում էին սայլերի մեջ, նորից առանց կանգ առնելու։

* * *

Մյասնիկյան ռաշոնի ականավոր կոմբայնավար Հակոբ Յավրույանը պարծանքով է հիշում իր հաղթանակի ուղին։

— Հին կյանքը, սովի, կիսամերկության, ստորացման և բաւրակության դառն որերն այլևս հետ չեն վերադառնալու, — ասում է Հակոբը, — կյանքը հիմա ուրախ է։ Աշխատելը, պայքարելն ու հաղթանակ տանելն այսօր հերոսության ու պատվի մեծ գործ է։

— Յես հիմա գոհ եմ կյանքից, — ասում է Հակոբը, — ապրում եմ լավ ու յերջանիկ, յես սիրում եմ աշխատանքը, մեր հաղթանակը մենք ձեռք ենք բերում մեր մեծ առաջնորդ Ստալինի անշեղ ղեկավարությամբ։

Յերեք տարի առաջ, 1933 թվին, Յավրույանը, վորպես լավագույն տրակտորային բրիգադիր, առաջին իր մեծ հաղթանակը

տանելով, արժանացավ քաղբաժնի Կարմիր գրքին: Դրանից յերկու տարի անց նա առաջ քաշվեց վորպես մեքենա-տրակտորային կայանի տնտեսավար: Սակայն այդ աշխատանքը նրան չբավարարեց. նա ձգտում էր դեպի արտադրութուն, նա սիրում էր անմիջապես աշխատել տրակտորի կամ կոմբայնի վրա:

— Ձե, չե, — ասում էր նա ամեն անգամ, — յես մեքենայից չեմ կարող բաժանվել, մեքենան իմ շունչն ու հոգին ե, յես նորից աշխատելու յեմ տրակտորի կամ կոմբայնի վրա:

Հունվարյան մի ցուրտ որ Հակոբ Յավրույանը բաց արավ մեքենա-տրակտորային կայանի դիրեկտորի գրասենյակի դուռն ու համարձակ քայլերով մտավ ներս:

— Կարելի՞ յե, — հարցրեց նա:

— Խնդրեմ, խնդրեմ, — պատասխանեց Յեփրեմ Հովհաննեսյանը ժպտալով:

— Մի խնդիր ունեմ, — ասաց Հակոբը, նստելով ազատ աթոռներից մեկի վրա, — յես ուզում եմ նորից աշխատել մեքենայի վրա:

— Ի՞նչ մեքենայի:

— Ուզում եմ լինել կոմբայնավար, յես սիրում եմ աշխատել անմիջապես արտադրության մեջ:

Դիրեկտորը մի րոպե մտածեց, ապա ինչ-վոր բան գրելով, պատասխանեց.

— Հավ, քեզ կուղարկենք կոմբայնավարների կուրսերը: Թե ուզում ես՝ հենց վաղվանից:

Հակոբի դեմքին փայլեց մի ուրախ ժպիտ:

— Ուրախությամբ կգնամ այդ կուրսերը, — ասաց նա, — և կավարտեմ գերազանց գնահատականներով:

Յեմ նա գուրս յեկավ գրասենյակից:

Իսկ մի քանի օր հետո նա արդեն գտնվում էր Տագանրոգի կոմբայնավարների կուրսերում, իր տված խոստման համաձայն հաջող ավարտեց այդ կուրսերը և պարգևերս վերադարձավ նորից ուսյոն:

Ահա Հակոբի համառոտ կենսագրությունը, վորը ցույց ե տալիս, թե ինչպես նախկին բաարակը և կիսագրագետը, բոլշեվիկյան կուսակցության դաստիարակությամբ, դառնում ե առաջավոր մարտիկ:

Յավրույանի ընտանիքը յերբեք այնպիսի կյանք չեւ տեսել, ինչպես այսօր: Այդ ընտանիքն այսօր վայելում ե ունեվոր ու յերջանիկ կյանք, նրանց սեղանից վոչ մի օր չի պակասում

սպիտակ հացը, պանիրը, կարագը, կաթը, յուղը, միսը և Վանազան մթերքներ:

Յերբ խոսք ե լինում նոր կյանքի մասին, Հակոբն ասում ե.

— Ինչպես ընկեր Ստալինն ե ասել, կյանքը մեր յերկրում ուրախ դարձավ: Հիմա յես իմ աշխատած փողերով վերանորոգելու յեմ իմ տունը, գնելու յեմ կահ կարասի: Յես ունեմ շատ գրքեր, կարգում եմ թերթեր, գնելու յեմ նաև Ոստրովսկու «Ինչպես եր կոմվում պողպատը» և Ֆուրմանովի «Չապայեվ» գրքերը: Մի խոսքով ապրելու յեմ ինժեների նման, — ավարտում ե իր խոսքը:

Այդպես ե ապրում հերոսը:

Կյանքից, աշխատանքից, Խորհրդային Միության կարգերից միշտ գոհ, միշտ ուրախ, և այդ կյանքի համար մարտնչող կուսակցական կոմբայնավար ստալանովական Յավրույան Հակոբը շարունակում ե իր պայքարը նորանոր հալթանակներ ձեռք բերելու համար:

ՄԵՐ ՍԿՍՆԱԿՆԵՐԸ

ՀԵՐՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Սիրով նվիրում եմ Մյասնիկյան
Մեքենատրակտորային կայանի
Լենինյան շխմաշակիր տրակտորիստ՝
Մարտիրոս Սարաբաշյանին:

I

Նրա սրտի խորքում վառված արև կա մի,
Բոցկլտում է նա հար՝ վորպես դեղին ջուրա,
Վողջունում է կյանքը վորպես բարեկամի,
Ու վարդեր են բացվում ջահել դեմքի վրա:

Նա քայլում է ուրախ, յերգն է ասում կյանքի,
Հուլունքների նման նրա խինդն է փայլում,
Նա հերոս է դարձել հզոր աշխատանքի,
Կուռ ու հաստատ դեպի կոմունիզմ է քայլում:

II

Ո՛ր, սիրելի ընկեր, Մարտին Սարաբաշյան,
Հերոս յեղար դու մեծ ու հաղթանակ տարար,
Ինքը, Յերկիրը մեր, վորպես բացված շուշան,
Շքանշան տվեց հաղթանակիդ համար:

Շքանշանն այդ դու բարձր ես պահում,
Վորպես առաջնորդի մեծ պարգևն անդին,
Վորի մեջ կա և՛ կյանք, և՛ գովասանք անհուն,
Ու փառքը կա անմահ, հզոր աշխատանքի:

Կյանքը պայքար է մեծ, մարդիկ՝ պայքարողներ,
Վոր յեռում են անդուլ կյանքի յերակներում,
Դու յեւ պայքարում ես, իմ սիրելի ընկեր,
Շարքում հերոսների դու յեւ անվերջ յեռում:

Քշիւր, քշիւր՝ կրկին քո տրակտորն առաջ
Ու տար քեզ հետ մեկտեղ անթիվ հերոսների,
Վոր դաշտերից անծիր մենք բերք առնենք առատ,
Թուչենք համատարած հերոսութիւնս արի:

1936 թ. հունիս, Չալթր

ՅԵՐԳ ԿՈՄԲԱՅՆԻ

Դեղնավուն արտերի ծովում,
Դաշտերի շոգենավ վորպես,
Կոմբայնը սարքել է հանդես:
Դեղնավուն արտերի ծովում,
Կոմբայնը հնչում է, լողում
Դաշտերի շոգենավ վորպես,
Դեղնավուն արտերի ծովում
Կոմբայնը սարքել է հանդես:

Կոլխոզի արտերում անծիր,
Դեմքերիս յերջանիկ ժպիտ.
Մենք բերք ենք հավաքում վճիտ:
Կոլխոզի արտերում անծիր:
Հրկիզող արևը կարմիր
Մեզ ուժ է ներշնչում փթիթ,
Կոլխոզի արտերում անծիր
Մենք բերք ենք հավաքում վճիտ:

Ձի կորչում է վոչ մի հատիկ
Կոլխոզի արտերի միջից,
Թշնամուն յերբեք չենք զիջի
Կոլխոզի է վոչ մի հատիկ:
Բանում են յերջանիկ մարդիկ,
Յերգում են ու բանում նորից,
Ձի կորչում է վոչ մի հատիկ
Կոլխոզի արտերի միջից:

Հատիկը վոսկի յե ու գանձ,
 Ժպիտն ե ունևոր կյանքի,
 Կոլխոզի դիրքերում անթիվ
 Հատիկը վոսկի յե ու գանձ:
 Բացել ենք դռներն անանց,
 Հոսում ե հեղեղը բերքի,
 Հատիկը վոսկի յե ու գանձ,
 Ժպիտն ե ունևոր կյանքի:

1936 թ. հունիս, Չալթր

ՏՐԻՈԼԵՏՆԵՐ ԿԱԼՍՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մեքենան բանում ե արագ,
 Կոլխոզի ցորենը կալսում,
 Ժպտացող բերքի պես հասուն
 Մեքենան բանում ե արագ:
 Հատիկի հեղեղը վաբար
 Կալսիչից պարկերն ե հոսում,
 Մեքենան բանում ե արագ,
 Կոլխոզի ցորենը կալսում:

Յեռանդուն դեմքերը խոսուն
 Փայլում են արեվի նման,
 Բանում են նոր կյանքի համար
 Յեռանդուն դեմքերը խոսուն:
 Խուրձերը թռչում են, հոսում,
 Վոր դեղին հատիկներ դառնան,
 Յեռանդուն դեմքերը խոսուն
 Փայլուն են արևի նման:

Կոմսոմոլ Սիրանեն ժպտուն
 Բանում ե, խոսում ու յերգում,
 Կոլխոզի գեղնավուն բերքում
 Փայլում ե Սիրանեն ժպտուն:
 Խուրձերի կապերը քանդում
 Յեռանդուն ձեռքերով յերկու,
 Կոմսոմոլ Սիրանեն ժպտուն
 Բանում ե, խոսում ու յերգում:

Ամեն մի խուրձի մեջ դեղին
Սիրանեն տեսնում ե պայքար,
Ժպտում ե արևը պայծառ
Ամեն մի խուրձի մեջ դեղին:
Հատիկներ կան վորքան անդին
Ունեվոր մեր կյանքի համար,
Ամեն մի խուրձի մեջ դեղին
Սիրանեն տեսնում ե պայքար:

Հերոսի պես կայտառ, հատու
Սիրանեն տեսնում ե մեկին,
Իր սիրած կոմսոմոլ տղին
Հերոսի պես կայտառ, հատու:
Բոլորը միասին արթուն
Կալում են խուրձերը դեղին,
Հերոսի պես կայտառ, հատու
Նոր կյանք են բերում նոր գյուղին:

ՅԵՐԿՈՒ ՅԵՐԳ ՅԵՐԿՈՒ ՄԱՐՈՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Նկարեցի մի աղջկա...»
Խ. ԴԱՇՏԵՆՑ

1.

Նա նկարեց այն աղջկան,
Սիրեց նրան, բայց նա գնաց,
Նրա համար Մարոն չկա,
Յեվ ինքը շատ տխուր մնաց:

Այն որերին կռիվ կար մի,
Կռվում եյին յերկու բանակ,
Հանկարծ արյան ծովում կարմիր
Այն աղջիկն ել ընկավ անահ...

Սուր գնդակը խոցեց նրան,
Յեվ նա կոչեց — ախ, յես մեռա...
...Հետո որեր, որեր անցան,
Մեր բանակը հաղթեց նրանց:

Յեվ նա նորից հիշում ե դեռ
Իր նկարած այն աղջկան,
Թղթի վրա գրում յերգեր
Ու նկարում նորից նրան...

2.

Ճանաչում եմ յես պայքարուն
Ուրիշ Մարո՝ ժիր ու կայտառ,
Նա ապրում ե մեր որերում
Յեվ աշխատում կյանքի համար:

Աշխատում ե նա կոխողում,
Սովորում ե, կարդում ե գիրք,
Հաղարների հետ ե խոսում
Հերոսի պես կայտառ ու ժիր:

Յերեկ նրան նկարեցի,
Իսկ նկարը տվի թերթին,
Տակին յերեք բառ գրեցի՝
«Մա Մարոն ե հարվածային»:

Այսօր թերթի ճերմակ եջից
Նա ժպտում ե վարդը դեմքին,
Յեւ հայացքում նրա վճիտ
Փայլուն ե վառ հուրը կյանքի:

3.

Յերկու աղջիկ, յերկու Մարո,
Մեկը մեռավ գոռ պայքարում,
Մյուսն ապրում ե նոր հույզերով
Կյանքի հասուն մեր որերում:

ԻՄ ՍԵՐԸ

Այն, վոր ամառվա արեւի շողից
Կոխողի արտերն են հասկերով լցվում՝
Ու վողջունելով ծագող արեւին
Ջեփյունների հետ ուրախ փափսում,
Այն, վոր կեսօրվա կիզիչ շողերից
Յեռանդի հուրն ե մարդկանց գրավում,
Ուշք չզարձնելով թափվող քրտնքին
Կոխողի արտում ուրախ աշխատում,
Յես այն եմ սիրում:

Այն, վոր խուրձկապի յերկաթե ճանկից
Պատրաստ խուրձերն են թռչելով թափվում՝
Ու գլուխ տալով հնձվող արտերին
Լեցուն հասկերը ծովի պես ծփում,
Այն, վոր տրակտորի ուրախ փնչոցից
Կոխողի յեռուն մարտիկն ե ժպտում,
Բարձրացնում կուրծքն ուրախությունից,
Բերրի հասկերն ե արտից հավաքում,
Յես այն եմ սիրում:

Այն, վոր կախիչի բերանում ագահ
Անթիվ, անհամար խուրձեր էն լեցնում
Կուշտ հատիկները հոսանքով վոսկե
Հեղուկի նման պարկերն են թափվում,
Այն վոր ամառվա կիզիչ որերին
Բրոնզապեմ մարդիկ անդուլ աշխատում,
Պետության պլանն են կատարում լրիվ
Հարվածայնության հուրը սրտերում,
Յես այն եմ սիրում:

Կ Ի Ն Ը

Յենսուրախ ես ու տոկուն,
 Թեեւ տարիք ես տառած,
 Չես խնայում ուժերդ,
 աշխատում ես նվիրված,
 Սոցիալիզմի մեր յերկրում
 դու դարձել ես քաջ մարտիկ,
 Ու կերտում ես կյանքը նոր,
 Խաթրամաշյան Գեղեցիկ:

Հետամնաց ու խավար
 մի կին էյիր անցյալում,
 Իսկ այսօր դու ծաղկում ես,
 նոր կյանքի մեծ պայքարում:
 Այն որերն անց կացան
 ու խորտակվեց կյանքը հին,
 Յեվ դու դարձար պայքարող
 ու կառուցող ազատ կին:

Յեվ ծնվում եմ ու կոփվում
 քեզ նմաններն անհամար,
 Գործով ձեռք եմ բերում նոր
 հերոսութուն ու պատիվ:
 Սոցիալիզմի այս յերկրում
 դու յեւ վորպես մի մարտիկ,
 Կառուցում ես կյանքը նոր,
 Խաթրամաշյան Գեղեցիկ:

ՀԱՐՎԱԾԱՅՆՈՒՅԻ ՎԱՐԴՈՒՇԸ,
 ԳՈՐԾԱԼՔՈՂ ՀԱՅԿԱՆՈՒՇԸ

Հարվածայնուհի Վարդուշը
 Ձգտում է դեպ ունեվոր կյանք,
 Չի խնայում վերջին ուժը,
 Գործադրում է ամեն ջանք,
 Վոր միշտ ու միշտ գործի պահին
 Հետ չմնա, առաջ անցնի,
 Մյուսներին հետ հարվածային
 Իր կոչումն արդարացնի:

Գործալքող Հայկանուշը
 Սուտ հիվանդ է միշտ ձեռնում,
 Այսօր գլուխն ու ականջը,
 Վաղն ատամներն է ցավում,
 Մյուս ուր կարագ ու մածունով
 Դեպի քաղաք է շտապում,
 Յեվ այդպիսով նրա վոսկի
 Ժամանակն է իզուր անցնում:

Յեվ յերբ յեկավ բերրի աշուն,
 Փչեց քամին շուրջը բուրբ,
 Հայկանուշը չունեւ մածուն՝
 Կաթ չէր տալիս կոմի որեցոր:
 Իսկ Վարդուշն ուրախ ժպտուն
 Յերեք հարյուր աշխոր ունի,
 Նա ձմեռվա ցուրտ որերին
 Յեվ կուշտ, և՛ տաք պիտի լինի:

Յերբ կոխողը ցորեն տվեց,
Աշխուրհերի դեմ փայ արավ,
Մեր վարդուշը մի կառք բերեց,
Մի սայլաբեռ ցորեն տարավ:
Հայկանուշի աշխուրհերի
Փայն ընկավ մի կոտ ու կես.
Տեսնո՞ր հիմա, Հայկանուշ ջան,
Թե աշխատես, դու յեւ կուտես:

ՅԵՐԳ ՔԱՂՀԱՆԻ ՀԵՐՈՍՈՒՅՈՒՆ

Мы,
Все сорные травы
вычистим,
Весь бурьян,
что зовется —
кулак.

А. Безыменский

Ֆացվում ե չքնաղ այգը մայիսյան
Մեր ծաղկող յերկրի դաշտերում համակ,
Ու կանաչում են արտերը գարնան,
Հնչում են յերգեր վորպես հաղթանակ:

Կոխողնիկները քաղհան են անում
Կանաչ արտերում մեր կոխողներին,
Վորպես պայքարի հզոր արձագանք.
Զիլ յերգն ե հնչում մեր հերոսներին:

Քաղհան են անում խմբերը կանանց,
Յեռում ե խինդն ամենի սրտում,
Իսկ քո ողակը ժիր ու փառապանծ
Միշտ առաջինն ե հաղթական մարտում:

Սեվուկ աչքերդ փայլում են զվարթ,
Ինչպես վառ գարնան արեվը պայծառ.
Դու քաղհանում ես, նայում ես հպարտ,
Հերոսուհու պես աշխուժ ու կայտառ:

Արտի պես գարնան կանաչ ես ու թարմ,
Յերակներում քո արյունն ե յեռում,
Պայքար ես մղում լավ բերքի համար,
Ժպտում ես դու կուշտ, արտերն ես մաքրում:

Կառուցող մեր մեծ բանակում հիմա,
Արտերի նման մեր կանաչադարձ,
Դարձել ես սիրվող, տոկուն ու անահ,
Հերոս ես դարձել յերկրում մեր ազատ:

Ամեն մի աղա և ամեն մի կին
Ուզում ե քեզ հետ կոփվել, պայքարել,
Տոն տալ ունեվոր մեր ուրախ կյանքին,
Ուժ տալ արտերին ու հաղթանակի:

Պայծառ դարուն ե... իսկ դու յերջանիկ
Աղջիկների հետ կոլխողի արուում,
Վորպես մի նվեր որերին գալիք,
Բերքի համար ես անահ պայքարում:

Ո՛հ, դու կոլխողի ժպտադեմ աղջիկ,
Մեր ծաղկող յերկրի արտերում համակ,
Դու յերգ ես ասում զիլ ու անուշիկ,
Հնչում ե յերգդ վորպես հաղթանակ:

1936 թ. Կարմիր թոփախ

ԼՈՒՍԻԿ

Ինձ հետ միասին, կողք-կողքի նստած,
Սիրուն մաղերդ խնամքով սանրած,
Հայացքդ վճիտ ջրերի նման
Տիրապետում ես բարձունքն ուսման:

Նորհրդային մեր ուրախ դպրոցում,
Յերջանիկ կյանքի պայծառ դարձնոցում,
Դու սովորում ես մեզ հետ միասին
Ու գրքեր կարդում նոր կյանքի մասին:

— Մենք ընդունակ ենք, — ասում ես դու ինձ,—
Պատուհներ քաղել գիտություններից,
Նրանք վորքան ել աճեն, մեծանան,
Մենք կսովորենք, հաղթող կդառնանք:

Յես հավանում եմ քո այդ խոսքերին,
Տիրապետում ենք գիտություններին,
Մենք սովորում ենք, նոր ուժ ենք առնում,
Ունեվոր կյանքի մարդիկ ենք դառնում:

Առաջ աղջկերք չեյին սովորում,
Տառապում էյին նրանք խավարում,
Առաջ կար ստոր ու դաժան մի կարգ,
Մուխ էյին Գուլամ առաջ մեր կանայք...

Իսկ հիմա, Լուսիկ, մեր վառ որերում
Մեր աղջիկներն ուրախ ու յեռուն
Տղաների հետ աշխուժ ու համառ
Պայքարում են միշտ նոր կյանքի համար:

Յեվ դու ել ահա, իմ ընկերուհի,
Վորպես ժպտադեմ պիտներուհի,
Ինձ հետ միասին ուրախ դպրոցում
Ժիր ու համարձակ առնում ես ուսում:

Ոգնում ես դու միշտ քո ընկերներին
Յեվ սովորում ես միշտ հարվածային,
Ասում ես — անվերջ ուսում ստանանք,
Լինինի ճամբով մենք տուֆ գնանք:

Մեծ Ստալինի ցույց տված ճամբով
Միշտ առաջ գնանք, ապրենք լավ կյանքով,
Վորքան ուրախ ենք, վորքան յեռանդուն,
Ալ վարդի նման միշտ թարմ ու խնդուն:

Ո՛ր, ընկեր Լուսիկ, ուրախ դու աղջիկ,
Արագ աճում ես կյանքում յերջանիկ,
Դու սովորում ես ինձ հետ միասին
Գրքեր ենք կարդում նոր կյանքի մասին:

1936 թ. 2ալթր

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Դու շուտ արի, Հոկտեմբեր,
Մեր խանդավառ տոնը բեր,
Ազատության տոնը մեր
Ինչ սիրուն ես, Հոկտեմբեր,

Սպասում ենք անհամբեր
Մենք մեծ տոնին կենսաբեր,
Վոր վոնց հեղեղ մեր սրտում
Վարարում ե ու հորդում:

Լավ ենք ապրում մենք հիմա
Կյանքում այս վառ ու հմա,
Աշխատավոր մարդը մեր
Գործ ե անում, աճում վեր:

Մեր հայրերը քեզ համար
Պայքարել են անդադար,
Ու պայքարի դիրքերում
Թափել կարմիր վառ արյուն...

Դասակարգը մեր ուժեղ,
Պայքարելով միշտ անշեղ,
Հաղթանակեց յերկրում մեր
Ու հաստատեց Հոկտեմբեր:

Ունենք մենք մեծ առաջնորդ՝
Ստալինը կրակոտ,
Նա մեր հայրն է հանճարեղ
Նա մեզ հետ ե ամեն տեղ:

1936 թ. 2ալթր

ԳԱՐՆԱՆ ԳԻՇԵՐԸ

Վորքան սիրուն ե գարնան գիշերը,
 Լուսինը կաթ ե հորդում լուսաշող,
 Գիշերը փռած կապույտ փեշերը,
 Հողն ե համբուրում ինչպես մարդ շնչող...

Գարնան գիշեր ե... դուրս յերա մենակ,
 Յերկինքը բաց եր, աստղերը փայլուն,
 Վորպես պայքարի սի մեծ հաղթանակ
 Մի յերգ լսեցի զոհ ու վարարուն:

— Դու առաջ գնա, տրակտոր իմ ուժեղ,
 Վարիւ սե հողը, խոպանը հերկիւ,
 Մենք գրոհում ենք հաւատառ ու անշեղ,
 Մենք միշտ ուրախ ենք յերկրում մեր կարմիր:

Այդ հերոսներն են մեր կոլխոզների,
 Վոր յերգում են մեր կյանքը յերջանիկ,
 Յերգն ե դա անահ տրակտորիստների,
 Վոր հողն են հերկում յերկրում անվանի:

Տրակտոր ու մարդիկ կոլխոզի դաշտում
 Գարնան աստղազարդ պայծառ գիշերին,
 Յերգ եյին ասում, վար ու ցան անում,
 Աշխատում եյին թունդ հարվածային:

Ու լսեցի յես կոլխոզի դաշտում
 Կենսուրախ մարդկանց յերգը գիշերվան
 Կոլխոզնիկը մեր ուրախ ե յերգում,
 Վորքան սիրուն ե գիշերը գարնան:

ՅԵՐԳ ԳԱՐՆԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գաբուն ե, ջան, կրկին գարուն,
 Մեր կոլխոզում սովետական,
 Գարնանային թափով յեռուն
 Մեծանում ենք բարդու նման:

Մեծանում ենք, հասակ առնում,
 Դնում գործի, աշխատանքի,
 Մկանների ուժով հանուր
 Խինդը կերտում մեր նոր կյանքի:

Լանատարած մեր դաշտերում
 Աշխատում են մեքենաներ,
 Նրանք հողին թափ են բերում
 Մի կենսավառ ու աների:

Ղեկավարն ե առաջնորդում
 Մեր աշխարհում հատու, անշեղ,
 Ու պայքարի նման հորդուն
 Մենք աճում ենք, դառնում ուժեղ:

Մասսաների թափով արի
 Մենք քայլում ենք դեպի գարուն,
 Հերոսության ու պայքարի
 Այս նորակերտ մեր աշխարհում:

ՇՈՖԵՐ ԳԵՎՈՐԳ ՎԱՐԴԵՎԱՆՅԱՆԻՆ

Շոֆեր ես դու հմուտ, դիտուն,
Աչքերդ միշտ հառած հեռուն,
Ղեկը ձեռքիդ ամուր բռնած.
Քո ավտոն ես քշում առաջ:

Դու կրում ես կոլխոզների
Վոսկեսառիկ բերքը բերրի,
Սլանում ես ճամբաներով
Լաֆնատարած մեր դաշտերով:

Ճամբաներով սահուն ու հարթ,
Քո յեռանդով յերիտասարդ
Դու կոլխոզի բերքն ես կրում
Ամբարները մեր վարարուն:

Շոֆեր ես դու հմուտ, դիտուն,
Աչքերդ միշտ հառած հեռուն,
Ղեկը ձեռքիդ ամուր բռնած.
Սլանում ես դեպի առաջ:

1936 թ. Նիսիիթա

ԽԻՆԴ ՊԻՈՆԵՐԱԿԱՆ

Յես պիոներ եմ ուրախ, զվարթ,
Դպրոց գնում, սովորում եմ,
Ժպտաղես եմ վորպես մի վարդ,
Կյանքի ուժ կա ձեռքերում իմ:

Ծնողներս կոլխոզնիկ են,
Հարվածային, գործով արթուն,
Մենք ունեվոր ընտանիք ենք
Խորհրդային մեր աշխարհքում:

Ընտանիքում, թե դպրոցում,
Աշխատանքի յեռուն ժամին,
Մի նոր կյանք եմ յես կառուցում
Ծնողներին հետ միասին:

Անգրագետ եր իմ մայրիկը,
Չեր իմանում գրել, կարդալ
Իսկ այսօր մեր ընտանիքը
Ստանում է թերթ ու ժուրնալ:

Մայրիկս թարմ թերթ է կարդում,
Իսկ հայրիկս գրում նամակ,
Վոր աճում է հիմա արթուն
Դրագետների մի նոր բանակ:

Մենք գնում ենք թատրոն, կինո,
կամ կոլխոզի ընթերցարան,
կառուցում ենք աշխարհ մի նոր,
Ունեվոր ու կուլտուրա՛լան:

Ու նորից յես ուրախ, զվարթ,
Դպրոց գնում, սովորում եմ,
Ժպտաղեմ եմ վորպես մի վարդ,
Յեվ նոր ուժ կա ձեռքերում իմ:

Սուլթան Սալա

ՏԻՐԱՑՈՒՅԱՆ ՎԱՐՍԵՆԻԿ

Առավոտվա վաղ ժամին, արեւ վառ լույսի տակ,
Դու կանգնել ես ծիծաղուն մարգերի մոտ վոնց պահակ,
Ու յերգում ես մի զիլ յերգ, յերգիդ ձայնը գեղեցիկ
Փռվում ե թարմ ոդի մեջ, Տիրացույան Վարսենիկ:

Բաղուկներդ դու պարզած՝ աշխատում ես մարգերում,
Վառ ժպիտդ վորպես վարդ, վոր բացվում ե ու բուրում,
Քաղհանում ես անընդհատ, հաղթանակում վոնց մարտիկ,
Չես ել հոգնում դու յերբեք, Տիրացույան Վարսենիկ:

Վորքան յեռանդ կա քո մեջ աշխատելիս հանդերում,
Վորքան ուրախ հնչյուն կա եդ քո յերգած յերգերում,
Բարձրանում ե քո գործը յեռանդովդ գեղեցիկ,
Հարվածային աշխատող, Տիրացույան Վարսենիկ:

Դու մարտիկ ես կոլխոզի ու նոր կյանքի ունեվոր,
Պայքարում ես ու ձգտում գեպ աշխատանք ամեն ուր,
Յերկու հարյուր քսան ութ աշխոր ունես բերքով լիք,
Յեվ աշխատում դեռ ելի, Տիրացույան Վարսենիկ:

Դո ունեվոր կյանքը ճոխ, բերքով լեցուն, փառավոր
Մոտենում ե ժամ առ ժամ հաղթանակով մի հզոր,
Իսկ դու լցված խնդով՝ յամբ, մաքուր ու պարզ, վոնց հատիկ,
Կյանքի յերգն ես ասում նոր, Տիրացույան Վարսենիկ:

ՄԵՐ ԴԱՇՏԵՐՈՒՄ

Այսոր ինչքան հորդ աշխատանք,
Քրտինք և ուժ, ճիգ ու լարում,
Աշխատանքի ինչքան յեռանդ,
Ինչքան խինդ կա մեր դաշտերում:

Այսոր ինչքան հաղթ կոմբայններ
Մեր դաշտերը յեկան մարտի,
Վորպես տանկեր կուռ մարտերի,
Վորպես նշան հաղթանակի:

Այսոր ինչքան հոծ մասսաներ,
Կազմ ու պատրաստ յեկան հունձի,
Սրտով արի ու աներեր,
Դիրքերն անցան բերքհավաքի:

Այսոր ինչքան խնդուն սրտեր,
Ճոխ հասկերի բերքով արբած,
Կարկաչում են զվարթ յերգեր,
Մեր դաշտերում համատարած:

Այսոր ինչքան հորդ աշխատանք,
Քրտինք և ուժ, ճիգ ու լարում,
Վորտեղ մարդն է կոփում նոր կյանք,
Կոխողական լայն դաշտերում:

ՀԱՐՎԱԾԱՅՆՈՒՇՈՒՆ

Յերբ առավոտյան արևն է ծագում
Յեվ վոսկե հուրը նետում դաշտերին,
Յերբ սիրով անուշ յերգերով բազում
Շուրջ պար է բռնում թովն արտերի,
Դու այն ժամանակ աշխուժ յեռանդով
Կարմիր լաչակը կապած քո գլխին,
Դեմքդ բաց արած ու նոր յերգերով
Գնում ես հանուր դու աշխատանքի:

Շողում է դեմքիդ արշալույսը վառ,
Յեվ դու յերգում ես յերգը նոր կյանքի,
Հարվածայնության թափով կենսավառ
Հյուսում ես գովքը քո աշխատանքի,
Նոր կյանքի մասին, կենցաղի, թափի,
Նշում քո անցած պայքարի ուղին,
Արտերի զավակ, ժրջան ու ժիր
Իմ ջանն ու ջանել հարվածայնուհի:

Մրցման ես կանչել դու ընկերոջդ,
Վոր աշխատանքիդ վրդակ հաճի,
Վոր բարձր բերքի ստալինյան կոչը
Ուղենիշ դառնա գործում վառ ու ջինջ,
Յեվ ամեն մի քո շարժումը տոկուն
Ունեվոր կյանք է բերում նոր գյուղին,
Սոցիալիստական արտերի մարտիկ,
Իմ ջանն ու ջանել հարվածայնուհի:

ԻՄ ՅԵՐԳԸ

Քնար իմ, յերգիր կոլխոզները մեր,
Ու հերոս սարգկանց մեր կոլխոզներին,
Չե՞ վոր մեր յերկրում կան շատ հերոսներ,
Դու յերգն ասա մեր հերոսներին:

Դու հաղթանակը յերգիր մեր տարած
Յե՛վ առաջնորդին անահ ու տոկուն,
Յերկիրը լսի թող համատարած
Այն վառ յերգերը, վոր կա իմ հոգում:

Մեր ստալինյան այս հզոր դարում
Յե՛վ կոլխոզներում մեր բոլշևիկյան,
Վորպես կենսաբեր մի ուրախ գարուն
Կյանք կա ունեվոր ու գովք հաղթական:
Կուսակցությունը մեր ամեն մի ժամ
Մեզ ուժ է տալիս, տանում է առաջ,
Մեծ Ստալինը, վորպես բարեկամ,
Ղեկավարում է գործերը մեր քաջ:

Ստախանովական ուժեր կան անթիվ
Մեր կոլխոզներում ու քաղաքներում,
Աշխատանքը մեր դարձել է պատիվ
Յե՛վ հերոսության գործ է մի յեռուն:
Յես ել, վորպես մի ուրախ կոլխոզնիկ,
Վորպես մասնակից մեր մեծ պայքարին,
Յերկրի մարդկանց հետ կազմած ընտանիք,
Յե՛վ աշխատում եմ, ե՛՛ յերգում արի:

Վատ էյի ապրում ցարիզմի ոլո՛վ,
Մեզ ճնշում էյին, պատժում, հալածում,
Յե՛վ աշխատեցնում շատերին զոռով,
Բանտարկում էյին ու անվերջ ծեծում...
Բայց հինը մեռավ, ու նորը ծնվեց,
Մեր դասակարգը հաղթեց թշնամուն,
Չքավոր մարդկանց ուրախ կյանք տվեց
Ու զենք տվեց նոր՝ լենինյան ուսմունք:

Հիմա ապրում ենք ուրախ, յերջանիկ
Յե՛վ սովորում ենք անվերջ, անդադար,
Ուրախ է հիմա ամեն ընտանիք
Գյուղերում մեր նոր դաշտերում դալար:
Մարդիկ ենք դարձել մենք կուլտուրական,
Առաջ ենք քայլում հնգամյակներով,
Յե՛վ կոլխոզներում մեր բոլշևիկյան
Կադրեր են աճում բյուր հազարներով:

Կարմիր բանակն է պահպանում մեզ միշտ,
Վորոշիլովը մեր քաջ ու զորեղ,
Ղեկավարում է նա հաստատ ու ճիշտ
Ստալինի հետ մեծ ի հանձարեղ:
Թող իմ յերգերը լսվեն ամենուր,
Թող աշխատանքը յերգեմ կենսուրախ,
Մեր կյանքը լավ է, ուրախ ու ամուր,
Իմ յերգը մեծ է, հաստատ ու անվախ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Եջ

Հարազատ, սիրելի Իոսիֆ Վրացելուցի (նամակ ընկեր Ստալինին)	3
Համ Կ(Ը)Կ Կենտկոմ ընկեր Ստալինին	8
Ազով-Սեծովյան յերկրամասի Մյասնիկյան ուսուցիչի տնտեսական և կուլտուրական շինարարության մասին (ՌՄՖՆՀ ժողովրդական կոմիտեների խորհրդի վարչությանը)	9
Մ. Յեգիազարյան.—Պայքարի և հաղթանակի տաս տարին	12

Շփանցանակիրներ

Ա. Հովհաննեսյան.—Մարտինը	35
Վ. Վարդանյան.—Անդրանիկ Կուռուղյան	49
Ջաքար Կուլբիբայան	65

Ռայոնի անվանի մարզիկ

Ս. Վարդանյան.—Սարգիսը և նրա գործերը	79
Թեոդոր Ֆոն.—Մանաշը	91
Մրցություն	95
Թե ինչ պատմեց Մուրել պապին	100
Գարեգին Զորանյան.—Հանգստի ժամը բրիգադում	104
Վարդերես Զալխախյան.—Կոմբայնավար Հակոբը	107

Մեր սկսանակները

Թեոդոր Ֆոն.—Հերոսություն	115
Յերգ Կոմբայնի	117
Տրիտեաներ կալսողների մասին	119
Յերկու յերգ յերկու Մարտինի մասին	121
Յե. Հայտնադյան.—Իմ սերը	123
Կինը	124
Հարվածային Վարդուշը, գործալքող Հայկանուշը	125
Դանիել Թովտենց.—Յերգ քաղհանի հերոսուհուն	127
Սիմոն Բարյան.—Լուսիկ	129
Հոկաեմբեր	131
Կյուրեղ Բարյան.—Գարնան գիշերը	132
Ա. Փնկիվանյան.—Յերգ գարնան մասին	133
Գեվորգ Մկրտչյան.—Շոֆեր Գեվորգ Վարդելանյանին	134
Արտաշես Դյուրջյան.—Խինդ գիտներական	135
Մ. Խաչիկուղյան.—Տիրացույան Վարսենիկ	137
Մելան Թաշյան.—Մեր դաշտերում	138
Յեղյա Դուխյան.—Հարվածային	139
Սուրբանյան Մանուկ.—Իմ յերգը	140

Ответственный редактор А. Б. Сафян
Тех. редактор Д. М. Джинибалаян

Уполкрайлит № О—2107. Формат А 5. Сдано в набор 16 ноября 1936 г. Подписано в печать 27 декабря 1936 г. Объем 9 печатного листа. Заказ 597. Тираж 700.

Типография краевого армянского издательства „ГРО“
Ростов н-Дону, Ворошиловский пр., № 27

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0203948

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0203948

ԳԻՆԸ 2 ԼՈՒՐ.
Цена 2 руб.

427155

30020

На армянском языке
СЛАВНОЕ ДЕСЯТИЛЕТИЕ

СБОРНИК
посвященный десятилетию
Мясниковского района

Издательство газеты
„КОММУНАР“
Мясниковского района